Людзьмі звацца! —
Янка Купала

Літаратура і Мастацтва

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 г.

ШТОТЫДНЁВІК МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Пятніца, 30 лістапада 1990 г. № 48 (3562) ● Цана 10 кап.

САМАЯ КАМУНІСТЫЧНАЯ

Чуткі пра палітычны занялад КПБ аказаліся яўна перабольшанымі. 28 лістапада ў Мінску адкрыўся яе XXXI з'езд. Ва ўласцівай важаку рэспубліканскай партарганізацыі манеры Яфрэм Сакалоў яшчэ раз цвёрда заявіў аб непахіснасці сацыялістычнага выбару. Больш таго, прапанаваў новую назву краіны — Саюз Савецкіх Сацыялістычных Суверэнных Дзяржаў, павялічыўшы, такім чынам, колькасць свісцячых гукаў у абрэвіятуры...

Напярэдадні адкрыцця з'езда ў рэдакцыю пазваніў чытач, работнік Мінскіх кабельных электрасетак, і паведаміў, што ў Доме афіцэраў, дзе будзе праходзіць партыйны форум, устаноўлена перасоўная дызель-электрастанцыя. Кажучы тэхнічнай моваю, дзеля павышэння надзейнасці бесперабойнага электразабеспячэння аб'екта.

Не ведаю, магчыма, так і трэба ў падобных выпадках. Але ў самім гэтым факце мне бачыцца... метафара. Азіраючыся на мінулыя пяць перабудовачных гадоў, нельга не аддаць належнае той руплівасці, з якой КПСС (і «самастойная ў складзе» КПБ) павышала надзейнасць свайго «электразабеспячэння». Як слушна заўважае І. Клямкін, «за пяць гадоў старая ўлада паспела сябе перабудаваць, каб праводзіць рэформы па-свойму, дэмакратыя ж не паспела сябе пабудаваць, каб скласці канкурэнцыю ўладзе». І вось, калі аціхла палітычная эйфарыя, высветлілася, што, нягледзячы на ўсе дэкларацыі і нават змены канстытуцыйнага характару, «партыя-авангард» не страціла сваіх уладных функцый. Яны замацаваны і заканадаўча, і, што сёння найбольш важна, матэрыяльна—праз канцэнтрацыю ў руках кампартыі велізарных сродкаў.

«Загадана выжыць!» Партакратыя загад гэты выканала. І нават у 1990 годзе дазволіла сабе дрымучы «фундаменталізм», які ўжо ў 1985-м здаваўся безнадзейна састарэлым. Маю на ўвазе справаздачны даклад, з якім на XXXI з'ездзе КПБ выступіў Я. Сакалоў. Сапраўды: «Мяняліся члены бюро, сакратары ЦК, а лінія заставалася».

І застанецца?

А. ГАНЧАРОЎ.

З ВЕРАЙ, НАДЗЕЯЙ, ЛЮБОЎЮ

Сёння завяршаецца Усесаюзны фестываль мастацтваў «Беларуская музычная восень»

Скарыне прысвячаецца...

Значыць, не ўсё яшчэ страчана, калі едуць да нас добрыя госці, калі мы прымаем іх з нязменнаю зычлівасцю, калі цікавімся іх мастацтвам. І радуемся сустрэчы, і спадзяёмся на новую... Хто ведае, можа гэты традыцыйны «фестывальны пасыл» акумулюе ў нашай грамадскай атмасферы так неабходныя сёння духоўнасць, мудрасць, спагаду, ствараючы заслону падазронасці, нецярпімасці, зласлівасці, адчаю?

Прыпыніцеся ўвечары ля парога філармоніі: колькі пройдзе сюды людзей са змучанымі тварамі, стомленымі, расчараванымі вачамі — сама што на канцэрт... Але ў антракце іх ужо не пазнаць: куды падзеліся змрочныя позіркі!

Гаючую сілу музыкі адчулі на сабе тыя, хто слухаў магутную сімфанічную мову Р. Вагнера — увесь вечар іграў фрагменты з ягоных опер Акадэмічны маскоўскі аркестр пад кіраўніцтвам П. Когана, адкрываючы фестывальную дэкаду ў Мінску. Назаўтра госці выконвалі творы Ф. Шуберта, П. Чайкоўскага і А. Пятрова (упершыню ў нас прагучаў яго Фартэпіянны канцэрт, саліраваў амерыканец Д. Хан). Потым — новы пасыл узнёслых пачуццяў: «Літургія святога Іаана Златавуста» П. Чайкоўскага ў выкананні славутай рускай капэлы імя А. Юрлова (кіраўнік С. Гусеў). Яшчэ адзін магічны вечар — унікальны контртэнар Э. Курмангаліева ў творах І.-С. Баха, А. Вівальдзі... А які светлы матыў надзеі прасякваў выступленні да самазабыцця ўлюбёных у музыку стыпендыятаў Цэнтра мастацтваў «Юныя таленты», сярод якіх мінчане, масквічы, дзеці з Ташкента, Кліна.

Пра ўсіх гасцей нашай «восені» і не скажаш. Тым болей, маршруты іх, як заўсёды, пралеглі праз усю рэспубліку. Дарэчы, і праз тыя 23 залы камернай музыкі, што ў парадку эксперыменту адкрыліся на Міншчыне і ўжо няблага сябе зарэкамендавалі.

А гаспадары фестывалю? Яны сёлета на ўзроўні. Дастаткова, напрыклад, нагадаць, у якой цёплай і натхнёнай атмасферы праходзіў аўтарскі вечар кампазітара Г. Гарэлавай, чые камерныя творы прагучалі ў выкананні лепшых музыкантаў. Або ўспомніць дэбют такога доўгачаканага мінскага аркестра духавых інструментаў пад кіраўніцтвам А. Берына: калектыў гэты, названы «Няміга», паказаў ёмістую, разнапланавую і самабытную праграму.

Асаблівым сэнсам і духам поўніўся канцэрт майстроў мастацтваў Беларусі, прысвечаны 500-годдзю Скарыны. (Дарэчы, праз пару дзён тая праграма была паказана ў Маскве, яе фрагменты — на здымках).

Прыемна здзівіў мінчан Дзяржаўны камерны аркестр БССР пад кіраўніцтвам В. Собалева: два вечары ён іграў — і гучаў выдатна, выразна! — у аркестравай яме опернага тэатра. Нашы музыканты выступалі са сваімі партнёрамі з германскага горада Штутгарта, тэатрам «Эўрытмеум», якім кіруе Э. Клінк. Мове яго, эўрытміі, нам яшчэ трэба вучыцца, бо тэатр не падобны ні на што: па сутнасці не мае амаль нічога агульнага з харэаграфіяй ці пантамімай, збліжаецца хіба толькі з мастацтвам дырыжора. «Эўрытмеум» упершыню ў СССР, а наш аркестр суправаджае яго ў гастрольным турнэ — жаданне кіраўніцтва тэатра.

Апошні дзень фестывалю ў Мінску па-свойму адметны. Смаленскі рускі народны аркестр пад кіраўніцтвам заслужанага артыста БССР, народнага артыста РСФСР В. Дуброўскага і аркестр народнай музыкі з Малдовы «Флуераш» пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР С. Лункевіча сустракаюцца ў заключным канцэрце «Беларускай музычнай восені». Так і хочацца сказаць: музыка межаў не ведае, мастацтва яднае людзей, хараство ўратуе свет... Фразы, канечне, старыя, банальныя. Але — дайце веры мастацтву.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Фота Ул. КРУКА.

«Ідзе, ідзе карагод...»

Музыкі беларускія: У. Пузыня з сынам Алесем.

«НЕАД'ЕМНАЕ ПРАВА НАРОДА...»

Днямі быў абнародаваны дакумент, з'яўленне якога чакалася даўно — праект Саюзнага дагавора. Прэзідэнт СССР М. С. Гарбачоў прадставіў яго Вярхоўнаму Савету СССР. Адначасова дакумент накіраваны Вярхоўным Саветам рэспублік і аўтаномных утварэнняў.

Якія ж прынцыпы пакладзены ў аснову праекта Дагавора? Іх можна звесці да наступнага: рэспублікі прызнаюць неадчужаемае права кожнага народа на самавызначэнне і самакіраванне; удзельнікі Дагавора будуць зыходзіць са спалучэння агульначалавечых і нацыянальных каштоўнасцей; грамадзянам СССР гарантуецца магчымасць вывучэння і выкарыстання роднай мовы.

Вельмі істотным з'яўляецца палажэнне праекта Дагавора, паводле якога рэспублікам гарантуецца права свабоднага выбару форм уласнасці, а таксама права самастойна вызначаць сваю дзяржаўную будову на прынцыпах дэмакратыі.

Будова новага Саюза грунтуецца, паводле Дагавора, на добраахвотным членстве яго суб'ектаў.

Грамадзяне рэспублік з'яўляюцца адначасова грамадзянамі Саюза ССР. Рэспублікі, захоўваючы і развіваючы нацыянальныя традыцыі, гарантуюць усім народам, якія жывуць на іх тэрыторыі, роўныя правы і магчымасці.

Узаемаадносіны рэспублік будуюцца на аснове роўнасці, павагі суверэнітэту, тэрытарыяльнай цэласнасці, неўмяшання ва ўнутраныя справы, вырашэння ўсіх спрэчак мірнымі сродкамі, супрацоўніцтва і ўзаемадапамогі.

У праекце Дагавора да кампетэнцыі Саюза аднесены, перш за ўсё, прыняцце і змены ў Канстытуцыі СССР, абарона суверэнітэту і тэрытарыяльнай цэласнасці Саюза, знешняя палітыка і знешнеэканамічная дзейнасць, правядзенне агульнай эканамічнай стратэгіі, якая ўключала б адзіную фінансавую, крэдытную і грашовую палітыку, узгодненыя з рэспублікамі захаванне і выкарыстанне залатога запасу і алмазнага фонду, кіраванне адзінай паліўна-энергетычнай і транспартнымі сістэмамі, прыняцце асноваў сацыяльнай палітыкі, каардынацыя супрацоўніцтва рэспублікі ў галіне культуры і адукацыі.

Пры гэтым рэспублікі застаюцца ўласнікамі зямлі, яе нетраў, іншых прыродных рэсурсаў на сваёй тэрыторыі, а таксама маёмасці, за выключэннем той яе часткі, якая неабходна для ажыццяўлення паўнамоцтваў Саюза. Рэспублікі самастойна фарміруюць бюджэт, прымаюць законы, якія маюць вяршынства ва ўсіх пытаннях, за выключэннем тых, што аднесены да ведання Саюза. Рэспубліка мае права апратэставаць Закон СССР, калі ён пярэчыць яе Канстытуцыі. Саюз жа мае права апратэстоўваць рэспубліканскія законы, калі яны парушаюць палажэнні Дагавора. Для вырашэння магчымых спрэчак ствараецца Канстытуцыйны суд СССР.

Органы ўлады ў Саюзе ССР фарміруюцца на падставе шырокага прадстаўніцтва рэспублік.

Заканадаўчую ўладу, паводле Дагавора, ажыццяўляе Вярхоўны Савет СССР. Вышэйшую распарадча - выканаўчую ўладу — Прэзідэнт СССР, які выступае гарантам захавання Саюзнага дагавора, Канстытуцыі СССР. Ён з'яўляецца Галоўнакамандуючым Узброенымі Сіламі Саюза ССР, фарміруе кабінет міністраў СССР па ўзгадненні з рэспублікамі. Прэзідэнт выбіраецца грамадзянамі СССР большасцю галасоў у цэлым па Саюзу і ў большасці рэспублік.

Паводле праекта ўводзіцца інстытут віцэ-прэзідэнта. Мяняецца роля і функцыі Савета Федэрацыі. Па-новаму будуецца работа Вярхоўнага Суда СССР і Саюзнай пракуратуры.

Балтыйска-Чарнаморскі саюз: КАНЦЭПЦЫЯ САДРУЖНАСЦІ

Як мы паведамлялі, 23—24 лістапада ў Мінску адбылася кансультацыйная сустрэча дэпутатаў апазіцыі ў Вярхоўных Саветах Беларусі (БНФ), Украіны («Народная Рада») і дэпутатаў дэмакратычнай большасці Вярхоўных Саветаў Латвіі і Літвы. (Дэпутаты з Эстоніі,- таксама запрошаныя на сустрэчу, не змаглі прыехаць з-за неабходнасці прысутнічаць на пасяджэнні рэспубліканскага парламента). Кансультацыі былі прысвечаны абмеркаванню канкрэтных перспектыў супрацоўніцтва краін Балтыйска-Чарнаморскага рэгіёна.

Перагаворы па пытаннях палітыкі, эканомікі, абароны і культуры вяліся на пленарных пасяджэннях і ў секцыях. Аб інтэнсіўнасці работы сведчыць хоць бы той факт, што апошняя з дзвюх прэс-канферэнцый пачалася са спазненнем больш чым на гадзіну, — ішла дапрацоўка прынятых дакументаў.

Не спрабуючы падрабязна пераказваць ход прэс-канферэнцый, спынімся на найбольш прынцыповых пытаннях, якія на іх закраналіся.

Пры яўнай неардынарнасці падзеі, што адбылася ў Мінску, сродкі масавай інфармацыі — за выключэннем некалькіх выданняў — асвятлялі яе скупа і неаператыўна. Недахоп інфармацыі вырашылі па-свойму: кампенсаваць аўтары ананімнай лістоўкі, якая распаўсюджвалася па горадзе і якую з неўразуменнем разглядалі ўдзельнікі прэс-канферэнцыі. (Яе вёў народны дэпутат, каардынатар апазіцыі БНФ у Вярхоўным Савеце БССР па сувязях з прэсай С. Навумчык).

«Отечество в опасности!» — палохала лістоўка грамадзян Беларусі. Сустрэча законна выбраных дэпутатаў суверэнных рэспублік падавалася ёй як тайная змова нацыяналістаў. На прэс-канферэнцыі гэтай пракламацыі, натуральна, была дадзена адназначная ацэнка: няўклюдная правакацыя.

— Сам факт перагавораў аб супрацоўніцтве робіць абвінавачванні ў нацыяналізме беспадстаўнымі, — гаварыў у гэтай сувязі народны дэпутат БССР Л. Баршчэўскі.

Усялякія падазрэнні ў нейкіх тайных саюзах катэгарычна абверг і член камітэта Вярхоўнага Савета Латвіі па пытаннях абароны М. Сцепічаў (Фракцыя НФЛ).

Заключыць раўнапраўны саюз могуць толькі самастойныя незалежныя дзяржавы. Такую думку выказаў кіраўнік літоўскай дэлегацыі В. Чапайціс. Ён адзначыў, што незалежная Літва лічыць Саюзны дагавор непатрэбным, а само стварэнне Савецкага Саюза прымусовым шляхам, — незаконным.

Адносна Саюзнага дагавора ўсе дэлегацыі выказаліся ў прынцыпе адназначна. Да дасягнення дзяржаўнай незалежнасці рэспублік немагчыма гаварыць аб заключэнні дагавора. Такі пункт гледжання выказалі члены ўкраінскай дэлегацыі, кіраўнікі «Руха» М. Пароўскі і А. Улох. Яны выказаліся за гарызантальныя сувязі паміж рэспублікамі, якія б выключалі дыктат цэнтра. У якасці прыкладу новых узаемаадносін паміж суверэннымі краінамі прыводзіўся нядаўна заключаны дагавор паміж Украінай і Расійскай Федэрацыяй.

Што датычыць Беларусі, дык, на думку народнага дэпутата БССР В. Голубева, у рэспубліцы яшчэ не выпрацаваны пункт гледжання на Саюзны дагавор. Разам з тым, апазіцыя выступае супраць надання надзвычайных паўнамоцтваў Прэзідэнту СССР, што яўна падрывае суверэнітэт рэспублік.

Узровень дэмакратычных пераўтварэнняў і грамадска-палітычная сітуацыя ў рэспубліках Балтыі, Беларусі і на Украіне сёння розняцца вельмі істотна. Якая ж ідэя аб'яднала ўдзельнікаў сустрэчы ў Мінску? І якія вынікі сустрэча дала? Пра гэта ішла размова на другой заключнай прэс-канферэнцыі (яе правёў народны дэпутат БССР І. Гермянчук). Выступаючы ад імя беларускай дэлегацыі, старшыня сойма БНФ З. Пазняк падкрэсліў, што ідэя Балтыйска-Чарнаморскага саюза заснавана на гістарычным падмурку і ўпершыню была выказана яшчэ ў 1918 г. А. Луцкевічам. Цяпер, калі адбываецца працэс адраджэння нацый, адраджаецца і гэтая ідэя. Паасобку перайсці да дзяржаўнай незалежнасці цяжка, патрэбна ўзаемная дапамога і падтрымка. Пераход да рынку закране ўсе рэспублікі. Таму неабходна каардынацыя ў галіне палітыкі, эканомікі, культурных узаемаадносін. (Забягаючы наперад, хачу адзначыць, што на перагаворах былі прыняты канкрэтныя рэкамендацыі — аб стварэнні сумеснага навуковапапулярнага выдання і сумеснай газеты на дзяржаўных мовах краін Балтыйска-Чарнаморскага рэгіёна; аб фарміраванні аб'яднанай рабочай групы вучоных-гісторыкаў для напісання гісторыі дзяржаў БЧР і г. д.). Неабходна таксама разам рашаць пытанні аб прысутнасці Савецкай Арміі на тэрыторыі рэспублік і аб стварэнні нацыянальных вайсковых фарміраванняў.

Суверэнітэт дзяржавы несумяшчальны са знаходжаннем на яе тэрыторыі замежных войскаў, працягваў гэту думку кіраўнік дэлегацыі Латвіі М. Сцепічаў. Ён нагадаў, што незалежнасць лягчэй заваяваць, чым абараніць і захаваць яе.

Гістарычныя працэсы ва Усходняй Еўропе, замарожаныя другой сусветнай вайной, зараз аднаўляюцца, лічыць В. Чапайціс. Пачаўся новы этап у натуральным збліжэнні народаў, якія вякамі жылі на тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага. Аб'яднанне народаў, аднак, не можа быць прымусовым. Кансалідуючым фактарам найперш з'яўляюцца агульныя эканамічныя інтарэсы. Напрыклад, адным з захадаў можа быць стварэнне антыблакадных і страхавых фондаў, фарміраванне агульнага рынку ў рэгіёне і г. д.

Ад імя дэлегацыі Украіны Л. Лук'яненка падкрэсліў, што «Народная Рада» выступае за новыя формы супрацоўніцтва суверэнных дзяржаў. Імперыя яшчэ захоўвае сваю моц, гаварыў ён. Менавіта таму так важна аб'яднаць намаганні рэспублік. Закранаючы пытанне аб рэферэндуме адносна падпісання Саюзнага дагавора, узнятае на прэс-канферэнцыі, дэпутат нагадаў вядомае лацінскае выслоўе: «Воля народа вышэй закона».

Па выніках сустрэчы была прынята сумесная Заява. У ёй, у прыватнасці, гаворыцца:

«Адзначаючы бесперспектыўнасць далейшага існавання СССР і жыццёвую неабходнасць палітычнай стабільнасці ў Балтыйска-Чарнаморскім рэгіёне пры распадзе імперскай структуры, дэлегацыі заяўляюць аб мэтазгоднасці садружнасці дзяржаў гэтага рэгіёна на падставе прызнання суверэнітэту кожнай з іх.

...Дэлегацыі дамовіліся ўнесці прапановы ў Вярхоўныя Саветы сваіх рэспублік аб стварэнні кансультацыйнай камісіі і працягу шматбаковых кантактаў па праблемах садружнасці і ўзаемаадносін дзяржаў Балтыйска-Чарнаморскага рэгіёна».

Былі прыняты асобныя рэзалюцыі — аб стварэнні нацыянальных узброеных сіл, аб эканамічным супрацоўніцтве, аб гуманітарным супрацоўніцтве.

Удзельнікі сустрэчы накіравалі тэлеграму на адрас Вярхоўнага Савета РСФСР, у якой выказваюцца спадзяванні на супрацоўніцтва з суверэннай Расіяй.

Віталь ТАРАС.

І ЗНОЎ—«ПОЛИТИЧЕСКИЙ СОБЕСЕДНИК»...

З пасяджэння Рады СП Беларусі

Набліжаецца 100-годдзе з дня нараджэння Максіма Багдановіча. І зноў, каторы ўжо раз, узнікае пытанне аб пераносе праху паэта з Ялты ў Мінск. З гаворкі пра гэта пачалося чарговае пасяджэнне Рады Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Старшыня Рады В. Зуёнак пазнаёміў прысутных з пісьмом Рэспубліканскай юбілейна-арганізацыйнай камісіі па падрыхтоўцы і святкаванні 100-годдзя з дня нараджэння М. Багдановіча. Камісія выказваецца за тое, каб прах паэта перазахаваць. Супрацоўнікі Літаратурнага музея М. Багдановіча выступаюць супраць. Не падтрымлівае ідэю пераносу праху і бюро Рады СП Беларусі.

Выступілі А. Пісьмянкоў, І. Чыгрынаў, Б. Сачанка, В. Каваленка, С. Грахоўскі, Я. Брыль, К. Цвірка, В. Вітка, В. Адамчык, А. Мальдзіс, А. Жалязоўскі, В. Рагойша, А. Лойка і іншыя. Пераважная большасць прамоўцаў пагадзілася з тым, што магіла паэта павінна заставацца «ля сіняй бухты». Думка гэтая грунтуецца на тым, што і да сённяшняга дня няма стопрацэнтнай упэўненасці: ці сапраўды прах нашага песняра ляжыць пад сціплым помнікам на ялцінскіх могілках? Тым не менш, месца тое стала святым для нас, хай яно такім і застаецца. Зносіцца ж ялцінскія могілкі наўрад ці будуць калі-небудзь...

А на тым, што Максім Багдановіч — наша нацыянальная святыня, што неабходна зрабіць усё магчымае для далейшага ўвекавечання яго памяці, пагадзіліся ўсе.

Удзельнікі пасяджэння з абурэннем гаварылі пра артыкул Л. Пілатовіча «Слова да вас, пісьменнікі», змешчаны ў адзінаццатым нумары часопіса «Политический собеседник»; адзначалі, што гэта паклёп на пісьменніцкую арганізацыю, спроба ўнесці раскол паміж творцамі і народам; падкрэслівалі, што гэтая публікацыя ў часопісе — не першая, што ўжо акрэслілася заганная лінія «ПС» у адносінах да нашай літаратуры і культуры, яе творцаў. Пра гэта гаварылі Б. Сачанка, І. Чыгрынаў, В. Супрунчук, В. Адамчык, В. Блакіт, Я. Брыль, Н. Пашкевіч, А. Мальдзіс, Я. Сіпакоў, В. Вітка, А. Лойка, В. Каваленка, Д. Бугаёў, У. Паўлаў.

Б. Сачанка зачытаў праект пісьма СП Беларусі адносна артыкула Л. Пілатовіча і нагул «Политического собеседника». Рада парашыла пісьмо апублікаваць у друку, а на імя XXXI з'езда Кампартыі Беларусі накіраваць тэлеграму з асуджэннем згаданага артыкула і пазіцыі «Политического собеседника».

В. Супрунчук пазнаёміў прысутных з захадамі, якія робяцца па стварэнні пры Саюзе пісьменнікаў выдавецкага «малога прадпрыемства».

Пра тое, як праходзіў чарговы пленум праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, праінфармаваў прысутных В. Зуёнак.

НАШ КАР.

КАТОРЫ ЎЖО РАЗ...

Ізноў у партыйнай прэсе — чарговая кампанія «асуджэння». Як і не было заклікаў да «кансалідацыі», да «стабілізацыі абстаноўкі» ў рэспубліцы. Ізноў аб'ектам нападак стаў ненавісны нашаму, самаму рэакцыйнаму, партапарату Беларускі народны фронт «Адраджэнне», які абвінавачваецца ва ўсіх смяротных грахах. Зачэпкай для нападак паслужыў вядомы інцыдэнт на плошчы Леніна ў Мінску 7 лістапада.

Узяцца за пяро падштурхнуў мяне інструктаж прапагандыстаў у Доме палітасветы (адбыўся 20 лістапада), на які я трапіў зусім выпадкова. Вядучы, які назваў сябе прадстаўніком абкома партыі, адразу пачаў бэсціць народны фронт, арганізаваную ім альтэрнатыўную дэманстрацыю і мітынг 7 лістапада, не знаходзячы ніводнага добрага слова пра мэты і дзейнасць гэтай арганізацыі. А ў доказ «антынароднасці» народнага фронту быў паказаны відэафільм пра тую дэманстрацыю і мітынг. Але як аднабакова, як тэндэнцыйна зманціравалі гэты фільм! Адно ў стужцы выразана, другое падаецца мімаходзь, трэцяе, наадварот, паказваецца буйным планам. Прамовы на мітынгу падаюцца фрагментарна, ды і тыя фрагменты часам так прыглушваюцца, што відаць толькі міміка і жэсты прамоўцаў. Кажы пра іх што хочаш! Што і рабіў вядучы інструктажу, перапыняючы час ад часу відэафільм і каменціруючы яго.

Такія ж відэафільмы і, пэўна, з такімі ж каментарыямі пракручваюцца сёння і ў калектывах прадпрыемстваў і ўстаноў Мінска, інцыдэнт на плошчы Леніна партапарат вырашыў, як бачым, выкарыстаць на ўсю катушку для новых атак на БНФ. Публічна асудзіўшы сябе за «бяздзейнасць», «пасіўнасць», ён вырашаў цяпер выйсці з анопаў і рушыць у шырокае нас-

Успомнілі Андрэя Макаёнка

Пра А. Макаёнка — драматурга, сябра і паплечніка — расказвае І. Шамякін.

Фота Ул. КРУКА.

Грамадскасць Мінска адзначыла 70-годдзе з дня нараджэння Андрэя Макаёнка ў тэатры імя Янкі Купалы. Вядучы — народны пісьменнік Беларусі І. Шамякін, У. Казбярук, П. Васілеўскі, А. Петрашкевіч, народная артыстка рэспублікі М. Захарэвіч адзначалі значнасць таго ўкладу, які ўнес ён у развіццё не толькі беларускай, але і савецкай шматнацыянальнай літаратуры; падкрэслівалі, што А. Макаёнак сваімі творамі па сутнасці набліжаў перабудову, рашуча і бескампрамісна змагаючыся з усім негатыўным, што характарызавала застойныя гады.

У вечары прыняў удзел сын Андрэя Ягоравіча Сяргей Макаёнак.

Былі паказаны ўрыўкі са спектакляў «Трыбунал», «Верачка», «Пагарэльцы».

У фае была наладжана фотавыстаўка з жыцця і творчасці А. Макаёнка.

П. ГАРДЗІЕНКА.

МАСТАЦТВА І РЫНАК

Пленум Саюза мастакоў Беларусі

21—22 лістапада ў канферэнц-зале мінскага Палаца мастацтваў праходзіў чарговы пленум праўлення Саюза мастакоў Беларусі. У першы дзень работы пленума абмяркоўваўся стан «манументальнай прапаганды» і афарміцельскага мастацтва на Беларусі.

Сярод іншых паўстала пытанне аб помніках Леніну, якія зараз «у рабоце» і маюць быць устаноўлены ў бліжэйшы час; колькі такіх помнікаў, дзе плануецца іх паставіць, колькі гэта будзе каштаваць? Толькі так званая творчая частка работы па кожным помніку каштуе не меней за 60 тысяч рублёў, не меней за 300 тысяч — устаноўка. Усяго плануецца ўстанавіць у БССР адзінаццаць новых помнікаў Леніну. Акруглена каштаваць гэта будзе не меней чатырох мільёнаў рублёў. Дарэчы, за ўсю гісторыю беларускай манументальнай Ленініяны Камуністычная партыя ні разу не выступала ў якасці заказчыка — грошы заўжды бралі са сродкаў, якія прызначаліся на культуру (з тых самых 0,7 працэнта рэспубліканскага бюджэту).

На другі дзень абмяркоўваліся арганізацыйныя пытанні. Выступаючыя гаварылі пра тое, што ў сённяшняй эканамічнай сітуацыі Саюз мастакоў болей не з'яўляецца творчай арганізацыяй, а ў асноўным (хто кажа — выключна) арганізацыяй размеркавальнай. Праўда, калі раней размяркоўваліся кватэры і машыны, дык зараз — фарбы і папера (тое, што мастаку неабходна для работы і што адносна нядаўна можна было лёгка набыць у краме).

Абмяркоўваліся магчымасці выжывання мастака ва ўмовах жорсткай падаткавай палітыкі дзяржавы. Сёння мастаку выгадней адкрываць уласны рахунак у банку, чым рэалізоўваць свае творы праз сістэму Саюза мастакоў. Фактычна рынак у галіне мастацтва ўжо распачаўся, мастака проста штурхаюць да «індывідуальнай працоўнай дзейнасці». Праўда, адзначалася, што ўсё ж не варта заставацца адзін на адзін з дзяржавай і трэба трымацца творчага саюза, як пэўнага гаранта сацыяльнай абароненасці творцы.

На пленуме былі абраны дэлегаты на рэспубліканскі форум «Інтэлігенцыя ў нацыянальным Адраджэнні і ажыццяўленні суверэнітэту Беларусі».

НАШ КАР.

«НАША ДОЛЯ»

Пра тое, што Цэнтральнае праўленне Беларускага таварыства інвалідаў пачало выдаваць сваю газету «Наша доля», мы паведамлялі ўжо. Пра тое, што гэта будзе за выданне, пра галоўныя накірункі яго дзейнасці нашаму карэспандэнту расказаў рэдактар «Нашай долі» Іван КАПЫЛОВІЧ. У прыватнасці, ён паведаміў:

— У інвалідскім руху сёння нямала праблем. Галоўная з іх — сацыяльная рэабілітацыя інвалідаў (у рэспубліцы іх больш за 400 тысяч), іх працаўладкаванне, набыццё прафесіі. Пра гэта найперш і павядзе гаворку на сваіх старонках «Наша доля».

Вядома, не будзе газета абмінаць і іншых вострых праблем сучаснага жыцця — палітычных, эканамічных, культурных.

Чытач знойдзе на старонках «Нашай долі» разнастайную інфармацыю, кансультацыі спецыялістаў па пенсійным забеспячэнні інвалідаў, рэкамендацыі па іх працаўладкаванні, сацыяльнай абароненасці. У сваёй газеце інваліды знойдуць адказы на ўсе хвалюючыя іх пытанні, у тым ліку адносна вытворчасці і набыцця інватэхнікі.

«Наша доля» мяркуе змяшчаць на сваіх старонках літаратурна-мастацкія творы — вершы, апавяданні, у тым ліку фантастыку і дэтэктывы.

Індэкс газеты «Наша доля» 63866. Кошт гадавой падпіскі — 4 рублі 80 капеек. Газета будзе выходзіць на беларускай і рускай мовах.

ПАВАЖАНЫ РЭДАКТАР!

Дазвольце праз вашу газету шчыра падзякаваць усім, хто ўспомніў і павітаў мяне з прычыны майго 85-годдзя.

Ян СКРЫГАН.

тупленне на дэмакратычныя сілы грамадства. Для гэтага ўзяў ён сваю старую, даўно выпрабаваную ім у ідэалагічных бітвах зброю — хлусню, падтасоўку фактаў. І вось ізноў пярэсцяцца партыйныя выданні «пісьмамі працоўных» са штампаванай афіцыйнай фразеалогіяй, рэзалюцыямі ўсялякіх сходаў, абавязкова поўнымі «возмущения»; ізноў публічна — каторы ўжо раз! — шукаецца кампрамат у біяграфіі святара Надсана; ізноў пускаюцца на часопісныя старонкі ахвотнікі зняважыць, зганьбіць беларускіх пісьменнікаў, пачынаючы ад паважанага ва ўсім свеце Васіля Быкава і канчаючы маладзейшымі літаратарамі — толькі за тое, што яны, бачыце, не хочуць ісці «указанным путём», не жадаюць трымацца струхлелых догмаў, а думаюць па-свойму. Ствараецца ўражанне, што на тых, хто не мірыцца з манаполіяй адной партыі на грамадскую думку, на ўсіх «непажаданых», гаворачы радкамі апублікаванага ў часопісе «Полымя» верша Івана Карэнды, —

Зноў палюе драпежная зграя,
Праклінаючы імя і род,
У паветры бацькоўскага краю
Невыносны, нясцерпны смурод.

Кастусь ЦВІРКА.

РЭСПУБЛІКА, СУВЕРЭНІТЭТ, АРМІЯ

З камандуючым войскамі Беларускай ваеннай акругі, народным дэпутатам СССР, генерал-палкоўнікам А. КАСТЭНКАМ гутарыць карэспандэнт «ЛіМа» М. ЗАМСКІ.

Кастэнка Анатолій Іванавіч. 51 год. Нарадзіўся на Кубані ў сям'і сельскага механізатара. Бацька, у вайну механік-вадзіцель танка, загінуў у 1944 годзе пры вызваленні Венгрыі.

Будучы камандуючы войскамі БВА ўпершыню надзеў пагоны адзінаццацігадовым падлеткам пасля паступлення ў Сувораўскае вучылішча. Першая яго афіцэрская пасада—камандзір узвода. На працягу наступных гадоў прайшоў многія ступені ваеннай кар'еры: камандзір палка, дывізіі, камандуючы арміяй... Апошнія два гады займае вышэйшую прыступку ў каманднай іерархіі Беларускай ваеннай акругі, з'яўляючыся камандуючым яе войскамі. Жанаты, мае двух дарослых сыноў.

— Камандуючы чакае вас у панядзелак у дванаццаць трыццаць,—сказаў мне па тэлефоне яго дэпутацкі памочнік Васіль Дзмітрыевіч Баранаў.—Не спазніцеся.

За дзесяць хвілін да прызначанага тэрміну быў я ля знаёмага мінчанам комплексу будынкаў Упраўлення акругі, што размясціўся на пагорку па-над Свіслаччу. Недзе чытаў, што гэта геаграфічна самае высокае месца ў Мінску. Чуў і такое: аўтары праекта будынка опернага тэатра — ён размешчаны непадалёк,—былі ў трыццатых гадах рэпрэсіраваны за тое, што «прывязалі» той тэатр да месца, якое відно з... Польшчы: граніца тады праходзіла ля Негарэлага... У трыццаць дзевятым граніцу ад Негарэлага адсунулі далёка на захад і цяпер, дзякуй Богу, разгледзець з-за мяжы і тэатр, і Упраўленне ваеннай акругі немагчыма нават у самы моцны бінокль.

Па шырокай лесвіцы падымаемся на другі паверх, заходзім у прыёмную камандуючага. Яго паручэнец папярэджвае, што прыйдзецца хвілінку пачакаць — у Кастэнкі наведвальнік. Нарэшце той выходзіць, і я, падхапіўшы дыпламат, накіроўваюся ў кабінет. «Адну хвілінку,—спыняе паручэнец,—у вас ёсць дыктафон?» Адказваю сцвярджальна. «Калі ласка, пакіньце яго тут, з сабой вазьміце толькі блакнот і ручку». «А мо спытаць дазволу ў самога Анатоля Іванавіча?»—прыходзіць мне на дапамогу І. Баранаў. З тым і заходзім у кабінет камандуючага.

А. Кастэнка, высокі, падцягнуты, з твару вельмі маладжавы, запрашае да стала. Тут жа вырашаем «пытанне» аб дыктафоне: камандуючы не супраць. Аглядаюся наўкол. Масіўная мэбля—пісьмовы стол, перад ім — меншы з двума крэсламі, ля сцяны яшчэ адзін стол—доўгі, з крэсламі паабапал. Стандарт, здаецца, раз і назаўсёды ўсталяваны ў кабінетах міністраў, высокапастаўленых партыйных функцыянераў і, як цяпер бачу, высокіх ваенных чыноў...

Камандуючы загаварыў упэўнена, па-ваеннаму напорыста, з валявымі ноткамі ў голасе. Выкарыстаўшы невялікую паўзу, задаю пытанне. А. Кастэнка, хутка зірнуўшы на мяне, ледзь прыкметна ўсміхаецца: «Вы хочаце павярнуць гаворку ў іншае рэчышча? Што ж, вы мой госць, хай будзе па-вашаму...»

Вось што занатаваў мой магнітафон.

М. ЗАМСКІ:—Заўсёды лічылася, што кожнае пытанне, якое тычыцца ваеннай галіны, звязана з ваеннай тайнай. Задаць яго ўголас, значыць зрабіць замах на святая святых краіны—яе абаронную магутнасць. Справа, часам, даходзіла да кур'ёзу — цэнзарамі Галоўліта забаранялася, напрыклад, пісаць пра дамы афіцэраў, акрамя мінскага і бабруйскага. Армія наша прывыкла быць па-за крытыкай і, відаць, таму і зараз, калі на двары іншы час, ваенныя па-ранейшаму нервова ўспрымаюць кожнае крытычнае слова па сваім адрасе, імкнучыся даказаць, што армія з'яўляецца лепшай часткай грамадства. Але ж армія не можа не мець адмоўных рысаў, характэрных для ўсяго грамадства.

А. КАСТЭНКА:—Так, нельга не пагадзіцца з тым, што армія доўгі час была закрытай часткай грамадства.

Не адмаўляючы праблем у арміі, мы імкнёмся звесці іх да мінімуму, прымаем канструктыўную крытыку і ўдзячны за дапамогу, якая дазваляе пазбаўляцца ад недахопаў, фарміраваць у людзях лепшыя якасці. Але мы катэгарычна супраць суцэльнага ачарнення арміі. Больш чым дастаткова прыкладаў, калі некаторыя «сур'ёзныя» абагульненні робяцца з незвычайнай лёгкасцю, часам тэндэнцыйна.

Што тычыцца «закрытасці» арміі, дык мы ні перад кім не зачыняем дзверы нашых вайсковых часцей і гарнізонаў. Калі ласка—бацькі, прадстаўнікі грамадскасці, народныя дэпутаты, дзеячы культуры, — прыходзьце, глядзіце, знаёмцеся. Але просім аднаго—разумення рэалій сённяшняга дня, аб'ектыўнага падыходу да нашых цяжкасцей.

Галоўны ідэал, на якім выхоўваецца сёння армейская моладзь, — гэта служэнне свайму народу, народу, які і ў радасцях, і ў няшчасці глядзіць на армію са спадзяваннем і верай ў яе здольнасць абараніць інтарэсы Айчыны. Я не кажу ўжо аб тым, што менавіта армія выхоўвае ў моладзі лепшыя чалавечыя якасці — пачуцці патрыятызму, інтэрнацыяналізму і, па высокім рахунку,—гуманізму.

— Відаць, гэтымі якасцямі не паспелі авалодаць воіны генерала Радзіонава ў час тбіліскіх падзей... Як вы лічыце, таварыш камандуючы, ці павінна армія ўдзельнічаць у разгоне тых жа дэманстрацый, мітынгаў, мірных шэсцяў і да т. п.? На маю думку, гэта не функцыя Узброеных Сіл...

— Я згодны з вамі. Калі гаворка ідзе пра мірныя шэсці, дэманстрацыі і мітынгі, то зусім відавочна, што неабходнасць такой функцыі, з чыйго б там ні было боку, адпадае ўвогуле. Аднак у бурных падзеях нядаўняга часу, у тым ліку і тбіліскіх, Узброеныя Сілы вымушаны былі нярэдка выступаць адзіным, падкрэсліваю, гарантам бяспекі і мірнай працы людзей.

— Створаная на З'ездзе народных дэпутатаў СССР камісія па расследаванні тых падзей, наколькі я памятаю, прыйшла да іншых высноў... Але не будзем паглыбляцца ў гэтую тэму, хоць ні для каго не з'яўляецца сакрэтам, што наша армія ўмешваецца і ў міжнацыянальныя канфлікты...

— Па-вашаму, правільней было б глядзець на ўсё гэта збоку? Але калі льецца кроў, калі ахвярамі пагромаў і гвалту робяцца тысячы ні ў чым не вінаватых людзей старыя, жанчыны і дзеці, калі сотні тысяч вымушаны кідаць абжытыя месцы, пакідаць свой дом, робячыся бежанцамі ва ўласнай краіне, армія не можа заставацца безудзельнай, яна, пры адсутнасці іншай сілы, павінна абараняць мірнае жыццё савецкіх людзей, законнасць і правапарадак. Гэта мая асабістая думка.

— Тым не менш, цяжка змірыцца з тым, што далёка ад дому рызыкуюць жыццём апранутыя ў салдацкія шынялі і беларускія хлопцы. Гэтае пытанне, як вы, таварыш камандуючы, ведаеце, неаднойчы ўзнімалася ў Вярхоўным Савеце рэспублікі, на шматлікіх мітынгах БНФ, сустрэчах салдацкіх маці. Моладзь, прызваная ў армію на Беларусі, павінна тут і служыць. У кантэксце гэтай праблемы хацелася б ведаць вашу думку наконт стварэння ў рэспубліцы нацыянальнага войска. Гэтае пытанне знайшло сваё адлюстраванне ў прынятай Вярхоўным Саветам БССР Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце.

— Я, у прынцыпе, не падтрымліваю ўмяшальніцтва арміі, а ў яе складзе, вядома, і беларускіх хлопцаў, у міжнацыянальныя канфлікты, у якой бы якасці яны там ні выступалі. Занепакоенасць нашых грамадзян тут зусім апраўдана. Выказаў да дадзенай праблемы сваё стаўленне і Вярхоўны Савет рэспублікі. Але, разам з тым, я не магу не лічыцца з рэаліямі сённяшняга дня і супраць таго, каб, так сказаць, займаць вядомую пазіцыю страуса. Чатыры гады назад, калі перакрывалася дыханне чарнобыльскага атамнага монстра, перад сярэднеазіяцкімі, украінскімі, расійскімі і прыбалтыйскімі хлопцамі не ставілася пытанне — чыя гэта бяда?

Цяпер аб нацыянальных Узброеных Сілах. Так, у артыкуле дзесятым Дэкларацыі аб суверэнітэце сказана, што Беларуская ССР мае права на ўласныя Узброеныя Сілы, валодае суверэнным правам вызначаць парадак і ўмовы праходжання яе грамадзянамі вайсковай службы. Дух нацыянальнага адраджэння ў Беларусі нельга не вітаць. Але ў пастаноўцы кожнага пытання, якое датычыць Узброеных Сіл, я, як чалавек ваенны, прывык узважваць усе «за» і «супраць». Так, сапраўды, некалі ў Беларусі былі свае нацыянальныя фарміраванні, але механічна пераносіць формы будаўніцтва Узброеных Сіл на сённяшні дзень, па маім глыбокім перакананні, нельга. З'явіліся новыя віды і роды войск ракетныя войскі стратэгічнага прызначэння, атамны падводны флот, са-

(Працяг на стар. 14—15).

З пошты «ЛіМа»

•Яшчэ крок да бяспамяцтва
•«Сябры не падвядуць!»
•Дзе і як нам рыхтаваць сваіх дыпламатаў?

□

Абязмоўленасць, нацыянальны нігілізм, бяспамяцтва... Гэты плён намаганняў паланізатараў і русіфікатараў усіх адценняў, вынік камуністычнага будаўніцтва і «небывалага росквіту сацыялістычнай культуры» спараджае сёння, у час, што мы называем нацыянальным абуджэннем і адраджэннем, безліч праблем, якіх у цывілізаваным культурным грамадстве проста не існавала б. Адна з такіх праблем узнікла ў сувязі з вяртаннем вернікам незаконна забраных калісьці храмаў, многія з якіх з'яўляюцца каштоўнымі архітэктурнымі помнікамі.

Ці варта даводзіць, што дойлідства, своеасаблівы каменны летапіс — адна з галоўных частак культуры? Архітэктура заўсёды глыбока ўплывала на нацыянальны характар і самасвядомасць. Сказанае найбольш датычыць храмаў, што спрадвеку былі для дойлідаў вобразамі і мадэлямі Сусвету, найвышэйшаю формаю ўвасаблення эстэтычных ідэалаў народа. Усё гэта цудоўна разумелі натхняльнікі і выканаўцы злачыннай праграмы зліцця нацый і стварэння бязроднай і безаблічнай «новой этнической общности», прыдатнай для любых сацыяльных эксперыментаў.

Руйнаванне помнікаў нацыянальнай архітэктуры ў нашай рэспубліцы было прыпынена толькі ў 80-я гады. Рэстаўрацыя Сафійскага сабора ў Полацку, менскай Петрапаўлаўскай царквы, кальвінскага збору ў Заслаўі сталіся першымі крокамі на шляху вяртання Беларусі яе бясцэннай архітэктурнай спадчыны, у якой адлюстраваны досвяд еўрапейскага дойлідства з усімі яго стылямі.

Нарэшце храмы вяртаюцца тым, каму яны і павінны належаць. Здавалася б, справядлівасць святкуе перамогу. Але...

Творчая група кваліфікаваных спецыялістаў з «Белрэстаўрацыі» распрацавала праект аднаўлення аўтэнтычнага выгляду Святадухаўскай царквы Куцеінскага Багаяўленскага манастыра ў Оршы. Аднак, як толькі храм набыў новых гаспадароў— вернікаў, ажыццяўленне праекта апынулася пад пагрозаю.

Мясцоваму праваслаўнаму святару здалося, што першапачатковае аблічча гэтага помніка 1-й паловы XVII стагоддзя — «каталіцкае». Адноўлены храм камусьці вельмі хочацца бачыць у выглядзе царквы-«мураўёўкі» XIX стагоддзя, якіх багата панастаўлялі на нашай зямлі тыя, хто, скасоўваючы унію, забараняючы беларускую мову, душачы вызваленчы рух, праводзіў палітыку, заснаваную на вядомай трыядзе: «самодержавие — православие — народность».

У барацьбе супроць навукова абгрунтаванага прафесійнага праекта ў ход пайшлі нават пагрозы галадоўкі вернікаў. Па сутнасці, як ужо не раз бывала ў нашай гісторыі, беларусаў зноў маглі падштурхнуць выступіць супроць сваёй жа культуры.

На сённяшні дзень страсці вакол Святадухаўскай царквы нібыта ўгамаваліся, і рэстаўратары працягваюць сваю працу. Але ставіць кропку ў гэтай гісторыі рана, бо канфлікт у Оршы — не выключэнне, а хутчэй — пры нашым узроўні свядомасці — першы трывожны званок.

Мы перакананыя ў неабходнасці далейшай перадачы храмаў іх законным гаспадарам, аднак толькі пры ўмове абавязковага захавання помнікаў беларускага дойлідства — скарбаў нашае нацыянальнае культуры, без якіх немагчыма сапраўднае адраджэнне народа. Адказнасць за гэта павінны ўзяць на сябе як свецкія, так і духоўныя ўлады ўсіх беларускіх канфесій.

Уладзімір АРЛОЎ,
Рыгор БАРАДУЛІН,
Мікола КУПАВА,
Аляксей МАРАЧКІН.

□

Толькі што ў кіёсках «Саюздруку» Украіны з'явіўся першы нумар газеты Рады Міністраў Украіны «Урядовий кур'ер». З цікавасцю пазнаёміўся я з матэрыяламі новай газеты. Асабліва мне спадабаўся рэпартаж М. Журбы «Сябри не підведуть!». У ім аўтар апавядае аб падпісанні пагаднення паміж дэлегацыямі Беларусі і Украіны аб двухбаковым супрацоўніцтве на 1991 год. Скажаце, ну і знайшоў чалавек у гэтым сенсацыю: Беларусь ужо такіх пагадненняў вунь колькі падпісала: з Азербайджанам, Таджыкістанам, Кіргізіяй і г. д.

Не спяшайцеся з высновамі, бо «сенсацыя» зусім не ў падпісанні пагаднення, а ў тым, якой мовай карысталася ў Кіеве дэлегацыя Беларусі, якую ўзначальвалі М. Дзямянцей і В. Кебіч, здагадаліся? Бе-ла-рус-кай! М. Журба так і піша (даю ў арыгінале): «І на завершення — одна промовиста деталь. За столом переговорів члени делегації України говорили українською мовою, Білорусії — білоруською. І обидві сторони чудово розуміли одна одну».

Дайце веры!

П. КАПЧЫК,
філолаг.

г. Ізяслаў.

□

Апошнім часам у сродкі масавай інфармацыі пранікаюць звесткі аб маючай адбыцца буйнамаштабнай перадыслакацыі вайсковых падраздзяленняў з краін Усходняй Еўропы на тэрыторыю Беларусі. Няма патрэбы яшчэ раз даказваць, як гэта магло б уплываць на і без таго цяжкі і марудны працэс адраджэння нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Але гэтая праблема мае яшчэ адзін аспект, які, на маю думку, дарэмна застаецца па-за ўвагай грамадскасці.

Справа ў тым, што Савецкая Армія мае разнастайны нацыянальны склад, але гэта ў асноўным, вядома, мужчынскі кантынгент. І трэба заўсёды наперад падумаць, як гэты фактар будзе ўплываць на сітуацыю, якая складваецца ў той або іншай мясцовасці.

У дадзеным выпадку гаворка будзе аб тэрыторыі, падвергнутай радыеактыўнаму забруджанню. Я пастаянна жыву ў Гомелі і магу бачыць, што адбываецца тут на працягу апошніх гадоў.

Многія з жыхароў горада і вобласці, асабліва сярод тых, хто не мае сям'і, задумваюцца аб перамене месца жыхарства. Задумваюцца і пераязджаюць. Аднак у паводзінах мужчын і паводзінах жанчын маюцца істотныя адрозненні. Мужчына, як правіла, больш прывязаны да месца работы, гады, адпрацаваныя на адным месцы, дадаюць яму аўтарытэту, павялічваюць магчымасць рухацца па службовай лесвіцы. Нейкая знешняя небяспека, да таго ж да пэўнага часу не адчувальная фізічна, турбуе яго далёка не ў першую чаргу.

Не тое жанчына. Для жанчыны найпершае — адчуванне ўтульнасці, адсутнасці небяспекі для сябе і для сваіх дзяцей — якія ўжо ёсць ці якіх яшчэ няма.

Так што першымі адсюль едуць жанчыны, і, канечне ж, не самыя горшыя з цудоўнай палавіны чалавецтва. Працэс гэты толькі набывае моцы, але і цяпер ужо даволі адчувальны. Значна паменела на вуліцах Гомеля маладых, прыгожых, з густам апранутых жанчын. Гэта асабліва кідаецца ў вочы, калі прыязджаеш сюды з якога-небудзь іншага горада. Адно толькі пустымі паліцамі ў крамах такое не вытлумачыш. Так што мы атрымалі першую адзнаку дэградацыі горада, і цяпер мусім чакаць наступных. І вельмі цяжка сказаць, што тут рабіць, якія меры павінны быць прыняты, каб і надалей захаваць Гомель як буйны прамысловы цэнтр. Гэты горад шмат чаго дае грамадству, дзяржаве, і трэба было б чакаць, каб і дзяржава клапацілася аб дабрабыце і самаадчуванні яго жыхароў. І самае першае, аб чым трэба было б падумаць, — гэта класічнае «не нашкодзь». Не падлівай алею туды, дзе і так не слаба гарыць. Размяшчэнне ў рэспубліцы дадатковага мужчынскага кантынгенту — тут не мае вялікага значэння, з пагонамі ці без пагонаў — узмоцніць і без таго вялікую сацыяльную напружанасць на забруджаных тэрыторыях. Нельга ўвесь час здзекавацца з адных і тых жа людзей, трэба падумаць аб тым, каб непазбежныя цяжкасці пераходнага перыяду былі размеркаваны з улікам абставін, якія ўжо існуюць.

А. УРБАНОВІЧ.

г. Гомель.

□

Кожны новы нумар «ЛіМа» гляджу з нецярпеннем: а раптам ЦК КПБ даў адказ нашым пісьменнікам-камуністам на іх ліст-зварот «Каму, якому народу служым?», апублікаваны 5 кастрычніка г. г. Аднак — маўчанне. Няўжо такую цяжкую задачу задалі пісьменнікі нашаму ЦК? Відаць, што цяжкую, бо вось хутка два месяцы, як там наверсе думаюць, што адказаць. А можа, і нічога не адкажуць? Урэшце, нам да такога не прывыкаць...

Але ж ЦК КПБ публічна аб'явіў, што ён перабудаваўся — скараціў штат, памяняў арыентацыю, гуманізаваўся і г. д.

А што мы бачым на справе? У фанце з доўгім адказам, з крызісам беларускамоўных выданняў, з марудным адкрыццём беларускіх школ, як у павелічальным шкле відаць, што нічога сур'ёзна не змянілася. Таму і не дзейнічае Закон аб дзяржаўнасці беларускай мовы: што яго не было, што ён ёсць — вынік амаль аднолькавы. Як ішла русіфікацыя, так і працягваецца і мо яшчэ нават больш актыўна!

Калі ЦК КПБ — за суверэнітэт Беларусі, калі яго хвалюе яе будучыня, то трэба сказаць гэта перад усім народам. Сказаць і даказаць на справе.

А даказаць можна толькі тады, калі орган ЦК КПБ «Коммунист Белоруссии» будзе выходзіць на беларускай мове, калі «Сельская газета» стане беларускай, калі «Заря» і «Гродненская правда» стануць беларускія, «Народная газета» і «7 дней» — таксама.

І яшчэ: калі ў ЦК загавораць па-беларуску.

Я, як і ўсе беларусы, чакаю адказу на зварот пісьменнікаў-камуністаў да ЦК КПБ «Каму, якому народу служым?». З нецярпеннем. З надзеяй.

У. ДАМАШЭВІЧ.

г. Мінск.

□

Сцішыліся ўжо спрэчкі пра славутую Дэкларацыю, і складваецца ўражанне, што дакумент гэты здалі ў архіў і думаць пра яго забыліся. Аднак, як вядома, сярод іншых аспектаў незалежнасці закранаецца ў Дэкларацыі і самастойнасць міжнародных дачыненняў. А на якой, цікава, базе? Дзе беларускія дыпламаты? Дзе беларуская паліталогія? Дзе, урэшце, беларускія перакладчыкі? Няма й не відаць. Ці мо задаволімся ў якасці нашых прадстаўнікоў на сусветнай арэне былымі партапаратчыкамі і імпартаванымі з Масквы вялікадзяржаўнымі спецыялістамі? У такім разе пра незалежную міжнародную палітыку Беларусі, дальбог, нават згадваць грэх. Тут мне могуць запярэчыць, што крытыкаваць усе навучыліся. А што прапануеш?

Калі ласка. Ёсць у Мінску дзяржаўны педінстытут замежных моў, «дзяржаўнасць» якога зусім не ёсць беларуская, а, у найлепшым выпадку, СССРаўская. І выпускае гэты інстытут настаўнікаў для школ РСФСР, УССР, іншых ССР, але толькі не для Беларусі, бо ўсё навучанне, наколькі мне вядома, вядзецца па-расейску. Сярод звычайных штампаў, што нібыта даказваюць карысць беларусам «великого и могучего», ёсць тэзіс пра тое, што, маўляў, «благодаря русскому языку белорусы получили доступ к сокровищам мировой культуры и выход на международную арену». Але ж замежную літаратуру можна чытаць не толькі па-расейску, але і па-нашаму, а «Hello» перакладаецца не толькі «Здравствуйте», але і «Добры дзень». Нездарма таму Мінскі інстытут замежных моў з'яўляецца толькі педагагічным інстытутам, а таму дае студэнтам веды, якіх хопіць толькі настаўніку. А вышэй настаўніка беларусу няма чаго, мабыць, лезці. Ці ж не здзек? Ва ўсіх рэспубліках ёсць факультэты замежных моў галоўных універсітэтаў, а ў нас няма! Мы можам імпартаваць выкладчыкаў ВНУ з Расіі, а пра спецыялістаў міжнародных дачыненняў і казаць няма чаго — яны і «суверэннай» БССР пакуль, як відаць, не вельмі патрэбныя. Але будуць патрэбныя, жыццё змусіць ажыццяўляць сваю міжнародную палітыку! Кадраў жа не густа.

Зыходзячы з усяго гэтага, трэба, на маю думку, неадкладна, ужо ў наступным 1991/92 навучальным годзе адкрыць на базе МДПІЗМ факультэт рамана-германскай і заходнеславянскай філалогіі БДУ. Хай гэта будзе адзін паток, хай гэта будзе адна група, але лепей штосьці, чым зусім нічога. І праграма павінна быць пашыраная да універсітэцкага аб'ёму. Акрамя таго, мэтазгодным выглядае дадатковае вывучэнне асноўных дысцыплінаў, неабходных беларускаму дыпламату. Адпаведным чынам зменіцца і кваліфікацыя выпускнікоў. Гэткі міні-факультэт філалогіі БДУ мае стацца цэнтрам нацыянальнае адукацыі спецыялістаў замежных моў і міжнародных дачыненняў. І, нарэшце, усё выкладанне павінна весціся выключна па-беларуску. Гэта будзе унікальны асяродак беларускамоўнай вышэйшай адукацыі. Хай бы гэты эксперымент стаўся яшчэ адным крокам да таго, каб нашая мова сталася патрэбнай і прэстыжнай.

Колькі яшчэ можна марудзіць і жаліцца на цяжкі лёс нашае адукацыі, нашае палітыкі?

Андрэй ДУБІНА,
адзінаццацікласнік, прызёр леташняй рэспубліканскай алімпіяды па замежных мовах сярод школьнікаў.

г. Брэст.

□

У верасні я была ў Брэсцкім інстытуце ўдасканалення настаўнікаў на курсах павышэння кваліфікацыі настаўнікаў гісторыі.

І вось што мяне ўразіла асабліва. Усе лекцыі, без выключэння, чыталіся толькі на рускай мове, нібы ў інстытуце не чулі пра ўступленне ў сілу закона аб дзяржаўнасці беларускай мовы. Адна з лекцый проста абурыла. Яе тэма — «Нацыянальныя адносіны і іх развіццё на сучасным этапе». Лектар М. Вакульчык. Можна з выкладчыкам па многіх пытаннях згаджацца альбо не, але як зразумець наступнае выказванне, цытую: «Белоруссия — искусственно созданная республика, для буферности между Польшей и Россией. Собрали, немного от Виленщины отрезали, от России отрезали. Насобирали...»

Вось так, не больш, не менш. Выходзіць і мы, і мова наша таксама штучна створаныя? Навошта вучыць тое, што штучна створана? І чаго хочуць гэтыя беларусы, якое яшчэ ім адраджэнне трэба? І вялікая частка настаўнікаў робіць іменна такія вывады. А як жа? Вунь што ў інстытуце ўдасканалення чытаюць!

Самае адмоўнае ўражанне засталося ад наведвання інстытуцкай бібліятэкі, якая па ідэі таксама павінна быць памочнікам на ніве адраджэння. Пакуль што не стала. Дзве гадзіны загадчыца бібліятэкі знаёміла нас з кнігамі і часопісамі, раіла, што цікавага можна прачытаць па гісторыі СССР, знаёміла з творамі рускіх і іншаземных пісьменнікаў. Былі названы ўсе цэнтральныя часопісы, выданні РСФСР, творы рускіх эмігрантаў. А я ўсё чакала, калі дойдзе чарга да «Полымя», «Маладосці», серыі «Нашы славутыя землякі», што заснавана ў 1988 годзе. Не дачакалася. Ні адзін з беларускіх пісьменнікаў не быў названы. Успомнілі толькі Таісу Бондар, ды і то па той прычыне, што надрукаваны яе твор у беларускім часопісе «Нёман».

Вельмі шкада, але многія спадзяюцца, што «Закон аб мовах у Беларускай ССР» застанецца толькі на паперы. Гэтага нельга дапусціць. Кожны сумленны чалавек павінен вызначыць сваё месца ў адраджэнні нашай памяці. Інакш жыць нельга.

А. ЛУШЧЫК,
настаўніца Запалянскай няпоўнай сярэдняй школы.

Івацэвіцкі раён.

□

Як вядома, пасля павышэння цэн на газеты і часопісы беларускі друк апынуўся ў небяспецы. Яшчэ большую трывогу выклікалі звароты пісьменнікаў, грамадскасці, рэдактараў.

Калі да заканчэння падпіскі заставалася каля двух тыдняў, мы прапанавалі адміністрацыі і прафкому нашага інстытута «Палессдзіправодгас», што ў Пінску, аплаціць кожнаму супрацоўніку інстытута кошт падпіскі на адно любое беларускамоўнае выданне (за выключэннем «Звязды» — партыйнай газеты, якую можна падтрымаць за кошт партыйных грошай).

І вось вынік — за 10 дзён было выпісана газет і часопісаў (беларускамоўных) больш як на 5000 руб.

Верагодна, наш вопыт па падпісцы на 1991 год прыдасца каму-небудзь яшчэ. Мы пастараліся, каб у наступным годзе амаль кожная сям'я атрымала адно-два выданні на беларускай мове.

І. РАМАНЧУК.

г. Пінск.

Васіль ВІТКА

Адкуль вы, як вас зваць?

II

ДАЛЕЙШЫЯ МАЕ РАЗВАГІ вымагаюць тыя ж пытанні. Тым болей, што якраз жа, калі пісаліся ранейшыя, на старонках другога паважанага ў нас выдання паявіўся вельмі блізкі мне па тэме суразмоўнік. Маю на ўвазе маладога, але ўжо вядомага ў нас крытыка Сяргея Дубаўца з яго артыкулам пад назвою таксама ў запытальнай форме: «Где наши точки отсчета?» («ЛГ» № 37 г. г.).

Не падумайце, што адзін другога мелі мы на ўвазе. Проста блізка ішлі і немінуча сяды-тады цёрліся локцямі, але ні адзін, ні другі не пускаў іх у ход. І ў далейшай гаворцы, спадзяюся, не маем намеру штурхацца. А вось па праву жыццёвага стажу не з усім і не ўва ўсім буду згаджацца з маладзейшым маім калегам.

Аддаючы належнае яго шчырасці і добраму намеру знайсці і вызначыць «кропкі адліку», з першых жа радкоў прызнанняў аўтара ніяк не магу не толькі падтрымаць, а нават і ўцяміць такога яго нечаканага расчаравання: «Усякі раз, заводзячы гаворку пра беларускую літаратуру, стараючыся спасцігнуць сутнасць працэсаў, якія ў ёй адбываюцца, я міжволі трапляю ў паласу непрагляднага туману. Хаатычна і хісткая наўкола... Уяўныя арыенціры падманныя, апоры ненадзейныя, прычыны не вядуць да вынікаў, а вынікі мізэрныя і абсурдныя...

Вось як — з першага ж абзаца: аналіз, абагульненне і вывад. І аж мароз па скуры — што раптам сталася з беларускай літаратурай? Катастрофа? Духоўны Чарнобыль? Ці гэта аўтар, сеўшы пісаць, даваў сам сябе да такой узрыўной гатоўнасці?

Падобныя адчайныя пытанні доўжыліся б яшчэ і яшчэ, каб услед за аўтарам і чытач не пераключыўся на трохі лагаднейшы рэгістр: «паступова пачынаю разумець: справа не ў літаратуры, не толькі ў ёй».

Ну, дзякуй Богу. Сапраўды, і мы лягчэй уздыхнулі. Як кажуць, не так страшан той, каго малююць. Толькі ж марна паспяшаліся супакойвацца: высока ўзятую ноту крытык падымае яшчэ вышэй: «Бог з ёй, з літаратурай... Але ж разам з ёй гіне ж і той самы свет неўміручага. Куды мы без яго? Анікуды?.. Толькі класікай не абыдзешся — яна стварыла свой свет, а хто створыць наш? Магчыма, іншая літаратура, скажам, руская? Але ж тады і цана нам — у паўнарода (?), як утрыманцам, і лічыцца з намі будуць толькі па гэтаму «курсу». Нікуды не дзенешся, трэба прыводзіць у парадак сваё. Але як? Дзе нашы кропкі адліку?» — зноў вяртаецца аўтар да пытання, з якога пачаў. Замкнулася кола, якое міжволі не можа не нагадаць тое, вядзьмарскае і выратоўчае, якім абвёў сябе калісьці славуты гогалеўскі філосаф Хама Брут, вартуючы ў начной царкве нябожчыцу панначку. І наш аўтар у падобным коле. Прыстрашвае аўтар лішне сам сябе, ды яшчэ з не малой званіцы, звон якой чуцён далёка, і нам, прызнацца, і страшнавата, і крыўднавата за несправядлівасць. Бо гэта ўжо нават не тая славутая беларуская сціпласць, за якую заўсёды любілі і любяць нас нашы вялікія і малыя начальнікі, а самае зацятае самаедства — чым мацней сябе ўгрызу, тым болей пану дагаджу. І грызём сябе не першы век — прыродна і прылюдна.

Дык адкуль жа нарэшце, будзем пачынаць, з якіх кропак адліку? Майце цярпенне. Аўтар не спяшаецца. Абвёўшы сябе трывала і надзейна крэйдавым кругам, ён яшчэ доўга будзе тупацець у коле пабочных, другарадных і зусім далёкіх і ад тэмы, і ад адказу на пастаўленыя самому сабе пытанні.

Пачатак у мінулым нумары.

Ну, здаецца, нарэшце, наш няўрымслівы шукальнік вось-вось ужо ля жаданай кропкі. «З чаго пачаць?» — зноў тое ж праклятае пытанне, але намячаецца як бы і прасвятленне: «Адказ як быццам ясны: з адраджэння маральнасці, вызначэння фундаментальных каштоўнасцей быцця. Але як быць, калі для многіх такімі каштоўнасцямі з'яўляюцца цукар, мыла або гарэлка, кватэра, якой чакаюць, і месца ў дзіцячым садзе, поспех любімай футбольнай каманды, сеансы Кашпіроўскага...»

Дай Бог абысціся мне ў гаворцы без асабліва строгіх слоў. Заўважу толькі, што не заўсёды, на жаль, дакладна ў маладога крытыка спалучаюцца між сабой яго шчырая ўпэўненасць з разлікам на ўласнае першаадкрыццё:

«Калі гаварыць аб духоўнай гібелі нашай нацыі, дык гаварыць варта аб гібелі дзіцяці, а не аб гібелі сфарміраванай асобы. Бо беларуская нацыя ў сучасным разуменні гэтага слова яшчэ ніколі не была дарослай». (Падкр. **В. В.**).

Жахліва ўявіць сабе, што гэты найглыбакадумнейшы афарызм воляю гістарычнага лёсу будзе выбіты на помніку нашаму народу нават не ў вобразе дарослага чалавека, а бездапаможнага неданоска. А нам жа, не аднаму пакаленню людзей тлумілі галаву, што «Беларусь яшчэ не адспявала сваёй песні». Аднак, згодна ўдакладненню, якое вы толькі што прачыталі, Беларусь і не справабавала спяваць, яна, аказваецца, загінула яшчэ дзіцем.

Не мне тлумачыць адкрывальніку гістарычных сенсацый, што беларускае дзіця, нарадзіўшыся на божы свет болей тысячы год таму назад і ахрышчанае ў водах Дняпра, расло, набіралася моцы і сілы, а ў сумеснай дзяржаве з блізкімі сваімі суседзямі на землях Чорнай і Белай Русі вучылася само і вучыла іншых гаварыць, спяваць, чытаць і пісаць на сваёй мове, аб чым сведчаць сумесныя помнікі яе матэрыяльнай і духоўнай культуры.

Адно няпоўнае пералічэнне імён: Гусоўскі, Скарына, Ефрасіння Полацкая, Сімяон Полацкі, Кірыла Тураўскі, Каліноўскі, Багушэвіч, Гарун, Багдановіч, Купала, Колас, Карскі, Гарэцкі, Ластоўскі, Ігнатоўскі, Насовіч, Сержпутоўскі, Чорны, Чарвякоў, Куляшоў, Мележ, Шырма хіба не маглі б упрыгожыць і праславіць у свеце і ў вяках любую нацыю?

Сёлета свет ушаноўваў аднаго з найвялікшых сыноў Беларусі — Францішка Скарыну. Але як гэта ў нас часта бывае, да ўрачыстасцей спрытна налаўчыліся прыстасоўвацца і тыя, хто не толькі пры жыцці ганьбіў юбіляра, а і праз сотні год пасля яго смерці. Гэтак здарылася і ў дні 500-годдзя вялікага асветніка. Адзначаючы памяць Скарыны, не абмінулі ўвагай і таго высокаідэйнага лідэра ў рэспубліцы, які паўвека назад чорным па беламу пісаў у газеце: «Каму гэта спатрэбілася ўшаноўваць у Беларусі нейкага цемрашала-манаха?» Па злой іроніі лёсу на адной з цэнтральных вуліц побач з будынкам, у якім сапраўды нямала жыло вядомых і слаўных людзей Беларусі, ціха і непрыкметна паявілася мемарыяльная дошка з барэльефам таго ж заўзятага барацьбіта супраць «нейкіх там манахаў», пры чым на доме, якога там ніколі не было ў час, калі гэты дзяржаўна-партыйны князь валадарыў над намі. Чым не лыжка дзёгцю ў святочны настрой?

«Прагрэсіўныя сілы», што заўсёды ішлі наперадзе новых ідэй, любых паваротаў, вызначаючы і самы ход гісторыі, і шляхі развіцця народнай культуры — о, гэта магутныя сілы. Апрычніцтва партыйна-апаратнай зарукі яшчэ ў поўнай уладзе асабліва на ўскраінах былой імперыі. Яго прагныя, хіжыя клюшні ўчапіліся ва ўсе поры грамадскага арганізма і *самае крыўднае, што нават* перадавая частка грамадства і асабліва інтэлігенцыя ўсё яшчэ не могуць, як прах са сваіх ног, атрэсці даўно скампраметаваныя і безнадзейныя ілюзіі. Гатовы ісці на паклон у чыноўніцкія кабінеты, прасіць чагосьці *нават не для сябе асабіста*, а для грамадскай карысці — ці ж гэта не прыніжэнне людской годнасці, годнасці інтэлігента, *нарэшце!*

Нядаўна прыйшлося быць сведкам такога горкага відовішча. У Саюзе пісьменнікаў абмяркоўвалася цяжкае становішча і невыносныя ўмовы, у якіх каторы год працуюць рэдакцыі нашых літаратурных выданняў. Усім вядомы жабрацкія аклады, якія атрымліваюць людзі высокай літаратурнай кваліфікацыі. Зарплата, напрыклад, галоўнага рэдактара беларускага літаратурнага часопіса роўна зарплаце машыністкі, якая працуе ў партыйным друку, дзе, як і ва ўсёй гэтай дзяржаўна-самадзяржаўнай сістэме, аклады павялічваліся ўжо не раз і не два. І самае прыкрае, самае крыўднае было тое, што сапраўды зняважаныя і прыніжаныя літаратары, расказваючы пра ўсё гэта, усе ў адзін голас звярталіся, прасілі, каб літаратурнае начальства падало на высачэйшыя імёны і ў вышэйшыя дэпартаменты вернападданніцкія прашэнні. Госпадзі міласэрны, паспачувай рабам тваім, бо самі іх рабаўласнікі ніколі іх не пачуюць. Колькі жыву на свеце, шчаслівы, што ніколі і нічога не прасіў, ведаючы, што гэта толькі ўзвялічвае адчуванне іх улады. Іх душы даўно ачарсцвелі, ператварыліся ў жалеза, бетон і камень, у тыя самыя трывалыя матэрыялы, з якіх, як вядома, паўстала праклятай памяці сцяна. Рушылася яна не сама па сабе, а толькі таму, што захацелі народы. Апаратна-чыноўніцкае змоўніцтва не траціць надзей, што яшчэ возьме свой верх. Абвяшчаючы перабудову, яно — гнуткае і спрытнае — умее прыбудоўвацца і прыстасоўвацца. Дзіва што, цэлая сістэма краіны рыхтавала іх, незаменныя вострадэфіцытныя кадры — цераз кароткія і доўгатэрміновыя курсы, семінары, школы гаспадарчага і партыйнага актыву, абласныя, рэспубліканскія і вышэйшыя ўсесаюзныя акадэміі. І заўважце, усё яшчэ не хапала. Дзе толькі паяўляўся здольны педагог, дырэктар школы, асабліва мужчына — у райкам, у абком, у любы выканком яго, дый мала хто мог устаяць перад спакусамі і прывілеяў, і ўлады. На поўную магутнасць шураваў механізм, а з канвеера адзін у адзін сыходзілі малайцы. І ўсе адной пробы. Вось і нядаўна разгарнуў газету. У калгасе ўборка бульбы. Дзве пажылыя жанчыны, сагнуўшыся крукам, корпаюцца ў разворанай баразне. А побач буйным планам — у капелюшах, пры гальштуках, у плашчах — ажно пяцёра кіруючых здаравіл вядуць між сабой вясёлую размову, рагочуць. Подпіс пад фатаграфіяй тлумачыць: вывучаюць перадавы метад. Хоць бы пасаромеліся лезці ў аб'ектыў! Скрозь і ўсюды яны ўсё ведаюць і гатовы ўсім кіраваць. Ніяк не магу забыць, як некалі наша мілая Вера Палтаран, выдатны публіцыст, рэдактар, згадзілася пайсці на сустрэчу ў Мінскую партшколу на журналісцкае аддзяленне. — Ну, і як, Вера Сямёнаўна? Цікава было? — Ой, не пытайце, дзесятаму закажу. Гэта ж паспадзявалася я — журналісты з раёнаў, абласцей, з самога Мінска. Давайце знаёміцца. Я да іх і так, і гэтак — як гарох аб сценку. Ніхто нічога не чытае і не ведае. Я ім пра Дуброўскага, Чарнічэнку, Карамазава, Якавенку, Пархуту, Караткевіча — ну ні бум-бум. Тады я нахілілася да аднаго. што на апошняй парце сядзеў, і паціху так спыталася: хто ж вы будзеце, як закончыце партшколу?—Руководители... — адказаў самазадаволена мой слухач...

Так яны, нічагуткі не ўмеючы, трымаюцца, як звязаныя адным канатам — і паспрабуй іх вывалачы адтуль, куды яны паспелі ўжо налезці зверху данізу. Кланяцца ім, прасіць — адбяруць у старца торбу, апошняе, што ў нас ёсць, нашу людскую годнасць.

Успомніў, як утвараўся ў нас Дзіцячы фонд. У Вярхоўным Савеце сабралі прадстаўнікоў ад усіх устаноў і арганізацый. Сядзімо. Чакаем. Кіраўнічая начальніца канцылярыі, акінуўшы вокам прысутных і зверыўшы са спісам, сказала: — Усе ў зборы. Вось толькі таварыша ад царквы не бачу. — Ні на адным твары не мільганула нават лёгкая ўхмылка. Адміністрацыйна-кіраўнічы лексікон узбагаціўся. Ці даўно абедзве ідэалогіі былі зацятыя ворагі. І так хутка паразумеліся, што і дзяліць амаль няма патрэбы сфераў уплыву. Пампезнасць, шыкознасць, эфектна разлічаныя на прывабнасць відовішча — ці не тыя ж знаёмыя прыёмы нашых жа нядаўніх рытуальных цырымоніймайстраў па найбольшым «ахопе працоўных мас».

Дзіва, як гэта ў свой час прыдворная чэлядзь не ўвяла ў вушы ўладалюбнаму Брэжневу прыхапіць заадно яшчэ і патрыярхава жазло, што сану «генеральнага» адпавядала б «ваша свяцейшаства», а астатнім там Сусловым, Раманавым, Грышыным, Падгорным, Мазуравым, Шчарбіцкім — «вашы праасвяшчэнствы». На абмеркаванні ў саюзным Вярхоўным Савеце закона аб Свабодзе сумлення і веравызнання знайшлося нямала прыхільнікаў, у тым ліку педагогаў, гатовых далучаць да царквы дзяцей з пачатковай школы. Дазвольце, царква ў нас, здаецца, не на ўтрыманні дзяржавы, як, скажам, і ў тых жа ЗША, дзе рэлігійнае выкладанне не ўваходзіць ні ў якія навучальныя праграмы. Рэлігія —справа асабістая і, я сказаў бы, інтымная. У тым існасць сапраўднай веры. Са шчырай пашанай гатоў аддаць перавагу якраз прыхільніку гэтай веры, чымся таму, хто дэманстратыўна, напаказ б'е сябе ў грудзі і клянецца, які ён верны, аддана і перакананы, а не паспее тройчы, як сказана ў пісанні, пракрычаць певень, як ён на тым часе здрадзіць веры, і адрачэцца ад сваіх перакананняў.

У НАШ ТРАГІЧНЫ ЧАС, калі ламаюцца не толькі лёсы людскія, але і душы, і ўсе ранейшыя перакананні, страшней за ўсё — за моладзь, за дзяцей. Вядома, дваццацімільённаму адміністрацыйна - апаратнаму Вавілону прасцей простага было б раскідаць іх, бяздомных і абяздоленых, па розных гадавальніках, прыёмніках, лагерах, інтэрнатах і прытулках — пад любы нагляд: бальніцы, школы, міліцыі, царквы. Сучасны Понцій Пілат, вінаваты ва ўсіх злачынствах, рады ўмыць рукі. Але перад дзецьмі, перад сваёй, яшчэ невядома якой будучыняй усе мы Понції Пілаты. І толькі з прызнання, з пакаяння, з праўды, якую мы мусім сказаць нашым дзецям, унукам і праўнукам, якраз і пачнецца тая галоўная кропка адліку, якую гатоў прызнаць і я разам з маім маладым і мудрым субяседнікам.

Пойдзем, мой друг, у школу, пачнём з першага класа. «Маша ела кашу». Даруй, Машачка, мы ўсё жыццё кармілі цябе не той кашай — агорклай, абрыдлай. Акцябраты, мы выхоўвалі з вас папугаяў. Камсамольцы, выхавацелі юнай змены, вы былі ў нас — папіхачы, куды пашлюць, што загадаюць. Настаўнікі, хто не любіць дзяцей, не роніць за імі душу, ідзіце загадваць піўнымі ларкамі. Бацькі і маці, што выракліся родных дзяцей, падкінуўшы іх у чужыя гнёзды, няхай на векі вечныя на нашых ілбах гарыць каінава пячаць пракляцця!

Што яшчэ мы скажам нашым дзецям? «Даруйце нам, мы ашуквалі вас. Самі ўжо ведаеце, даўно няма Сталіна, крывавага ката, які загубіў мільёны людзей толькі за тое, што не хацелі пакідаць сваёй зямлі, сваіх гаспадарак, за адно тое, што нехта не так на яго зірнуў або не так сказаў. Уся краіна была застаўлена турмамі і лагерамі, а зняволеныя людзі былі дармовай сілай, рабамі, якія будавалі заводы, пракладалі чыгункі, капалі каналы.

Калісьці вашы дзяды і прадзеды, пачынаючы вучыцца, чыталі па складах самыя першыя словы ў букварах: «Мы не рабы».

Няхай жа ваш буквар. пачынаючыся з гэтых слоў, гаворыць толькі праўду.

Наша педагогіка, наша літаратура не могуць болей хлусіць».

Перапрашаю, што трохі ўхіліўся, збочыў у педагогіку, рады, што нашы думкі супалі, што тут мы паразумеліся з Дубаўцом, з якім, аднак, у многіх іншых выпадках не так лёгка знайсці агульную мову. Ход яго цікавых разваг і сама сістэма аргументацыі падчас разыходзяцца між сабой: «Адбываецца многае, у тым ліку і ў нацыянальным жыцці, — піша аўтар. І далей: — Беларуская мова атрымала дзяржаўны статус, працуе рэгіянальнае аддзяленне Фонду культуры, дзейнічаюць творчыя саюзы, культурныя міністэрствы, створана таварыства беларускай мовы... Ці ж не гэта — скажуць мне — не шляхі рэалізацыі нацыянальнай ідэі? Але чаму адчувальных вынікаў усёй гэтай дзейнасці як не было, так і няма? **Ужо год дзесяць я думаю аб бясплоднасці ўсіх нашых намаганняў.** І штосьці вельмі замінае мне з энтузіязмам уступаць у новыя таварыствы, давярацца пранікнёным патрыятычным прамовам нашых пісьменнікаў, ды і проста чытаць іх усё болей праўдзівыя патрыятычныя творы? **Што замінае мне назваць Ніла Гілевіча, Янку Брыля, Максіма Танка, Уладзіміра Калесніка... духоўнымі лідэрамі нацыі?**

(Працяг на стар. 6).

Прэм'ера новай кнігі Леаніда Драньо-Майсюка «Тут» сабрала ў Доме літаратара многіх прыхільнікаў яго таленту. Пра адметнасць таленту паэта і эсэіста на вечарыне гаварылі вядучы сустрэчы Р. Барадулін, А. Пісьмянкоў, В. Тарас, Л. Галубовіч, Г. Булыка, А. Асташонак, Г. Марчук. Артысты Купалавага тэатра З. Белахвосцік і І. Дзянісаў паказалі ўрывак са спектакля «Дракон». Песня са спектакля на словы Л. Драньо-Майсюка прагучала ў выкананні А. Гарцуева. Метадыст Дома літаратара І. Ястраб пазнаёміла прысутных з урыўкам з эсэ «Адзін радок Гётэ».

Ул. КРУК.

АДКУЛЬ ВЫ, ЯК ВАС ЗВАЦЬ?

(Пачатак на стар. 5).

Дазвольце, дазвольце. А мне нічога не замінае дадаць у гэты спіс і Сяргея Дубаўца. Спадзяюся, не пакрыўдзіцца. Кампанія паважаная. Дый кожны, сапраўды, лідэр і па творчым набытку і па грамадскай вазе, якая адчуваецца не толькі ў літаратурным асяроддзі. А што ж сам Дубавец, за выключэннем тых дзесяці год, на працягу якіх ён раптам упаў у такую роспач, што ўжо нават не чытае новых твораў сваіх старэйшых таварышаў? Як нам вядома, яшчэ зусім нядаўна, а не дзесяць год назад, і ён жа быў не з апошніх завадатараў славутай і шумнай літаратурнай суполкі «Тутэйшыя». Гучныя маніфесты, найстражэйшыя патрабаванні да кіраўніцтва СП, сенсацыйныя літвечары, смелыя праекты моўнай рэформы. Ды ці мала яшчэ чаго. Нездарма ж сама «Литгазета» ўжо на трэці год іх кіпучай дзейнасці, згодна паведамленню свайго карэспандэнта, адзначала ледзь не юбілей суполкі, аўтарытэтна сцвярджаючы, што за тры гады свайго існавання «Тутэйшыя» прайшлі шлях не менш значны, чым увесь Саюз пісьменнікаў Беларусі за паўстагоддзе. Грэх было б ганіць «Тутэйшых». Хоць і нядоўга паплёскаўся ў літаратурны бераг іх бурны прыбой, а вынес не малыя кавалкі сонечнага бурштыну, што ў руках здольных гранільшчыкаў зайгралі многімі прывабнымі колерамі. Дарма ж наш крытык гэтак мучыцца ажно дзесяць год, думаючы аб бясплоднасці ўсіх нашых намаганняў.

Прызнацца, я і сам траха не паддаўся залішняй асцярозе: крый Бог пахіснуць яго ўпэўненасць. Вельмі ж катэгарычнае кожнае сцвярджэнне. Кожнае слова — аксіёма. Няхай не з Сарбоны, не з Кембрыджа, а з не менш славутага нашага БДУ, адзін з яго лепшых гадаванцаў, паблажлівы да правінцыяльных неафітаў і ценю сумлення не дапускае. Разважае, напрыклад, аб тым, што сфарміравацца беларускай нацыі «заўсёды штосьці перашкаджала. То царызм, то рэпрэсіі, то вайна, то бюракратыя...» Адкрыцці хоць і не вялікія, але згодзімся, што так. Тым больш, што і аўтар зазначае: «Усё так. Але ад гэтага не лягчэй. І ад разважанняў аб перабудове як «апошнім шанцы» для беларусаў — таксама. Нейкія касметычныя штрыхі, якія робяцца для таго, каб на абліччы ў насельніцтва нарэшце з'явіўся выгляд нацыі...» Заўважце, гэта ўжо штосьці з вельмі арыгінальных сакрэтаў, запазычаных у касметолагаў ці ў салонах хараства! Але і гэта справа «таксама безнадзейная» — прызнае крытык. «Увесь час штосьці тут не дамалёўваецца, быццам сам «матэрыял» супраціўляецца руцэ «мастака». У нас жа не якія-небудзь «інтэры», не прыезджыя «твары каўказскай нацыянальнасці» і нават не партапарат найболей актыўна выступаюць супроць беларускіх школ або, скажам, футбольных тэлекаментарыяў па-беларуску, а самі беларусы. Маўляў, гэта ўсё адным «пісьменнікам» патрэбна». Заўважу, што слова «пісьменнікам» падаецца ў двукоссі і ў беларускай транскрыпцыі, відаць, не толькі для каларыту, а і мясцовага акцэнту. Нездарма ж аўтар быў «тутэйшым». Вось толькі цяпер, зараз — чый, адкуль і як завецца, калі з такой, прабачце, не вельмі ўжо і прыхаванай зласлівасцю сыпле соль на душы сваіх нядаўніх супольнікаў.

Не станем удавацца ў даўніну, дзе ўсё замінала нашаму нацыянальнаму самавызначэнню, як сцвярджае аўтар, спынімся на не такой ужо страшнай яму бюракратыі, а тым болей, партапарату, што проста, як чысты анёл, ні ў чым нявінны, каб не гэтыя злашчасныя «пісьменнікі». Наперадзе болей важныя адкрыцці:

«Смерць духоўная — смерць фізічная, — не ўласціва, па-мойму, ні тым, хто адкрывае беларускія школы, ні тым, хто пратэстуе супроць іх», — працягвае аўтар. «Мы ўсе далучаемся да рускай культуры». А вось, бадай, далейшы тэзіс, з якім нельга не пагадзіцца.

Як у ваду зазірнуў прадбачлівы прагназіст: «Аднак, на жаль, за два стагоддзі актыўнага бытавання ў Беларусі рускай культуры (школа, друк, пазней — тэлебачанне) не далі ніводнага колькі-небудзь прыкметнага імя, роўнага відным дзеячам самой Расіі».

Я ўдзячны якраз за гэты паварот думкі майго субяседніка. Ён навёў мяне на даўнія разважанні, якія я некалі нават запісаў сабе ў дзённік, разважаючы аб рэдкім і незвычайным феномене ў беларускай літаратуры, якім з'явіўся для нас Васіль Быкаў. Даўно было. Спадзяюся, не пакрыўдзіцца Васіль Уладзіміравіч. Ён тады толькі пачынаў, але ўвачавідкі набываў вядомасць. Прызнаюся, што асабіста я ўспрымаў яго свядомасцю, але як жа эмацыянальна, пачуццямі было нялёгка прылучыцца да яго мастакоўскай існасці. Найцяжэйшы бар'ер, і амаль заўсёды непераадольны, была мова. Дакладней сказаўшы, адсутнасць мовы. Лексічная непераборлівасць, сінтаксічная нязграбнасць, нячуйнасць фанетычнага ладу слова, яго аўтаномнага і суладнага гучання ў спалучэнні, у кантэксце сказа. Маю на ўвазе не стылізацыю, а стыль, як аблічча, як характар мастака. Пераклады на рускую мову, якія звычайна рабіў сам аўтар, у нейкай ступені, вядома ж, стылізавалі яго пісьмо, ніве́ліравалі невыразнасць і безаблічнасць арыгінала, аднак, прыкмет і ўзроўню індывідуалізацыі, асабістасці не надавалі.

Грэшнай справай, я нават быў дадумаўся да такога недарэчнага вываду: а што калі стыль Быкава якраз у адсутнасці таго стылю, вызначэнне якога ў сучаснай літаратуры ўжо страціла свой сэнс, а мова ў распаўсюджаным ужытку цераз масавыя камунікацыйныя сродкі, зведзеная да агульных і зручных сінтаксічных блокаў і кантэкстаў, выпрацоўвае, ці нават выпрацавала ўжо зусім іншыя магчымасці выказвання? І ўсё ж і тады няцяжка было ўсумніцца, што і на такой камунікацыйнай мове пісьменнік змог раскрыцца як асоба. Дык у чым жа была загадка яго поспеху і поспеху несумненнага? Сам час даў адгадку. Быкаў быў адзін з першых, хто ў літаратуры пачаў гаварыць праўду аб вайне. Дэфіцыт праўды аб чалавеку ў невыказна і невыносна складаных абставінах і ўмовах, перажытых мільёнамі людзей, болей не магла ўтрымаць усенародная памяць. Яна нават магла дараваць недасканаласць слова і сродкаў апавядання кожнаму мужнаму і праўдзіваму ўдзельніку і сведку гэтай нечуванай трагедыі. Нездарма на тым часе спазнання вайны такой, якой яна была, у аднолькавай меры, а магчыма, яшчэ ў большай, праяўлялася ўсеагульная прагная, ненатольная цікаўнасць да дакумента, да жывых сведчанняў. Прыход Быкава ў літаратуру супаў і замацаваўся добрай рэпутацыяй у чытача менавіта на шырокай хвалі ўсеагульнай грамадскай зацікаўленасці да асэнсавання перажытага — чаму мы выстаялі і як перамаглі? Быкаў быў першапраходцам тэмы вайны, што вымагала не меншай мужнасці непасрэднага ўдзелу ў самой вайне. Думаю, што пераход пісьменніка да гістарычнай драмы часоў калектывізацыі, сталінска-берыеўскага генацыду на Беларусі — гэта ўжо якасна новы і, магчыма, вышэйшы экзамен і выпрабаванне для мастака. Уросшы ў родную глебу, у асяроддзе, побыт, блізкі і знаёмы змалку, ажыў, загаварыў увесь духоўны свет пісьменніка. Нездарма калісьці Імануіл Кант катэгарычным імператывам прызнаў два галоўныя вымярэнні: бясконцае зорнае неба над намі і маральны закон унутры нас. Няма Бога, акрамя Бога—таксама сказана задоўга да нас і зусім не ваяўнічым бязбожнікам. Бог не мае патрэбы ў пасрэдніках, гэта ў нас ужо называецца наменклатурай. Яшчэ зусім на нядаўняй памяці Быкава і Айтматава ў адной з цэнтральных газет узяліся крытыкаваць сучасныя ваяўнічыя атэісты, эпоха якіх даўно сышла ў нябыт, а яны ўсё яшчэ чалавечыя каштоўнасці спрабуюць важыць на бязменах, на якіх калісьці важылі соль і селядцы ў мястэчковых крамах.

Васіль Быкаў — нацыянальны пісьменнік. Ва ўсіх яго мастацкіх творах, ва ўсіх выступленнях з самых высокіх грамадскіх трыбун магутна гучыць яго слова, багацці якога, маляўнічасць і мілагучнасць чуваць усё далей і шырэй у свеце. Вядомы на многіх мовах, у поўнай мастацкай сіле ён, аднак, перш за ўсё ўспрымаецца на сваёй, у арыгінале. Як сапраўдны мастак, ён бачыць, адчувае пластыку слова не толькі ў яго фактурным аб'ёме, але і на слых, і на колер, і яшчэ я дадаў бы — і на смак. Беларусы ганарацца і шчыра ўдзячны свайму выдатнаму сыну за тое, што піша ён на мове роднага народа, хоць маладому нашаму крытыку, дый самой газеце чамусьці няўзнак, што лідэры нацыі — не наменклатура і не пасады.

Пакуты дваістага Януса

Штомесячныя выданні бібліятэкі часопіса «Маладосць» паскорылі нашае знаёмства з аўтарамі, для якіх асобная кніжка многія гады да гэтага была недасягальнаю марай. Мой асабісты чытацкі голад на навінку значна часцей наталяюць паэтычныя зборнікі гэтай бібліятэкі. Проза йшла, за рэдкім выключэннем асобных апавяданняў у калектыўных кніжках, усё больш звыклая, унармавана-традыцыйная.

І вось шосты нумар за сёлетні год—«Міражы ценяў» Анатоля Казлова. Дваццацівасьмігадовы аспірант Інстытута літаратуры імя Я. Купалы АН БССР выдаў у бібліятэцы «Маладосці» паўнаважкую кнігу прозы—пяць з лішнім аркушаў. Шаснаццаць апавяданняў — грунтоўная заяўка на чытацкую ўвагу да свайго дэбюту.

Скажам адразу, што з назваю аўтар яўна намудрыў. Міраж ценю — здань ад здані. Так, у кніжцы без зданяў ніводная старонка не абыходзіцца. Ці не цэлая краіна зданяў. Здані людзей, ідэалаў, спраў. Але жывуць яны нашым жыццём, паўтараюць нашыя словы, робяць нашыя справы, ходзяць нашымі сцежкамі і—прагнуць іншага самавыяўлення. Відаць, аўтар і хацеў акцэнтацыі нашае ўвагі, даючы такую назву, менавіта на гэтай думцы. Сёння мы ўсе—палоннікі абставін, сацыяльных і гістарычных. Мы ўсе жывём не сваім жыццём. У лепшым выпадку недзе ў глыбіні душы нясём сябе сапраўдных, але, як ні круці, раз-пораз выяўляемся іншымі. Хто больш, хто менш. Чыстага «я» на старонках кнігі няма. Як і ў жыцці, напэўна, таксама.

Чаму? Вось гэтае пытанне—стрыжнёвае ва ўсіх апавяданнях. Рознымі шляхамі шукае малады аўтар адказ на яго. Адказаў не знаходзіць, знаходзіць агульную перадумову для іх—разглядаючы толькі сённяшні дзень, дзень жыцця свайго героя, ісціну спасцігнуць нельга.

Тысячагадовыя пласты нашай культуры з яе бясконцымі таямніцамі, згадкамі, з яе паэтычнымі паданнямі і празаічнымі рэаліямі, яе віхлястыя шляхі-сцяжынкі, шырокія тракты і перарывістыя нітачкі-пуцявінкі адзінокіх душаў, якія похапкам злучаючы, так заблытаў лёс (у аўтара—старац Лёсік), што і праз вякі не зразумець: як, за што, дзе, з кім, без каго? Пошук адказаў ізноў нараджае загадкі і таямніцы. Яго героі дзейнічаюць насуперак цвярозым развагам, шукаюць душэўнага паратунку, а трапляюць у новую нявыкрутку. Несупакоеныя душы самазабойцаў праз сем пакаленняў трывожаць нашчадкаў, і яны, таго не ведаючы, расплачваюцца за грахі далёкіх продкаў. І множаць, і множаць свае—у спадчыну наступнікам.

Анатоль Казлоў. Міражы ценяў. Апавяданні. Бібліятэка часопіса «Маладосць». 1990. № 6 (24).

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

НА ГЭТАЙ ПРАКЛЯТАЙ АФГАНСКАЙ...

Даўно хацелася напісаць пра раман Мікалая Чаргінца «Сыны», тым больш, што за творчасцю яго аўтара сачу даўно. Аднак сесці за рэцэнзію нейк не выпадала: замінала то адно, то другое. А надоечы ў «Комсомольской правде» трапілася на вочы публікацыя, пасля якой зразумеў: не напісаць цяпер пра раман М. Чаргінца проста нельга.

Якая сувязь паміж мастацкім творам і газетным паведамленнем? Ды самая непасрэдная. Мяркуйце самі. Як піша «Комсомолка», у сям'і інваліда Адылбека Атаджанава нарадзілася дачка. Сам па сабе факт, можна сказаць, звычайны, калі б не адно «але». Малады бацька — чалавек незвычайнага, трагічнага лёсу. Маленькая Каміла, калі падрасце, даведаецца, што яе бацька быў «сапёрам на страшнай і незразумелай вайне», страціў там руку і абедзве нагі, вярнуўся ў родную Хіву ўвесь прашыты асколкамі. Знайшлася дзяўчына, якая пакахала яго і робіць усё, каб хоць неяк суняць боль — боль ранейшы і боль сённяшні, які нараджаецца ад таго, што Адылбека і тысячы яму падобных называюць «страчаным пакаленнем», абвінавачваюць ва ўсіх грахах, найперш у жорсткасці.

Так, Афганістан — палітычная авантура генералітэту, злачынства тагачаснага партыйнага кіраўніцтва. Але пры чым тут Адылбек Атаджанаў і яго сябры-пакутнікі? Пры чым тысячы бязвусых юнакоў, сярод якіх вельмі і вельмі шмат беларусаў, што зпажылі свае галовы пад Гератам, Баграмам, у загор'ях Саланга? Раман М. Чаргінца «Сыны» — якраз пра іх, пра гэтых хлопцаў, якія хацелі працаваць і вучыцца, кахаць і танцаваць на дыскатэках, аднак ім выпала іншая доля...

Сказаць, што ўсе яны рваліся ў бой, а правільней, у Афганістан — пакрывіць душой. Адмовіць ім у такім жаданні — таксама сфальшывіць. М. Чаргінец, які сам быў у Афганістане, узнагароджаны там ордэнамі Чырвонага Сцяга і Чырвонай Зоркі, зведаў цяжкае раненне і кантузію, не падыходзіць аднабакова да высвятлен-

Сочачы за героямі кнігі «Міражы ценяў», міжволі прыходзіш да крамольнае высновы, што суладнасць душы—міф, такі ж недасяжны ідэал, як і існа. Існуе ён толькі тады, калі жывое жаданне дапяць да яго. Таму ў самых розных, нават неймаверных праявах жыве на старонках кнігі дваісты Янус. Думаю, што разумець гэтую біблейскую прыпавесць трэба не толькі ў дачыненні да псіхалагічных матываў паводзін і ўчынкаў герояў. Двайнік жыве не толькі ў кожным з нас. Гэта ў пэўным сэнсе і вобраз нашага народа: паганская душа ў хрысціянскім аблічы ці наадварот. А калі да таго дадаць яшчэ асаблівасці фарміравання душы ў апошнія семдзесят гадоў, калі да паганска-хрысціянскіх традыцыяў дадавалася таталітарнае бязбожжа, то атрымліваецца унікум, які яшчэ вельмі не хутка будзе спасцігнуты.

Нічога не тлумачыць нам аўтар пра сваіх герояў. Як быццам з рознаколернага мітынговага натоўпу бярэ ён іх, адзін за адным, і паказвае іх то ў той, то ў гэтай сітуацыі, умела абмалёўваючы акалічнасці. Прычым у большасці выпадкаў амаль што нічога не здараецца, абмаляваная сітуацыя—фрагмент будзённасці. Янка-Янус не спіць па начах—пакутуе на вечныя пытанні. А ўдзень раздумвае над прычынамі свайго няшчасця. Ён кахае паэтку, а спіць з акторкай. А паэтку аддае мастаку, а потым безаблічнаму п'янчуку. Быць заўсёды з каханай Янка-Янус не можа, бо тады непатрэбнаю стане пакрыўджана-скрыўленая ўсмешка, знікне прычына нуды і самашкадобы. Знікне Янус. А Янка не ведае таго, што ведае прыбалт: як, за што, дзе, з кім і без каго? («Матрац»). Каханая, зразумеўшы яго вечнае раздарожжа, адмаўляецца ад яго («Судны дзень»), ці проста знікае («Ружовая варона»), ці то перад тым, як знікнуць, аддае яго на службу д'яблу («Зацвітанне дзівасілу»).

Бадзянне ў пошуках ісціны прыводзіць герояў то ў царкву («Графіня з ружай»), то да паганскага валуна («Дзень нараджэння»), то на могілкі («Рыбкі для акварыума»). Яны разумеюць сябе паганцамі і хрысціянамі адначасна («Баляванне ваўка»), хрысцяцца на валуны («Дзень нараджэння»), моцна кахаюць і тут жа здраджваюць сваім каханым, ведаючы ўласную няздольнасць зрабіць іх шчаслівымі («Судны дзень»). Дваістасць натуры сучасных герояў не асуджаецца аўтарам і не ўхваляецца. Ён паказвае гэта як рэальнасць, не даючы ніякіх тлумачэнняў, пакідаючы чытачу магчымасць удзельнічаць у стварэнні лёсу герояў.

Загадкі і згадкі—цераз усю кніжку Казлова. Маладосць і неспрактыкаванасць не падштурхнулі яго на лжывы шлях выказвання адгадак, хоць усе чытачы заззвычай прагнуць менавіта гэтага. І тут мы маем поўнае права сказаць, што перад намі выразна акрэсленая творчая асоба, бо, па выказванні Борхеса, задача пісьменніка ў культуры—чытаць, расшыфроўваць прачытанае і ў той жа час тварыць новыя загадкі. Ці, як казаў другі вялікі лацінаамерыканец Картасар, «...пісаць не для ўсіх, а для аднаго і таго ж...».

Думаю, што гэты «адзін і той жа» чытач, на якога зарыентаваная кніжка Казлова,—гэта той, хто хоча зразумець сябе і свой час як прадукт усяго папярэдняга драматызму нашай гісторыі. Адсюль—спроба ўбачыць сучаснасць не як асобнае шкельца велізарнага вітража, а ўвесь малюнак адразу. Прычым, у суладдзі з суседнімі такімі ж велізарнымі карцінамі-вітражамі людское гісторыі. Зразумець, чаму на пытанне: беларуская эміграцкая літаратура ў агульным кантэксце паўночнаамерыканскай— мы з вуснаў Масея Сяднёва на нядаўняй сустрэчы ў Доме літаратара пачулі сумнае: «Я не ведаю выпадкаў перакладу на ангельскую мову». Пераканацца, што д'яблавая паслужніца Марта існавала не толькі два стагоддзі таму на радзіме свайго геніяльнага першастваральніка, але і спакойна разгульвае па сённяшніх вулках твайго горада.

Такая творчая задача вымагае і адмысловага творчага метаду. Метад, які выбраў для сваёй першай кніжкі Казлоў, стары, як сама культура. Сусветная гісторыя дае шмат імёнаў такога прыёму ў асэнсаванні сучаснасці як лагічнага выніку папярэдніх працэсаў. Сутыкненне цёмных і светлых сілаў, гульня са зданямі, драженілкі з самім д'яблам ёсць і ў нашай сённяшняй літаратуры. У большасці выпадкаў — гэта свядомае тварэнне экзотыкі ці этнаграфічная прывязка. Ёсць і непрыхаваныя вочкі - прышчэпкі з чужога чаранка на тутэйшым дрэве. Кніжка Казлова— семечка, якое самахоць прарастае ў адмысловую расліну.

Казлоў таксама гуляе са зданямі. Але гульня гэтая—не самамэта, а спроба выявы душы народа ва ўсёй яе шматслойнай разнакветнасці. Тут і спалучэнні першароднай страсці з вытанчанай рафінаванасцю, інтэлектуальнай дасведчанасці з лайдацкай інфантыльнасцю; тут і вывядзенне адных эстэтычных ідэалаў з другіх, наклад абрадаў паганства на біблейскія сюжэты; тут і фарматворчасць дуалізму ў адкрыцці ў сабе душаў далёкіх продкаў. Асабліва выразна, на маю думку, усё гэта пададзена ў апавяданні «Зацвітанне дзівасілу». Хрысціянскае разуменне граху намалёвана цудоўнымі старонкамі пра паганскія сродкі лячэння грэшнай душы. Аўтар нікога не асуджае. Ён дасягае той патрэбнай адлегласці ад сваіх герояў, на якой толькі і магчыма паказаць іх знутры і зблізку. На гэтай адлегласці як бы і граху ўжо няма. Ёсць толькі ягоныя ахвяры: зняважаная Сяргеем Кася, запалоненая нячысцікам Сяргей, Марына між Сяргеем і Касяю. Сяргей паліць Касіну хату, вызваляючыся ад яе чараздзейства і ад самога сябе.

Аўтара як бы няма ў гэтым апавяданні, а толькі запісаная гісторыя з пярэваратнем, знахарам, з начнымі зданямі і адухоўленым дубам, з заклінаннем крывёю і адпрэчным вогнішчам. Ёсць такая гісторыя, процьму якіх мы любілі слухаць і пераказваць доўгімі зімовымі вечарамі ў прыцішаным школьным інтэрнаце, калі з-за стогадовай кафлянай печкі чуліся шэпты і ўздыхі, акурат, як з Мацвеевай лазні...

Апавяданне пра лазню поўнае сугучча з папярэднім, але яшчэ больш насычанае пераліўістымі адценнямі сюжэта. Тут нават некалькі сюжэтаў, але ўсе яны так хітра-ладна сплецены, як ніткі ў шматнітовай коўдры-выбіранцы, у якую стагоддзямі адбіраліся самыя патрэбныя, самыя суладныя колеры. Тут ужо не толькі здані і нячысцікі, якія запаланілі прэшнага Мішку, але і водгулле паданняў пра вядомае падарожжа па беларускім Прыдняпроўі далей на поўдзень імператрыцы Кацярыны. (Памятаеце, адно з гэтых паданняў так рамантычна ўштукаваў у гісторыю свайго Вежы Уладзімір Караткевіч).

Захлісне цераз край паганства («Росніца»), а далей—чысты апоўяд пра цнатлівую душу дзіцяці, у якой ніякага граху, апроч першароднага, якая толькі і здольная пакуль што выконваць усе дзесяць запаветаў («Ікаўка, мяцеліца і Сяргейка»). Ізноў—дабіблейская ідэя ачышчальнае сілы полымя ў хрэстаматыйным біблейскім сюжэце, полымя, з якога ніхто з сучаснікаў уваскрэслым не выходзіць, бо кожны з грахом, але не з тым, першародным, а з самавольным, які пазбаўляе чалавека лучнасці з Богам і вядзе да вечнай смерці,—смерці душы («Судны дзень»). Так і ходзяць гэтыя целы, целы без душаў, непрыкаяныя («Ружовая варона», «Рыбкі для акварыума»), не маючы змогі ні на які ўчынак, носячы з сабою думку пра самазабойства толькі да таго часу, пакуль не з'ўляецца глядач.

Амаль што ва ўсіх апавяданнях герой — сучаснік. Але мы разам з ім трапляем у той ці іншы фрагмент далёкай гісторыі, а то і ў пазачасавае вымярэнне. Непарыўная знітаванасць чалавечай гісторыі, размыванне часавых межаў, перамяшчэнне гістарычных рэалій—усё гэта напісана лёгка, пластычнаю мовай і чытаецца запоем. Найбольш, на маю думку, зрэз па гістарычнай вертыкалі ўдаўся Казлову ў «Баляванні ваўка». Гэта—рамантычная паэтыка першай жудаснай ночы адыходу да вечнага спакою целаў забітых вояў пасля вялікай сечы. Па скупых дэталях пазнаём нашае, поўнае трагізму, сырадняевечча. Але паволі праступае і старажытнасць—ідзе між целамі красуня-дзяўчына, шукае каханага. Усё бліжэй і бліжэй яна, і вось ужо бачым мы, што гэта старая і вечна юная багіня Жыва. Жахлівую сваю вячэру распачынае воўк, але ён не скончыць яе — Жыва ўздымае меч забітага каханага, магчыма, той самы меч, у які ўсялілася душа вояў з Нямігі. Прычым дзеянне адбываецца на фоне знаёмага нам сучаснага адраджэнцкага вымпелка з вершнікам, які зачапіўся за кусцік палыну і трапечацца над целамі забітых.

І ўсё ж мушу сказаць, што яшчэ не канчаткова вызваліўся Анатоль Казлоў ад спакусы «пісаць для іншых», яшчэ не на ўсе сто працэнтаў дае ён веры таму, што талент—гэта «прывычка пісаць» (Борхес), яшчэ зрэдчас паўстае перад ім праблема чытача. Адсюль і такая, на маю думку, няўдача, як «Вар'ятка». Адсюль і пэўная надуманасць «Графіні з ружай», «Апошняга дня лета». Адсюль і агульная бяда нашай сённяшняй адраджэнцкай літаратуры—кавалкі агітак з самвыдатаўскіх аркушовак у шчырай, трапяткой канве «Суднага дня», «Банальнасці». Не ўтрываўся ён і перад спакусаю, якая захліснула ўжо многіх аўтараў з іх выкрывальніцкім пафасам. Хочацца думаць, што Анатоль і сам ужо ўбачыў, як вылузваецца з кніжкі «Згубнае бярвенне». А калі так, то суцешымся развагаю пра тое, што існуе, пэўна, нейкі закон, паводле якога спазнаць, як не трэба пісаць, можна толькі на сабе.

Дадамо, што вялікую насалоду прынесла мова кніжкі. Сакавітыя словы, выразныя азначэнні, дасціпныя выслоўі, скупасць і трапнасць эпітэтаў сведчаць, што мову Казлоў спасцігае з народных першакрыніц і таленавіта і шануе з ёю абыходзіцца.

Валянціна АКСАК.

ня гэтага моманту. Хто-хто, а ён афганцаў добра ведае.

І калі чытаеш пра лёс аднаго з галоўных герояў рамана Мікалая Кобліка, разумееш — пісьменнік нічога не выдумляе, не «сачыняе». Ён асэнсоўвае зведанае, лепіць вобразы сваіх герояў з рысаў тых салдат, сяржантаў, з якімі палкоўніку М. Чаргінцу даводзіцца неаднаразова сустракацца.

І Павел Чайкін—не хадульны персанаж, ён не падобны на афганцаў, што народжаны фантазіяй тых аўтараў, якія не нюхаючы афганскага пораху, складалі былі і небыліцы.

Лёсы гэтых двух герояў, а яшчэ Антона Лявонава — пакутніка Афгана — найбольш цікавяць пісьменніка. На іх прыкладзе аўтар прасочвае, як у надзвычайных умовах сталелі тыя, хто ведаў вайну па фільмах і кнігах; як юнакі, прыняўшы прысягу, засталіся вернымі ёй. Тры лёсы — тры гісторыі маральнага ўзлёту і грамадзянскага пасталення. Разам з тым — непадобнасць жыццёвых калізій. Мікалай назаўсёды застаўся там, дзе выконваў «інтэрнацыянальны абавязак», хоць на самай справе думаў не пра гэты абавязак, а пра тое, каб быць да канца сумленным, не запляміць сябе перад сябрамі, роднымі, якія засталіся ў Мінску. Паўлу — сёй-той скажа і так — пашэнціла: вярнуўся дадому, хоць і без нагі. Антон жа праз такое прайшоў, што ворагу не пажадаеш. Сапраўдныя блуканні па пакутах. Трапіўшы ў палон, паспеў пабываць у руках і душманаў, і эмісараў замежных, але здолеў вырвацца з няволі.

«Сыны» — не першы раман М. Чаргінца пра афганскія падзеі. Першы, «Тайна Чорных Гор», як зазначае ў прадмове да новай кнігі генерал-палкоўнік Барыс Громаў — той самы, «афганскі» Громаў, напісаны «проста на біваках стамляльных паходаў, пад бляклым святлом маленькіх лямпачак у палатках, а часам і проста на брані. М. Чаргінец яшчэ ваяваў, а раман ужо выйшаў у Мінску, і мы ў Афганістане былі яго першымі чытачамі. «Сыны» ж нараджаліся тады, калі ў нашым стаўленні да афганскіх падзей адносіны ў многім змяніліся. Гэта не магло не сказацца і на агульнай аўтарскай канцэпцыі. Пісьменнік атрымаў магчымасць больш праўдзіва, шматгранна адлюстраваць усё, што звязана і з самой вайной, і з падзеямі, якія адбываліся тады ў краіне. Ён адным з першых не пабаяўся прыўзняць заслону над негатыўным, што нараджала нездаровы ажыятаж вакол Афганістана. У рамане выкрываюцца асобныя выпадкі двурушша, звычайнай подласці, з якой сутыкнуліся дома і самі афганцы, і іх блізкія. Па сутнасці, некалькімі штрыхамі намаляваны маёр Сумскі, які працуе намеснікам начальніка ваенкамата, а потым ідзе на павышэнне. Вельмі пераканаўча атрымаўся вобраз закаранелага ваеннага бюракрата, пазбаўленага звычайнай чалавечнасці і чуласці! Для яго галоўнае — літара статута, лёсы ж жывых людзей яго ніколі не турбавалі і турбаваць не могуць.

Чалавекам, які ў дзеяннях сваіх прыкрываецца інструкцыяй, паўстае і безыменны начальнік з камбіната спецабслугоўвання, куды звярнулася маці Кобліка, каб устанавіць на магіле сына помнік.

Паказвае пісьменнік і аднаго з ілжэафганцаў, Алефіна. Вобраз яго вымаляваны таксама праўдзіва, псіхалагічна пераканаўча. У сувязі з гэтым нельга не сказаць яшчэ пра двух персанажаў — «сумленных людзей», як падпісваюць яны свае ананімкі, — Жукіна і Салдунова. Яны паведамляюць у розныя інстанцыі, быццам у доме маці Кобліка захоўваецца матацыкл, сабраны з украдзеных дэталяў.

Спачатку нават думалася: ці не зашмат увагі ўдзяляе пісьменнік гэтым падонкам, ці не залішне вымалёўвае сюжэтную лінію, якая не заўсёды стыкуецца з асноўнымі падзеямі? Але дачытаў раман і зразумеў — не, невыпадкова з'явіліся ў рамане Жукін і Салдуноў. Яны займаюцца сваімі подлымі справамі ў той час, калі недзе льецца кроў. Прыходзіць чарговая ананімка ў вышэйшую інстанцыю, а, магчыма, якраз тады Мікалай Коблік, чый матацыкл не дае спакою «праўдашукальнікам», трымае свой апошні бой, змагаецца, прыкрываючы адыход сяброў. Душманы ж насядаюць і насядаюць, і «вось настаў момант, калі ў яго руках засталася адзіная, апошняя граната». І, калі душманы аказаліся побач, Мікалай падумаў: «Даруй мне, мамулька! — і адпусціў чаку».

«Даруй мне, мамулька», — так і чуецца ў вушах. «Даруй...» І шкада, што мы ачарсцвелі, загразлі ў дробязных справах, развучыліся адчуваць чужое гора. Няўжо неабходна яшчэ адзін Афган ці Чарнобыль, каб зразумець: усе мы жыхары адной планеты і знаходзімся ў сумеснай лодцы, якая і так гайдаецца на хвалях няпэўнасці? Нават і падумаць пра гэта страшна.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Быкаў: новае прачытанне

Яшчэ ў 1980 годзе выйшла кніга Ігара Дзядкова «Васіль Быкаў» (выпушчана яна была выдавецтвам «Советский писатель»). Кніга прыцягнула да сябе ўвагу. На той час было нямала ахвотнікаў «паскубсці» пісьменніка, абвінаваціць яго ў ачарненні подзвігу савецкага народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, адсутнасці патрыятызму. І. Дзядкоў, не надта ўступаючы ў палеміку з такімі крытыкамі, мужна гаварыў пра творы В. Быкава праўду, паказваў іх як з'яву нашай сучаснай літаратуры.

Вядома, як на сённяшні дзень, сёе-тое можна было б у тых развагах удакладніць, пра нешта сказаць больш пэўна і адкрыта. Але крытык не стаў сябе перапісваць. Тым не менш, усе гэтыя гады ён як бы працягваў дапісваць тую сваю кнігу. Дапісваць, бо — выходзілі ў свет новыя аповесці Васіля Быкава і па-ранейшаму шмат значылі яны для сучаснікаў, і для яго ў тым ліку. Так з'явіўся працяг даследавання, нарадзілася другая частка кнігі. Пад назвай «Васіль Быкаў. Аповесць пра чалавека, які выстаяў» яна толькі што выйшла ў тым жа «Советском писателе».

У першую чаргу І. Дзядкова прываблівалі аповесці В. Быкава, якія былі надрукаваны ў апошнія гады — «Знак бяды», «Кар'ер», «У тумане», «Аблава». Але крытык вяртаецца і да аповесці «Мёртвым не баліць»: «Яе мала хто чытаў, таму што дваццаць гадоў яе баяліся і не перавыдавалі. І пісалі пра яе, вядома, мала: не загадана было пісаць».

Гэтыя новыя развагі І. Дзядкова аб'яднаны ў раздзелы «Свой супраць сваіх» і «Пад знакам бяды. Неабходнасць адказу».

А. ВІШНЕЎСКІ.

Раіса БАРАВІКОВА

Лістападаўскі пейзаж

Начным дажджом асфальт наўкол амыты.
Скразняк свідруе дворык прахадны.
Свядомыя пайшлі ізноў на мітынг,
а ў несвядомых сёння — выхадны.
Ларок за домам... Прадаецца піва.
Бяздомны кот на сметніку, як здань.
Кудысь плыве мелодыяй тужлівай
нябёсаў ускалмачаная твань.
У вадасцёк ручай сцякае брудны,
за плотам грыб драўляны, нібы гном.
як маўзалей дыктатара, бязлюдны,
палохае пустэчай «Гастраном».
Усё сцяла няясная трывога,
і вецер спеў зацягвае глухі...
Пайду ў царкву. Хачу спытаць у Бога,
як хутка адпускае ён грахі!

У час аднаго шпацыру

Птушка забілася ў сонных хмызах,
навошта яе трывожым!
Няўжо ты не бачыш, голле ў слязах,
яно сумуе таксама, можа...

Па ветры цёплым, па промнях зары,
па нечым вельмі звычайным...
А тут жа толькі адны камары
ўюцца ў танцы адчайным.

Там, дзе берага выгнуўся кант,
словы гучалі другія,
і сэрца дасюль мае, як эмігрант,
поўнае настальгіі...

І не з табою я зараз, з ім...
Ён — твор для мяне, ты — прадмова,
таму і вечар наш гэты, як дым,
як без літар галосных мова.

І не скажу я табе: «Даруй...—
за падман вачэй выпадковы,
бо які толькі сказ у душы не збяру, —
рассыпаюцца словы.

І мулка пад позіркам мне тваім,
як ты не глядзеў бы прыгожа...
Дык павер у гэтага вечара дым,
развеяць які не зможаш.

●

Жыву, і дзякуй, не ў прасторы голай.
Мая душа — скарбонка пачуцця...
Дык што ж ты плачаш, юны мой астролаг,
што тэрміны кароткія ў быцця!
Хай цела — тлен...
Ад тлену не прыбудзе...
Ды вырвецца калісь на волю дух!
І што з душы аддаць паспею людзям,
яно і ёсць быцця адвечны рух.

Сябрам паэта

«...мы ігралі вам на жалейцы, і вы не скакалі; мы спявалі вам самотныя песні, і вы не рыдалі».
(Евангелле ад Матфея, гл. 11).

Сляза не блісне радасцю з-пад вейкі,
не свеціць нават таннай славы лаўр...
З нас кожны — ад Купалавай жалейкі,
і кожны, — як апошні дыназаўр.

І весялосць, і боль радкоў — не лекі
каму патрэбен слоў высокі сэнс!
Як дзіўна ведаць, на зыходзе веку
чаруе не Паэт, а экстрасенс.

Герман Кірылаў

ПА ВЯРБОЎЦЫ

апавяданне

Матка з Петраком выйшлі праводзіць на ганак. З акна падала бледнае святло ад запаленай газоўкі.

— Ну, аставайцеся шчаслівыя, — сказаў Лявон. Саромеючыся пяшчоты, што цёпла, козытна зашчыпала вочы, тоўхнуў у пляцо брата, які стаяў, зябка хутаючыся ад непрыемнага пасля хаты марозіка ў накінуты наапашкі матчын кажух. Пятрок зірнуў з сумам, спадылба, нават як бы з крыўдай. — Вучыся, глядзі. — Лявон патуліў хлопца да сябе. Той моцна, з дзіцячай даверлівасцю прыціснуўся ў адказ. І быў яшчэ зусім дзіця: у сёмы клас хадзіў. — Каб маткі слухаўся,— загадаў яму, напускаючы строгасці. Чмокнуў Петрака ў галаву і павярнуўся да маткі, ужо дарэшты разгублены ад сваёй непрывычнай расчуленасці. У водсвеце ад акна ў матчыных вачах блішчэлі слёзы. Губы дрыжэлі. Зараз загалосіць, кінецца на шыю. Не, трымалася. Толькі прагна, з немым болем узіралася замглёным позіркам у ягоны твар, быццам астатні раз, быццам хацела ўзяць у памяць кожную рыску. Лявона скаланула ад раптоўнага ўспаміну: гэтак жа яна глядзела на бацьку, развітваючыся з ім улетку 44-га года, калі мужчын забіралі на фронт, і ён стаяў разам з усімі ў страі, а сярдзіты, крыклівы афіцэр адагнаў прэч жанчын, каб зрабіць пераклічку ды весці калону ў дарогу. Зімой 45-га і ў іхнюю хату прыйшло «звяшчэнне». — Мама! Я скора вярнуся,— натужна ўсміхнуўся ён. — Адразу напішу, як прыеду. Буду пісаць часта. — Як яны чакалі бацькавых лістоў-трохвугольнічкаў, як кожны раз абміралі, калі да іх зварочваў паштальён: барані Бог, з казённай паперай.

— З Богам, сынок! — перахрысціла яго матка, і ён, заўзяты камсамолец, бязбожнік, не запраціўся: так ужо прынята ў старых,— узяла за галаву, мякка нахіліла, пацалавала ў шчокі і ў губы, а тады парыўна абшчапіла, уткнулася ў грудзі і ўсё-такі загаласіла, глуха, сіпла. — Бож-жа! — усхліпнула. — І ты ўжо ў свет!

— Мама! Ну што ты, праўда? — Лявон зірнуў на брата, быццам чакаючы помачы ад яго, меншака. Але ў таго самога наварочваліся слёзы. — Пайду ўжо я,— як літасці папрасіў.

Матка неяк ураз сціхла, адхінулася, верхам рукі правяла па вачах.

— Ага, ідзі,— адказала згодна. — Каб людзі не чакалі. — Звыкла, як заўсёды пры нейкай пільнай справе, зарупілася, варухліва нагнулася, падала сундучок з маленькім замочкам, які адмыкаўся цвіком і быў павешаны проста для фасону. — Пішы ж. Не забывайся тамака на нас. Не выракайся, сын.

— Мама! Чаго б стаў выракацца? — пакрыўдзіўся Лявон. Узяла роспач, калі на імгненне ўявіў, што сапраўды нешта з ім сталася, хвароба якая-небудзь зачмурыла, адбіла памяць, і вот не ўзнае ні маткі, ні брата з сястрой, ні роднай хаты, ні роднага кутка. Як бы тады жыў, горкая, найгарчэйшая ў свеце сіраціна?

— Дзеткі мае, — матка звярталася не да аднаго Лявона, а і да Петрака, і яшчэ да некага, каго тут не было. — Людзі, як пападаюць у лепшае, скора адвыкаюць ад горшага.

— Гаворыш абы-што, — папракнуў яе Лявон. — Як быццам я назусім еду?.. Бывайце здаровы!

Папраравіў за плячамі пляцак — торбу з прывязанымі за бульбіны, укладзеныя ў ражкі, матузкамі-лямкамі, ступіў з ганка, як быццам сілай ірвучы нябачную, моцную прывязь, што трымала на месцы, пусціўся па панадворку. Гразь толькі зверху прыхапіў малады, нядужы марозік, скарынка прасела пад нагамі. Звярнуў набок, да плоту, на траву, каб не ўпэцкаць святочныя, хромавыя боты. Шкода было абуваць іх у дарогу, але ж і не паказвацца на людзі абы ў чым — у старых, латаных-пералатаных чараўках, годных хадзіць толькі дома ды ў калгас на працу. Горш, што і на руднік давядзецца цягацца ў ботах, пакуль з першых жа грошай не купіць якія хадакі на штодзень. Ну ды не было б большай бяды.

Штосьці быццам тузанула, паклікала азірнуцца назад. Матка з Петраком яшчэ асталіся на ганку, глядзелі яму ўслед. Махнуў рукой, яны замахалі таксама. Але трэба было спяшацца, каб не адстаць, не валачыцца аднаму. Рушыў спорна, ходка па дарожцы, што плаўна падымалася ўверх.

За плотам у дзве жардзіны ў мглістых поцемках вычэрчваліся кашчаварукія цені голых, маладых яблынь. Забалела па іх, як па блізкіх жывых істотах: хаця б матка не пераступіла ў адчаі ягоную забарону і не пусціла пад тапор дрэвы, каб не плаціць за іх лішнія, і так непасільныя падаткі. Сад сама ўбіраўся ў сілу, даваў слаўныя, смачныя яблыкі. Бацька прывёз прышчэпы ад самога Сікоры, славутага ў тутэйшым баку садавода, садзіў сваімі рукамі. Як было губіць такое хараство ды і памяць жывую пра бацьку?

Выбраўшыся на дарогу, Лявон зноў запыніўся. На ганку ўжо было пуста. І адсюль, зводдаль, здавалася, выразна бачыў дзве прыступкі, дзірачку наўскос ад выпалага сучка ў ніжняй, закрутку ў шуле з выцертым вакол дзіркі белым кружком, ужо прыкметна счасаны нагамі парог у сенцы.

Павёў вачамі далей, за свой хутар. У прывідным паўзмроку, у якім ледзь-ледзь угадвалася яшчэ няблізкае світанне, тануў нізкі луг. Па ім вілася грыва кустоўя, што значыла звілістыя берагі нетаропкай, светлай рэчкі Паловіцы з рыбнымі завоінамі і вірамі. Далей усё злівалася, нічога не адрозніць. Але памяццю сваёй ён бачыў сінюю сцяну пушчы, у якую яго цягнула змалку, куды яшчэ зусім нядаўна яны з Петраком хадзілі ў познія грыбы і прынеслі поўныя кашы. Як пакідаць гэта? Калі ўсё стаіць у вачах, калі будзе, канечне, трызніцца, сніцца.

Перайшоў на дыбачках трохі святлейшую сярод збуцвелай травы палосу гразкай, цяпер замерзлай дарогі, пусціўся па ўзбочча, углядаючыся пад ногі, каб не ўбіцца ў лужыну.

Недзе яго чакаў Стась Бруйка, Кірэеў зяць. Дамовіліся з ім разам адпраўляцца ў мястэчка, каб ужо там сесці ў адзін вагон, трымацца неразлучна ўсю дарогу да Эстоніі, а пасля і на сланцавым рудніку.

Стась ужо год як быў завербаваны на камбінат «Ээсці фасфарыт». Цяпер прыехаў забраць жонку з дачкой, выязджалі ўсёй сям'ёй. Ён і Лявона падбіў з сабой. Перш чым вербавацца, Лявон параспытваў па людзях, куды лепей. Ехалі ў розныя канцы. І ў Карэла-Фінскую рэспубліку, і ў Молатаўскую, Кіраўскую, Архангельскую вобласці, і ў Данбас, і ў Сібір, і на Урал. Стась параіў Эстонію. Як-ніяк — Еўропа. З ядой, з адзяваннем-абуваннем трохі лягчэй. Жыць блізка горада. Гэта не ў тайзе камароў карміць. Хоць у тых сланцавых рудніках не мёд, самі эстонцы ў іх не дужа хочуць лезці. Нічога, беларусу не прывыкаць. Абы зарабіць можна, канцы з канцамі стачваць. А то ўжо прыйшло к таму, што невядома як і жыць.

Апошнія год-два са сваёй аднаасобнай гаспадаркі мала што мелі: амаль усё ішло на падаткі. Усе разумелі: ціснуць, каб ішлі ў калгасы. Летась зрабілі нарэшце калгас і ў іх. Двое сутак не выпускалі нікога са сходу, пакуль не сталі падаваць заявы. Цяпер, думалася, як зрабіліся нармальнымі савецкімі людзьмі, зажывуць. Аж у першы год атрымалі на працадзень па некалькі грамаў гірсы, а сёлета ўжо ясна, што і гэтага не будзе. Азімае так-сяк убралі, а з яравымі, з бульбай і льном уцягнулі ў дажджы: што гніе ў копах, што стаіць наогул нечапанае. Збожжа так-сяк наскрэблі на натураплату МТС, а яшчэ ж прыйдзецца расплачвацца за іншыя даўгі. Аб працаднях ужо няма і гаворкі. Старшыню Шадуру раён зняў за развал. Людзі адразу казалі: Шадуру не варта ставіць, не будзе толку: удалы толькі на язык, а сам халтама, дома не гаспадар, дзе ён калгас павядзе. Далі на ягонае месца колішняга сельсавецкага фінінспектара, па-тутэйшаму «заганялу», Ваёдзю. Гэты з самага пачатку ўзяў крута. Пастанавіў праўленнем: ніхто не атрымае дзялкі ржышча для сваёй каровы, пакуль не будзе ўбрана да каліва ўсё калгаснае, а хто накосіць самавольна, паплаціцца канфіскацыяй накошанага, штрафам, а то і турмой як за замах на сацыялістычную ўласнасць. Спецыяльная камісія, якую ўзначальваў аб'ездчык Сухавіла, інакш званы Закон-не-Гласіць, шастала па хлявах, па гарышчах, забірала пад чыстую любы падазроны пласт сена. Той-сёй за парою, плачучы, вёў на кірмаш карову.

Сваю Чарнулю яны спадзяваліся пракарміць зіму. Было трохі леташняга сена, з сотак узяў тры добрыя ўкосы канюшыны, нацягаў з прырэчча асакі, прыпарадкаваў бульбоўнік, бурачнік. Без малака не будуць. Накапалі бульбы, ёсць капусты, фасолі, бобу. А як без хлеба? Як без скваркі? Парсюка здалі на пастаўку, а барана і старую авечку прыйдзецца прадаваць: грошы трэба.

Дома яшчэ б так-сяк перабіваліся. А што сястры Любе даць з сабой у педвучылішча? Ужо на астатнім курсе, налета канчае, на свой хлеб выйдзе. Яна, бедная, хацела кідаць вучобу, пайсці куды на будоўлю ці таксама завербавацца, каб не з хаты цягнуць, а ў хату памагаць. Ён і слухаць пра такое не стаў. Хоць Люба на паўтара года старэйшая, але ён цяпер галава ў доме. «Знай сваё — вучыся,— сказаў ёй. — Неяк будзе». Дзеля сястры ён сябе не пашкадуе. Яе хацелі забраць у фэзаво — адбараніў, адваяваў у сельсавеце: не маюць права адбіраць работніка з сям'і загінуўшага франтавіка. Пасля сама рашалася ехаць у Мінск на будоўлю — не пусціў. Адзін знаёмы расказаў яму пра норавы ў горадзе, пра тамашнія рабочыя «абшчагі». Кроў закіпала, калі ўяўляў у тых умовах сястру. На сямейнай радзе пастанавілі цвёрда: Люба і Пятрок будуць вучыцца. Яму ўжо, знаць, не да навукі.

За шэрым алешнікам адкрыўся на шырокім полі хутар Кастуся Кірэя. Вокны свяціліся. Недзе ў самым разгары былі зборы. Лявон прыбавіў ходу.

У панадворку, на відным ад акон месцы, стаяла падвода. Каля яе корпаўся сам гаспадар.

Счуўшы Лявона, ля хлява забрахаў сабака. Кірэй рэзка адхінуўся ад воза, застыў, углядаючыся на дарожку: хто там ідзе? З сяней якраз выйшаў з чамаданам Стась, ладны, рослы, у адной расхрыстанай кашулі, таксама насцярожыўся.

— Свае! — весела гукнуў ім Лявон.

Стась нешта сказаў цесцю — не было чуваць з-за сабачага брэху. Кірэй пераняў ад яго чамадан, стаў прыладжваць між скрынак і хатулёў, а Стась пайшоў пераняць. Тукнуў на сабаку, каб сціх. Павітаўся за руку з Лявонам, забраў сундучок, паклаў на воз.

— Давай і хатуль. — Лявон з ахвотай аблегчыўся і ад заплечніка. — Конь не свой, грузі, не стой, — пажартаваў Стась не дужа што весела. Стары Кірэй пасунуўся ў хату, дзе гуло, як у вуллі, ад многіх галасоў. — Ты знаеш, ужо думалася, што зусім не выйдзе ехаць, — загаварыў Стась заклапочана, нават з дрэнна прыхаванай злосцю. — Цесць пайшоў дагаварыцца пра каня, а тэй паўшабэлак, Васька Шашок, раптам упёрся: «Не дам. Нечага на калхозным транспарце раз'язджаць усякім. На гарбу няхай цягне свае шмоткі». — Лявон не здзівіўся пачутаму. Нядаўна пастаўлены за брыгадзіра Васіль Гулька, па прозвішчы Шашок, гнуў лінію калгаснага начальства: помсціў Стасю Бруйку, што ўцёк з калгаса. Такога работніка не стала: ён і бондар, і цясляр, і столяр. Кастусю Кірэю за зяця нават соткі абрэзалі па клямку, але той дабіўся як інвалід вайны, што гэтае рашэнне было адменена. — Спаганяе сваё, смурод! — адводзіў душу Стась. Лявон чуў, што яшчэ хлопцам ён раз ці два адтрапаў Шашка па вушах. — Дарваліся Шашкі да ўласці. Век за-

А ў нашых душах і пажухлы верас
мог абудзіць такі натхнёны сказ!
Хаця, бывала... згубай дыхаў Эрас
і Бахус добрым сябрам быў не раз.

Ды ўжо і ў гэтым нас не папракаюць...
Няма каму ні слухаць, ні чытаць.
Толькі калісьці, можа, «раскапаюць»,
і ў школах нават стануць вывучаць.

І так, як сонца рассявае блікі,
прасее нашу вартасць мудры час, —
хто ўдачлівы на момант, хто вялікі,
і гэта будзе ўжо, на жаль, без нас.

●

Не мудры той, хто сэрцам на агонь
кідаецца ў бяссільным намаганні,
ці доўга свеціць сонца на змярканні,
калі кранае срэбра тваю скронь!!

Шаленец, прад сабою не грашы:
хоць жар салодкі ў позняга спаткання,
свая прывабнасць ёсць і ў адцвітання —
спакой парываў, цела і душы.

І хоць спакуса плоць тваю скрабе,
жывi адзінай ісціне сугучна:
шукай не ласкі ветранай, а Вучня,
тады ты скажаш, што знайшоў сябе.

На перавале Саланг

«А мой сын прапаў у Афганістане без вестак...».
(З размовы адной маці).

Чэзне куст, запылены, ад спёкі,
а цясніна тоіць халадок...
Астраўком уявіцца далёкім
адзінокі ўдалечы гудок.

Пра яго нідзе няма даведкі,
побач слёз не роняць сваякі,
толькі блізка з прыдарожнай кветкай
хуліганіць вецер трапяткі.

І ў парыве гэтым хуліганскім,
на хвіліну свой суніме шал...
Памаўчыць па-звычаю славянскім
І памкне далей... за перавал!

●

Схапіць... Купіць... І кожны ўжо,
бы п'яны!
Дыван... Адзежа... Заўтра ўсё! Патоп!
І хтосьці адзін, як іншапланецянін,
уражліва аглядвае натоўп.

Хачу купіць рожовенькае шкельца,
каб не згубіць апошняе «люблю»,
я і сама з нецямнасцю прышэльца
даўно гляджу на бедную Зямлю.

О як усё расклалася няпроста...
Няма ў душы ні радасці, ні слёз,
а толькі шум з далёкага пагоста
красы айчыннай — векавых бяроз.

Яны спачатку знаі толькі волю,
зямля дала ім дужасць і спакой.
І хочацца, згараючы ад болю,
да іх пайсці з працягнутай рукой...

●

Лета дыхала месяц грамамі,
слаўся горыччу мокры быльнёг,
і тады менавіта між намі
промень радасці тайнай пралёг.

Неба хмурнасцю змрочнаю днела.
Мне спрыялі маланак агні.
Бессаромна ўсе дні харашэла
на вачах у прымоўклай радні.

І ніхто ў тым не бачыў рахубы,
што глядзела на ўсё, як праз дым...
Падфарбоўвала сцятыя губы
і ўсміхалася думкам сваім.

дамі свяцілі, з хлеба на квас перабіваліся. Людзі ў поле, а яны ў застолле. Круглае сунуць, плоскае коцяць. Ім бы стыдацца, што бедныя, а яны, глядзі, гэта за гонар узялі. — Стась брыдка, не па-тутэйшаму закручаста вылаяўся. — Але цесць знайшоўся. Наняў Хуцкага. Той падышоў да Шашка, бытда бы яму конь спатрэбіўся, прыспічыла пад'ехаць у мястэчка. Цесць даў Хуцкаму самагонкі, і самому, і на гасцінец. Хуцкі казаў: Шашок аж засмяяўся, як бутэльку ўбачыў. Ад слова даў каня.

Нехта ішоў з хаты. У сенцах затаптаўся, шастаючы ў поцемках клямку. Нарэшце дзверы адчыніліся. Лёгкі на ўспамін, паказаўся Хуцкі, нясклaдна доўгі, у старой, парванай сям-там барме, падпяразанай вяроўкай, у зліняляй зімовай шапцы з падкорчанымі, але не завязанымі вушамі, у шэрых ад закарэлай гразі ботах.

— Пагрэўся трохі? — паблажліва, як у малога дзіцяці, спытаў Стась.

— Дзякуй, пагрэўся, — бяззуба прашмякаў Хуцкі.

Сінявата-бляклыя ягоныя вочы даволька, масляна бліснуць, выпінкі-яблыкі на нязголеных шчоках чырванелі, як бакі ў гіля. Працягваючы дажоўваць, ён паклыпаў да каня, узяўся падкручваць драціну, якой была звязана атоса.

— Ста-а-сі-ік! — за акном у хаце пявуча паклікаў жаночы голас. — Дзе ты там?

Гэта была Яніна, Стасева жонка. Нават па голасе можна было ўгадаць, якая яна прыгожая, мілая. Лявон яшчэ зялёным кавалерам, толькі пачаўшы падходжваць на вечарыны, вылучыў з мясцовых дзяўчат Яніну, сярэднюю Кірэеву дачку. Цешыўся ўпотай, як глядзіць зеленавата-шэрымі, поўнымі мяккай яснoты вачамі, як смяецца, як ідзе, як танцуе. Што за пара яны са Стасем!

Зашчымела сэрца ад успаміну пра Веру, з якой выпадкова пазнаёміўся на фэсце на Ілллю ў Перадолах, на які завітаў потайкам, баючыся папасціся на вочы каму-небудзь з актыву. Так і не выбраўся на вечарынку ў недалёкую ад іх вёску, дзе напаўжартам дамовіліся з Верай стаицаваць разам. Ужо так і разыдуцца, упусціў дзеўку.

Пачала выходзіць з хаты радня Кірэяў, Бруйкаў. Усё моцны, відны люд. З увярчаным у коўдру і кажух дзіцем на руках паявіўся Стась, ужо апрануты ў дарогу — у гарадскім бобрыкавым паліто, у капелюшы, у блiскучых гумовых ботах. Яніна з-за яго плача крутога пляча спяшліва, клопатна папраўляла карункавы беражок белай прасціны ў скрутку, каб, барані Бог, не дыхнула холадам на малое. Як хораша, пяшчотна свяціўся яе бела-ружовы, далікатны твар! Лявон міжволі залюбаваўся на Яніну. Глядзеў, як садзілася на воз, чапляючыся за Стася, як беражліва прымала ад яго на калені неацэнна дарагі скрутак. З тужлівай, бяссільнай рэўнасцю падумалася: дзе такой красе расцвітаць сярод іхняй убогасці і нэндзы, ёй трэба лепшыя ўмовы.

Заняў сваё фурманскае месца Хуцкі. Пачаліся развітальныя слёзы з абдымкамі і пацалункамі. Лявон пайшоў на дарогу, каб не надрываць сэрца новым жалем.

За возам яшчэ нейкі час цягнуўся хвост з дарослых і малых. Стары Кірэй праводзіў аж да ростані. Нарэшце спыніўся, пакланіўся нізка, зняўшы шапку, і прыгорблены, нейкі ўраз ацяжэлы патупаў назад.

Сівым, каравым паскам вілася праз жаўтлява-шэрае поле няўбранага ячменю дарога. Стукацелі па мерзлай грудзе колы, час ад часу з хрумстам і звонам рэзалі лядок на лужыне. Ціха, як кот, мурлыкаў сабе пад нос Хуцкі. Баючыся варухнуцца і патрывожыць заснулае дзіця, Яніна толькі вярцела галавой на бакі, можа, нагледаючыся напаследак на родныя краявіды, раз-пораз затрымлівала заказаныя позірк на Стасю. Яны з Лявонам ішлі берагам зашклёнай лядком канавы.

Стась закурыў. Азірнуўся на Лявона, паказаў на воз, высока наладаваны вандзэлкамі і скрынкамі з хатнім скарбам.

— Як у бежанцы ўцякаем, — загаварыў ціха, з сумнай усмешкай. — Ці думалася, што на бацькаўшчыне месца не стане?.. Усё паляцела кулемпотырчу... Ладзіліся з цясцём хату перасыпаць, другі канец прыбудаваць... Альтанку хацеў змайстраваць, каб уся ў зеляніне стаяла, з гасцямі пасядзець улетку... Усё с-сабаку пад хвост.

— Уладзіцца як-небудзь, — паспрабаваў і яго, і сябе суцешыць Лявон.

— Не на тое, брат, паказвае... Ад калхозаў яны ўжо не адступяцца. Інакш яны ўжо не будуць яны.

— Чаго, ёсць і добрыя калхозы.

— Можа, і ёсць... Але я табе скажу... Не па мне гэта, калі я ад добрага дзядзі залежу. Ласку ён мне зробіць, дасць жыць ці не дасць. Сам сабой хачу быць. Ужо выбачайце, каб які-небудзь Шашок на мне конна ездзіў. Дзякуй Богу, галава не адвалілася, рукі не адсохлі, жыў і пражыву сам.

— Начальства ў нас слабое. — Лявон як мог бараніў калгас. — У душы быў за супольную працу. Матка расказвала, што і бацька, колішні сябар Грамады пры Польшчы, стаяў за кааперацыю. — Што было хацець ад Шадуры, калі ўсёй грамаці ў яго, што распісацца ўмее? А Ваедзя больш грамацей?.. Яшчэ горш, што самадумцы — вытвараюць, што ў галаву ўзбрыдзе. Мы маўчым, толькі за вочы крытыкуем. І раён сроэь пальцы глядзіць... У Маскву трэба, самому Сталіну пісаць.

Стась кінуў недакурак, ухмыльнуўся.

— Пішы... Але глядзі, каб не дапісацца. Не чуў, што было аднаму пісару з мястэчка? Не чуў?... Цесць мне расказваў, прыяцелі яны былі... Набраўся чалавек смеласці і паслаў у Маскву пісьменнікам ліст. Так і так, вы там седзіце, кавалераў залатой звязды, кубанскіх казакоў распісваеце. А вы прыедзьце, пра наш каторы калхоз напішыце... Што ты думаеш: хоць і не падпісаўся, і канверт апусціў у вялікім горадзе, — знайшлі. Нічога не скажаш — класныя сышчыкі... Паехаў чалавек пасвіць белых мядзведзяў.

Лявон толькі разгублена ўсміхнуўся ў адказ Стасю. Нечага было сказаць. Ведаў: за неасцярожна сказанае слова маглі забраць. На сабе выпала пераканацца. Аднойчы выступіў на сходзе, пакрытыкаваў непаладкі ў калгасе. А месяцы цераз тры свой чалавек з суседняга хутара расказаў пад вялікім сакрэтам: прыходзілі да яго нехта незнаёмы, распытвалі, ці не мае ён, Лявон, якіх сувязей з бандай, што яшчэ працягвала арудаваць у іхняй мясцовасці.

У парадзелых поцемках удалечыні праглянулі хаты і дрэвы ў Перадолах, адзінай, як астравок, вёскі сярод навакольных хутароў. Тут збілі цэнтр калгаса. Людзі ўжо ўставалі: і там, і там свяцілася акно, з коміна пачынаў віцца белы дымок. На Бондаравым гумнішчы, дзе быў заложаны брыгадны двор, светлячком мільгаў ліхтар «лятучая мыш». З таго месца даносіліся галасы.

— Не дай Бог, на аб'ездчыка ўспароцца, — затрывожыўся Хуцкі. Ім трэба было праязджаць каля самай вёскі.

На Сухавілу Закон-не-Гласіць можна было наткнуцца ў самым нечаканым месцы, у любое надвор'е, у ночпаўноч. Як нейкі злы дух гэты чалавек трымаў у страху тутэйшае насельніцтва. Прыехаў неўзабаве пасля вызвалення ад немцаў у 44-м годзе аднекуль з усходу, асеў у апусцелай яўрэйскай хаце ў Перадолах. З яго, з Шадуры, Шашкоў і яшчэ двух-трох чалавек і завязаўся калгас. Сухавілу давалі трохі спакайнейшую, паважнейшую пасаду — заўхоза. Але ён сам захацеў стаць аб'ездчыкам, як у сябе на радзіме. Меў каня з сядлом, ездзіў, дасліваў скрозь. Зорка падмячаў патравы, выстрыжаныя ў жыце каласы, падкапаную баразну бульбы. Па следзе, а то і на гарачым лавіў вінаватых, афармляў матэрыял.

Пільнае вока Сухавілы бачыла і шырэй, чым належала па службе. Чапляласа за любы непарадак: нехта араў, сеяў кепска, клаў воз абы-як, сядзеў замест працаваць, снасць не глядзеў, ці што іншае рабілася не так. Тыкаў пальцам, сурова адчытваў, а пасля яшчэ дакладваў у кантору, крытыкаваў на сходзе, у насценнай газеце.

Гэтай восенню, калі ледзь не палавіна ўраджаю аставалася на полі, Закон-не-Гласіць як не разрываўся на часткі, кідаючыся з канца ў канец калгаса. Яму і са злосці, і па-добраму казалі: «Чаго ты пырхаеш, чалавеча? Усё роўна згніе, прападзе без толку. Няхай хоць людзі спажывуць... А то і сам не гам, і другому не дам». Што праўда, то праўда: нічога ліхнега аб'ездчык не меў са свайго старання. Хадзіў зіма-лета ў ватоўцы, быў худы, выпетраны, як таран.

А ён цвярдзіў няўмольна: «Закон не гласіць. Нявольна патурць кулацкім настроям рвацтва і разбазарвання. Ніхто саломіны не возьме ў калхозе іначай, як толькі цераз трудадзень».

Гэткае было дзіва нарвацца на Сухавілу. Канечне, затрымаў бы, не праехаў бы міма. Лявон не без трывогі паглядваў на Стася: мог бы ўскіпець у адказ, сабе толькі напсаваць.

Галасы на брыгадным двары памацнелі. Засварыліся двое. Лявон пазнаў: старшынёў фурман Браздзэль і заўхоз. Павесялела сказаў Стасю:

— Браздзэль збіраецца ехаць па Ваедзю.

Новы старшыня жыў за шэсць вёрст у мястэчку, па яго ездзілі раніцай, а вечарам адвозілі назад.

— Казалі: з панамі пакончана, — пакпіў Стась. — Знайшліся лёкаі, знайшліся і паны.

Лявон змоўчаў. Сам абураўся: гэты Ваедзя не можа стаць на кватэру ў каго-небудзь у Перадолах ці на хутары паблізу. На крайні выпадак ездзіў бы з дому і дамоў без фурмана. Мала ўсяго, трэба яшчэ і гэтым дражніць людзей.

Нікога не відалася з вёскі насустрач. Звярнулі на паваротцы і неўзабаве з'ехалі ў лагчыну. Калдобістая дарога павяла па прывале лужка, пасярод якога, аж да самага возера, рос гаёк. На грудку ўперадзе стаяла маленькая, хат на шэсць вёска Падазерцы. Другой з гэтага канца была хата гарманіста Язэпа Анецькі. Тут, як і ў Кірэя, таксама ладавалі ў дарогу падводу. Вакол яе ў панадворку тоўпілася невялікая гурма людзей, дарослых, старых і дзяцей. Ці не ўсе Падазерцы сабраліся праводзіць гарманіста, які з сям'ёй ехаў у Эстонію.

Анецька замітусіўся, прыспешваючы зборы. Невысокі, увішны, жвава згойсаў у хату, вынес гармонік, замест футарала ўкладзены ў акуратна пашыты з палатніны чахол з гузічкамі. Беражліва стаў прыпарадкоўваць на возе.

— Сам едзеш, дык хоць музыку кінь, — жартліва, але з выразным сумам азвалася да яго старая, з маршчыністым, як печаны яблык, тварам Кацярына Грышчыха.

— Пераб'ецеся як-небудзь, — бойка адказаў Язэп, вясёлымі вачамі павёў па іншых людзях. — Вас дома і певень павесяліць.

Ніхто не засмяяўся, толькі нехта з малых хіхікнуў.

— Нясе вас Бог, — уздыхнула Грышчыха.

Язэп зноў ішоў у хату, але на ганку затрымаўся, кінуў:

— А як жа! Свету паглядзець. Ці праўда, што ў людзей вароты пірагамі падпёртыя, кілбасамі завязаныя.

Але і цяпер не рассмяшыў аднавяскоўцаў. Калі зайшоў у сярэдзіну, Грышчыха прабурчала:

— Пэўне ж, там лепей, дзе нас няма...

— Ці яны першыя едуць? — з лагоднай вінаватасцю заступілася за родную пляменніцу Ганю і яе мужа Язэпа Саўчыха, равесніца Кацярыны, а на выгляд куды маладзейшая — гладкая, чырванашчокая. — На маёй памяці сколькі ад нас паз'язджала... За царом у Амэрыку, у Сібір, за Пілсудскім — у тую ж Амэрыку, у Пранцыю, у Латвію...

— Успомні яшчэ, што за царом Гарохам было, — кпліва змерыў жонку сівы, сухаваты Саўка Грыдзюшка. — Пры тых Саветах меней падалося ў свет? Толькі блізкіх, каго знаlі... Вінцэнты Бруйка, Гэнэрык Вязіцкі, Якуб Турчынскі, браты Рындзёнкі, Кастусь Рабіза...

Стась дадаў:

— А пасля вайны як у Польшчу, на земі адзысканыя кацілі абозамі.

— Анягож! — быццам укалолі гэтыя словы Грышчыху. — Палякі гэдакія адшукаліся. Не на аднэй завалінцы гадаваліся?

— Во! Не скумекае! — дурасліва здзівіўся на яе Саўка Грыдзюшка. — Што каталік, то й паляк... Для чаго тады яны ў каталікі перахрышчваліся? Каб беларусамі-мужыкамі аставацца?

— Бедная гэта Беларусь, — не прыняла ягонай жартлівасці Кацярына. — Ад усіх матак горшая: родныя дзеткі адракаюцца.

— Бытда не знаеце, цётка, — зноў умяшаўся Стась. — Ад калхозаў людзі ратаваліся.

— Вот засцераглісся, што ў Польшч уцяклі, — падцяла Саўчыха. — Не тое самае будзе і там, што ў нас? Свой Сталін і тамака.

— Эй, баба! — прыкрыкнуў на жонку Саўка, трывожна, як певень, выцягнуўшы шыю. — Так, глядзі, і да паліцыі недалёка! — Ён хітравата-насцярожана пагледзеў вакол сябе і далей, на вуліцу, пустую ў гэты ранні час.

Язэп з Ганяй не забавіліся. Неўзабаве яна, рослая, мажная, ледзь не на галаву вышэйшая за мужа, выйшла за руку з чатырохгадовым сынком, важным і ганарлівым ад радасці, што едзе. Язэп следам нёс ухутанага ў паддзёўку меншага, двухгадовага хлопчыка, які моршчыўся і крактаў, вылузваючыся, недавольны, што яму няма волі. Пятрок Рабіза, Ганін брат, пакалечаны на вайне, закульгаў да

(Працяг на стар. 10).

Узыходжанне

Опера «ФРАНЦЫСК СКАРЫНА» на тэлеэкране

Навошта дадзена чалавеку жыццё, што яму наканавана здзейсніць у ім? Гэтае пытанне хвалявала людзей усіх эпох. Ці толькі з тым мы прыйшлі ў гэты свет, каб прайсці свой шлях, не ўзвысіўшыся над сумятнёй будняў? Ці здатны чалавек на здзяйсненні, якія будуць служыць прагрэсу грамадства? Леанарда да Вінчы, Мікеланджэла, Капернік... Гэтыя асобы знамянуюць цэлую эпоху ў гісторыі.

Францыск Скарына — яшчэ адно імя з плеяды асветнікаў Адраджэння. Адзначаючы ягонае 500-годдзе, мы аднаўляем сувязь часоў, жывім свае нацыянальныя карані. Мы стараемся вызваліць ад векавых напластаванняў часу і ўваскрэсіць жывое аблічча нашых суайчыннікаў.

Так з'явілася мастацкая работа, якая дапамагае нам судакрануцца з жыццём выдатнага вучонага. Гэта фільм-опера «Францыск Скарына», створаны музычнай рэдакцыяй Беларускага тэлебачання дзякуючы садружнасці кампазітара Д. Смольскага і рэжысёра Г. Нікалаева. (Гэта іх другая, пасля фільма-оперы «Сівая легенда», супольная праца).

Кампазітара і рэжысёра прывабіла фігура Скарыны. Але ці можа опера ўзнавіць падзеі жыцця асобы такога маштабу? Вядома, не, ды і наўрад ці гэта трэба. Пра дзейнасць Скарыны, якая пакінула глыбокі след у развіцці беларускай культуры, напісана мноства навуковых даследаванняў і манаграфій. Опера ж — мастацтва пачуццяў. Аўтары імкнуліся паказаць цяжкі, але цудоўны лёс гэтага чалавека, раскрыць яго ўнутраны свет. Таму Д. Смольскі і Г. Нікалаеў пакінулі за сабой права на творчы вымысел. У оперу ўведзены матыў трагічнага кахання галоўнага героя і Маргарыты; не заўсёды гістарычна дакладныя эпізоды жыцця вучонага. Аднак тэлеапавяданне праўдзіва адлюстроўвае атмасферу той далёкай эпохі і дапамагае стварыць пераканальны і цэласны вобраз беларускага асветніка.

З першых хвілін перад гледачом паўстаюць каларытныя карціны XVI стагоддзя (аператар-пастаноўшчык В. Булдык, мастак-пастаноўшчык Г. Холад): архітэктурныя панарамы старадаўніх кварталаў Падуі і Кракава, цудоўныя інтэр'еры замкаў і сабораў. Здавалася б, гэта толькі гістарычны фон, на якім яркім рэльефам вылучаецца пастава Скарыны. Аднак гэтыя карціны надаюць фільму ўзвышанасць і асаблівую прыгажосць. У велічных старадаўніх будынках, у фрэсках і скульптурах перад намі ажывае творчасць майстроў мінулага; мы чуем шум галасоў, што гучалі ў Падуанскім універсітэце шмат стагоддзяў назад. Уся атмасфера гэтых эпізодаў і сцэн перадае дух Адраджэння, яго веліч і моц. На гэтым фоне фігура Скарыны паўстае ў поўны рост.

Сюжэт не вылучаецца вастрынёй: падзей няшмат, хоць дзеянне ахоплівае вялікі адрэзак часу. Мы прасочваем станаўленне характару Скарыны, увесь цяжкі шлях ягонага ўзыходжання—ад выбару жыццёвай мэты да яе дасягнення — праз гады вучобы і ўпартай працы. Невыпадкова таму вядучай у вобразе вучонага робіцца тэма пераадолення: гэта барацьба з сабой, з забабонамі грамадства, з коснасцю і руцінай. Такая трактоўка вынікае з сімфанічна абагульненай драматургіі оперы Д. Смольскага.

Дзеянне (якое развіваецца, на першы погляд, марудна) поўнае драматызму і ўнутранай напружанасці. Характэрныя супастаўленні кантрастных эпізодаў, прынцып уварвання лейттэмы зла—асноўнага музычнага носьбіта канфлікту. Сучасная мова оперы ўключае і прыкметы далёкай эпохі: гэта тэкст сярэдневяковага харалу «Дзень гневу», што зрабіўся ў музычнай літаратуры трагічным сімвалам; рэчытацыя, якая нагадвае царкоўную псалмодыю. Такі стылёвы сплаў стварае абагульнены вобраз эпохі і надае яму сучаснае гучанне.

Жанравых сцэн у фільме амаль няма: гэта вясёлы хор студэнтаў ды ў пачатку карціны сцэнка з манахамі. У цэнтры—фігура Скарыны, яго шлях ад парога бацькоўскага дома да еўрапейскай вядомасці. Вядучым прынцыпам апавядання робіцца погляд галоўнага героя на падзеі. Выканаўцам давялося сутыкнуцца з вядомай цяжкасцю пры стварэнні вобраза, раскрываючы характар у маналогах-разважаннях. Саліст ДАВТа БССР А. Саўчанка, які выканаў вакальную партыю «па-за кадрам», і акцёр тэатра імя Я. Купалы І. Дзянісаў стварылі, на мой погляд, пераканаўчы і псіхалагічна верагодны вобраз Скарыны.

Вялікую ролю ў карціне адыгрывае прыём успамінаў. Ен абмежаваны для такой оперы, у якой унутранае дзеянне пераважае над знешнім. Мы бачым падзеі вачамі галоўнага героя, і дзякуючы гэтаму яны набываюць большую вастрыню і экспрэсіўнасць. Такі, напрыклад, эпізод надання Францыску звання магістра ў Падуанскім універсітэце. На экране наплывам з'яўляюцца фігуры прафесароў, і дыялог з імі надае асаблівую напружанасць традыцыйнай працэдуры, якая тут ператвараецца ў барацьбу выхадца з простага асяроддзя за вышэйшы навуковы тытул, за права на свой шлях у навуцы, за прызнанне беларусаў у Еўропе.

Праз успаміны раскрываецца і характар самога Скарыны. У фільме ёсць лейтвобраз, звязаны з тэмай кахання. У цяжкія хвіліны герой успамінае званіцы сабора ў Полацку, што бялеюць у летняй зеляніне, сваё развітанне з Маргарытай. Так лірычная распеўная мелодыя робіцца сімвалам радзімы, маладосці, светлых спадзяванняў і любові.

Што азначае Скарына для нас? Ці толькі незвычайнасцю свайго лёсу ён прывабіў увагу стваральнікаў фільма - оперы? Ягоныя працы служаць для нас крыніцай пазнання і дабра, а жыццё—прыкладам служэння ісціне і людзям. Усё, што было створана майстрамі папярэдніх эпох, з'яўляецца здабыткам усіх часоў і народаў. Мы ўспамінаем гісторыю не па крывавых войнах, а па ўкладзе народаў у прагрэс чалавецтва. Францыск Скарына, седзячы на пажарышчы сваёй друкарні, гаворыць вучню: «Бессмяротнасць чалавека—у ягоных творах». Перад вачамі гледачоў праходзяць кадры, якія надаюць заключнай сцэне фільма сучаснае гучанне. На экране наплывам з'яўляецца «Сіксцінская мадонна» Рафаэля, якая цудам ацалела ў гады другой сусветнай вайны. Так з трагічнай развязкі фінал фільма ператвараецца ў гімн бессмяротнасці творчасці.

Слаўнае мінулае не памірае. Яно жыве побач з намі, робячы нас багацейшымі і чысцейшымі. І таму герой фільма крочыць з сярэдневяковых залаў універсітэта ў шум гарадской плошчы XX стагоддзя. Ен— наш сучаснік.

Таццяна ВАЛАЧКОВІЧ.

БАЛЕТ: дасягненні, праблемы

З гаворкі ў тэатры оперы і балета БССР

Напэўна, ніколі столькі прадстаўнікоў рэспубліканскай прэсы, радыё і тэлебачання не збіраліся адначасова ў кабінеце галоўнага балетмайстра ДАВТа БССР народнага артыста СССР Валянціна Елізар'ева.

Ды яно і не дзіўна. Прэс-канферэнцыя, якая адбылася 12 лістапада, мела назву—«Беларускі балет на замежных сцэнах: цяперашні стан і перспектывы». Правядзенне такой прэс-канферэнцыі, арганізаванай СТД БССР, мела свае падставы. Агульнавядома, з якім вялікім поспехам выступае беларускі балет за межамі нашай краіны.

Усё пачалося паўтара дзесяцігоддзя назад з непрацяглых гастроляў у Венгрыі. І за гэты час трупа аб'ездзіла Заходнюю

Тэатр

ПАТРАБУЕЦЦА САМААХВЯРНАСЦЬ?..

Ужо ці не дзесяцігоддзе пануе сцвярджэнне: наш тэатр знаходзіцца ў крытычным стане. Сёння ж пра гэта гаворыцца так зацята, быццам крызіс узнік раней за сам тэатр і пагражае завяршыць яго гісторыю.

Не думаю, каб канстатацыя крызісу паспрыяла вырашэнню тэатральных праблем. Дый, па шчырасці, сумненне ахоплівае мяне пры слове «крызіс». Паказальна ў гэтым сэнсе яго «дачыненне» да Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, па якім традыцыйна (і справядліва!) звяраюцца творчыя параметры іншых калектываў рэспублікі.

Год таму час «зрэжэсіраваў» прэм'еру купалаўцаў «Страсці па Аўдзею» («Крык на хутары») У. Бутрамеева і завяршэнне дыскусіі пра сучасны стан купалаўскай сцэны ў часопісе «Мастацтва Беларусі». Ен самы, час, наглядна выявіў разыходжанні паміж работаю тэатра і сведчаннем крытыкаў. Аналіз, праведзены імі з нейкім абвінаваўчым ухілам, канстатаваў канчаткова і беспаваротна: усеахопны, хранічны крызіс. Практычна аднадушна прызнавалася, што тэатр стаіць на мяжы мастацкага і грамадскага краху. Тэатр тым часам падвёў сваю «рысу» — поўны высокай трагедыі спектакль «Страсці па Аўдзею» рашуча абвяргаў «дыягназ» як вынік нецярплівага крытыканства. Аб'ектыўна тэатр стаяў на парозе творчай перамогі, і, безумоўна, перамог.

Цяпер падставай для гаворкі пра крызісны стан купалаўскага тэатра нечакана становіцца тое, што за апошні год тут ажыццёўлены толькі дзве ўдалыя пастаноўкі (пэўна, маюцца на ўвазе «Страсці па Аўдзею» ды «Памінальная малітва» Р. Горына паводле твораў Шолам-Алейхема). Цікава, а колькі іх трэба мець для поспеху?..

...Святам тэатра сталася выступленне артыста з паўночнай Ірландыі Б. Дж. Хога. На купалаўскай сцэне ён сыграў ролю Андрэя Буслая ў спектаклі «Парог» А. Дударава. Прыўзняты настрой апаноўваў адразу—толькі ад прадчування таго, як сыдуцца ў драматычным дыялогу англійская і беларуская мовы. Гэты настрой шырыўся і паглыбляўся, калі ад спалучэння дзвюх моў у пастаноўцы нараджаліся вельмі нечаканыя адценні і зрухі, што, дарэчы, пэўным чынам пераўтварыла спектакль.

Дасканаласцю, нават вытанчанасцю выканання ўразіла работа Б. Дж. Хога. У вобразе, які ён стварыў, быццам полымем апякала затоенае пачуццё ўласнай годнасці Буслая, які ўжо ступіў за парог чалавечага існавання.

Узрушыў і сам факт сустрэчы. Яна дазволіла і беларускім гледачам своеасаблівa дачыніцца да пастаноўкі беларускай п'есы ў далёкім Белфасце (рэж. В. Раеўскі). А рашэнне артыста пералічыць сродкі ад спектакляў на дапамогу пацярпелым ад чарнобыльскай аварыі

ПА ВЯРБОЎЦЫ

(Пачатак на стар. 8—9).

каня, узяўся за лейцы. Стась з Лявонам пайшлі да свайго воза: зараз тут пачыналіся слёзы і ўздыхі развітання.

Калі ўжо былі за паўвярсты ад Падазерцаў, сярод цішыні і маркоты засмужаных палёў, Стась папрасіў Язэпа, які ішоў трэцім паміж ім і Лявонам:

— Сыграў бы што? Які-небудзь «Паследні нонешні дзянёчак...» — На яго недаўменна зірнулі з калёс Яніна, Ганя, і ён паправіў сам сябе: — Мусіць, адпялі, адтанцавалі сваё.

Язэп не згадзіўся:

— Дай толькі на месца прыехаць. Такую вечарыну зладзім. Польку зрэжам на сем кален... Эстонцы ж, нябось, таксама polькі танцуюць?

— Так станцуем, як іграць будуць, — сумна прадвясціў Стась.

— Нас жа многа будзе, беларусаў, — не паддаваўся ягонаму настрою Язэп.—Мы во едзем, ужо столькі народу... Збяромся сваім кагалам, як утнём, толькі тэтар пойдзе.

— Язэп ты Язэп. — Стась абярнуўся з ухмылкай. — Дома жывём, адзін з адным грызёмся. А там беларус і прызнавацца не хоча да беларуса... Што казаць: каторы і аказвацца саромеецца, што беларус. Калі каталік, дык ужо ён паляк. Калі праваслаўны, дык расеец.

—Чаго мы гэдакія? — ад душы пабедавала Яніна.

Дарогу перасякаў ручай, які выйшаў з берагоў, разліўся перад мастком. Падводы папаўзлі па суцэльных лужынах, а Стась, Язэп і Антон мусілі пераскокваць з грудка на грудок, каб не замачыць ног. Калі зноў сышліся ўсе разам, перарваная гаворка ўжо не аднавілася.

Неўзабаве выбраліся на бальшак. Абапал раслі старыя, разгалістыя бярозы, злучаючыся ўгары голымі, у чорных нарасцях і сівых лішаях па белай кары сукамі. Апошнія год-два Лявон нахадзіўся бальшаком у мястэчка, каб купіць у краме які бохан хлеба, і пад гэтымі бярозамі яго заўсёды агортваў сцішнаваты, шчымлівы одум. Вот узраслі яны і стаяць тут гадамі. Добра ці кепска, а не сыдуць нікуды, да канца астаюцца з гэтай зямлёй. Каго толькі ні перабачылі і ні перачулі, хто ішоў ці ехаў міма! Аб чым маўчалі? Што б сказалі, каб маглі гаварыць?

Уперадзе ля самага бальшака зацямнеў у прывідным паўсвятле гаёк стройных бяроз. Чорнымі шматкамі ўблыталіся ў пруцце вяршалін пакінутыя да вясны птушыныя гнёзды. Унізе, між камлёў, сталі вырысоўвацца магільныя крыжы. Два-тры святлейшыя, адзін зусім белы, а болей абымшэлыя, паніклыя.

— Усе там будзем, — прашапялявіў з падводы Хуцкі.

Ніхто яму не адгукнуўся. Толькі параўняўшыся з магільнікам, Стась прамовіў задуменна:

— Мы дык, мусіць, там будзем... Яны тут, у сваёй зямельцы.

Лявон ужо не змог стрываць гнятлівай тугі, што перапоўніла душу.

— Што, і вярнуцца назад не збіраемся? І памром не дома?

— І праўда, — падтрымала Ганя. — Не можа быць, зменіцца нешта і ў нас да лепшага.

— Дай нам Бог, — пакорліва адказаў Стась.

І зноў змоўклі.

У вёсцы, якую неўзабаве праязджалі, да іх далучыліся яшчэ дзве сям'і вербаванцаў на падводах і двое пешых, нежанатых хлопцаў. Далей ужо працягвалі шлях невялікім абозам.

Еўропу, Паўднёва - Усходнюю Азію, у многіх краінах выступала неаднойчы. Вельмі важна тое, што апошнім часам беларускія артысты ўсё часцей гастраліруюць у тых краінах, якія традыцыйна лічацца балетнымі, маюць даўнія і трывалыя харэаграфічныя традыцыі.—Францыя, Англія, Германія, Іспанія.

Мінулы тэатральны сезон па сваёй насычанасці творчымі вандроўкамі пераўзышоў, відаць, усе папярэднія. Мяркуйце самі: люты—Індыя, красавік — ФРГ, май — Нарвегія, чэрвень — былая ГДР, жнівень—верасень — Іспанія.

Арганізацыя гастрольных паездак ажыццяўляецца трыма шляхамі. Па-першае, паводле прамых сувязяў, якія дазволены ў СССР з мінулага года, з дапамогай замежных пасрэдніцкіх фірм. Менавіта такімі былі сёлета паездкі ў Нарвегію і ФРГ. Другі шлях—на аснове ўрадавых дамоўленасцей. Такой была вандроўка ў Індыю. І, нарэшце, трэці шлях—праз «Дзяржканцэрт».

Трэба сказаць, што замежныя пасрэдніцкія фірмы з вялікай зацікаўленасцю супрацоўнічаюць з беларускім балетам. Трывалыя сувязі наладжаны з англійскімі фірмамі «Ібс энд Тылет» і «Орыджэн Артс». Англічане вельмі хацелі б атрымаць права арганізоўваць гастролі беларускага балета ва ўсім свеце. Праз фірму «Ландсграф» кіраўніцтва трупы мяркуе знайсці свайго гледача ў ФРГ, Аўстрыі, Швейцарыі. «Бізнес-Тайланд» бярэ на сябе практычныя пытанні ў час творчай вандроўкі ў Тайланд, дарэчы, ужо паўторнай, якая павінна адбыцца ў сёлетнім сезоне.

Насгул зараз распрацоўваецца праграма гастроляў на 1991 — 1993 гады. Акрамя выступленняў у Югаславіі, беларускі балет плануе пабываць у бліжэйшы час у Фінляндыі, Ізраілі...

Чатыры апошнія гастрольныя вандроўкі трупы мелі і даволі значны камерцыйны поспех. Кожны спектакль «каштаваў» ад 6 да 25 тысяч долараў. Для параўнання: аншлаг на балетным спектаклі ў нашым тэатры дае прыбытак усяго 3,5 тыс. рублёў.

Шмат пытанняў узнікала на прэс-канферэнцыі і ў сувязі са становішчам тэатра ва ўмовах будучага рынку. Справа ў тым, што балет заўсёды быў адным з самых дарагіх мастацтваў, які патрабаваў немалых субсідый. Напрыклад, славуты на ўвесь свет «Нью-Йорк-сіці балет» існуе на сродкі фонду мільянера Форда. Зараз дзяржава на кожны прададзены, падкрэслю, прададзены білет у нашым тэатры оперы і балета коштам 3,5 руб. даплачвае 7 рублёў. А калі гэтай датацыі не будзе? Ці не паставіць гэта пад пытанне існаванне самога віду мастацтва?

Увядзенне рыначных адносін і аднначасовае прыняцце закону аб свабодным выездзе з краіны можа прынесці беларускай балетнай трупе самы нечаканы і непажаданы плён. Бо праца саліста балета высокай кваліфікацыі ацэньваецца за мяжой непараўнальна вышэй. Дый умовы для творчасці, жыцця зусім іншыя. А кіраўніцтва нашага тэатра гадамі «прабівае» званні і кватэры салістам, якія прызнаны паловай свету...

Новы сезон пачаўся ў тэатры крыху пазней, чым звычайна. Гэта было звязана з гастролямі. Сёлета калектыў будзе працягваць тую асноўную рэпертуарную лінію, якой прытрымліваўся і раней,—гэта арганічнае спалучэнне балетаў класічнай спадчыны, стварэнне беларускіх нацыянальных спектакляў і спектакляў на музыку сучасных савецкіх і замежных кампазітараў.

У канцы сезона аматары балета ўбачаць прэм'еру аднаго з найбольш вядомых балетаў спадчыны—«Карсар» А. Адана. Пастаноўку яго ажыццяўляе калектыў майстроў з Ленінграда на чале з І. Калпаковай, які сёлета дапамог беларускім артыстам грунтоўна ўзнавіць «Спячую красуню» П. Чайкоўскага. У якасці сцэнографа «Карсара» запрошаны адзін з лепшых савецкіх тэатральных мастакоў—Т. Мурванідзе. Другая прэм'ера—нацыянальны балет «Рагнеда» на музыку А. Мдзівані. Як будзе ўвасоблены на харэаграфічнай сцэне лёс непакорнай полацкай князёўны, драматычныя акалічнасці яе жыцця,—гэтага з нецярпеннем чакае глядач.

Таццяна **МУШЫНСКАЯ.**

выказала людскую занепакоенасць агульнай бядою, усхвалявала непасрэдным усведамленнем нашага непадзельнага зямнога быцця...

Два вечары, калі іграўся спектакль, годнымі партнёрамі замежнага майстра былі акцёры-купалаўцы. Хоць датуль «Парог» доўгі час не ішоў у тэатры, усе выканаўцы надзіва сабраліся, у мове іх герояў пачуліся жывыя інтанацыі, дзякуючы чаму пастаноўка набыла абноўленую рухавасць. Напэўна, гэта і паўплывала на тое, што «Парог» ізноў уключылі ў рэпертуар. Мяркую, дарэмна. У кожнага спектакля — свой час, вярнуцца ў які немагчыма.

Шчымлівы прыклад гэтага—сённяшняе сцэнічнае жыццё «Трыбунала» А. Макаёнка — спектакля-легенды. Сёння ж ён, так бы мовіць, робіць замах на памяць пра выдатную, непаўторную пастаноўку. Ці не тое ж самае падсцерагае і «Радавых» А. Дударава? Гэта несправядліва, але... Нуду ад няўдалага спектакля куды лягчэйператрываць, чым горыч і смутак ад разораных успамінаў пра дарагое і любае...

А што сёлета прапануе нам ТЮГ?.. Але—не, не будзем хітраваць. Ці сапраўды наш ТЮГ — тэатр, тым больш нацыянальны? Пытанне зусім не рытарычнае, калі задумацца над мастацкім узроўнем яго спектакляў, скажам, апошніх дзесяці гадоў. Непрафесійнасць і шэрасць выканання ці растваракоцца ў безаблічнай рэжысуры адной пастаноўкі, ці выкрываюцца вобразнай сістэмай другой. Варыянты з'яўляюцца—вынік не змяняецца.

Ужо даўно найбольш выразна ў ТЮГу разыгрываецца закулісная барацьба. Наявесталая група «барацьбітоўзвяргацеляў» (не блытайце з касцяком творчага калектыву!) з адзінкавымі «блукаючымі асобамі». Няздольныя авалодаць гледачом, яны авалодалі закуліссем. За апошнія пятнаццаць гадоў распачалі сёмую кампанію супраць чарговага галоўнага рэжысёра, лёс якога «сістэмай» прадвызначаны, як і любога іншага, хто б у яе ні трапіў (а траплялі розныя!). Альтэрнатывы ўнутры існуючага ТЮГа няма.

Ды (дайце веры) менавіта з ТЮГа прыйшла вестка пра забастоўку. Знайшлося-такі некалькі акцёраў, што вырашылі пайсці на гэтую крайнюю меру, каб толькі супрацьстаяць «агульнаму кірунку» і абараніць сваё права на творчасць. Забастоўка не адбылася, мо і добра, што не адбылася. Добра іншае: што людзі абудзіліся...

Выканаўчыя якасці акцёраў звычайна эксплуатуюцца тэатрам бязлітасна. Гэта не толькі творча абмяжоўвае артыстаў. Праз гэта трацяць спектаклі.

Вось, скажам, унутраную незадаволенасць выклікае вобраз Жабрака ў выкананні Ф. Варанецкага са спектакля «Страсці па Аўдзею». Але хто ў гэтым вінаваты? Найперш рэжысура. Менавіта рэжысура ўжо працяглы час выкарыстоўвае даныя акцёра для вырашэння аднолькавых пастановачных задач. Прапаведніцкія матывы (што складаюць сутнасць Жабрака) пазначалі ігру Ф. Варанецкага ў «Плачы перапёлкі» паводле І. Чыгрынава (1980), «Радавых» А. Дударава (1985); пазначаюць ролю Папа ў «Памінальнай малітве» Р. Горына (рэжысёр Б. Эрын). Стэрэатып успрымання ягонай акцёрскай індывідуальнасці непазбежны. А рэжысура павінна была б не ўмацоўваць яго, а разбураць... Даводзіцца дзякаваць казцы «Царэўна-жабка» Г. Сакаловай, што з'явілася на купалаўскай сцэне напярэдадні 1990 г. (рэжысёр Ю. Кулік), дзе такога забаўнага Цара ўвасабляе Ф. Варанецкі. Жвавасць інтанацый, зграбнасць жэстаў, імправізацыйнасць дзеяння поўняць ігру акцёра і расквечваюць малюнак ролі казачнага героя.

Гэтая казка, дарэчы, пацвердзіла добры ўзровень работ В. Паўлюца. Наогул, летась ён раскрыўся як цікавая творчая

«Памінальная малітва» Р. Горына.

«Страсці па Аўдзею» У. Бутрамеева.

індывідуальнасць. На вялікай сцэне ўсхваляваў афарбаваны мяккім, цёплым гумарам, кранальны вобраз Перчыка («Памінальная малітва»). На малой сцэне праз ягонае выкананне зазірнула ў душу адзіноцтва Эліа («Матылёк... матылёк...» А. Нікалаі). У казцы Г. Сакаловай—небарака Кашчэй Бессмяротны, безабаронны, варты жалю і спачування. Дзятва ж у глядзельнай зале звыкла і бяздумна патрабуе: «Забіць Кашчэя! Забіць!..»—чым, здаецца, вельмі засмучае выканаўцу...

Адмысловасць кожнага характару, створанага В. Паўлюцем, сведчыць пра ўласцівае маладому артысту адчуванне вобразнай мовы, прасторы, часу. Ёсць падставы чакаць ад яго новых яркіх работ.

Падставы чакаць і спадзявацца дае і сам Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы. Адкрыта выказаўшы актыўную падтрымку ідэям дэмакратычнага пераўтварэння грамадства, купалаўцы зрабілі прыкметны прарыў і ў іх мастацкім асэнсаванні. Самабытнасць рэпертуару, прафесійны ўзровень пастановак, асобныя цікавыя акцёрскія работы... Спектакль жа «Страсці па Аўдзею», на маю думку, застаецца тут пакуль неператўзыдзеным (артыкул рыхтаваўся на канец тэатральнага сезона.—**Рэд.**). Сезон Рускі тэатр БССР імя М. Горкага адкрываў спектаклем «Гняздо глушца» В. Розава — як і дзесяць гадоў назад (толькі тады гэта была прэм'ера). Я спадзявалася на святочнасць самой падзеі (адкрыццё сезона), якая мусіла стварыць у глядзельнай зале атмасферу прыўзнятасці, асаблівай эмацыянальнасці, ажывіць дзеянне на падмостках. Але не было падзеі, не было святочнасці. Ніводнай кветкі. Ніхто не выйшаў да гледача, не прывітаў, не павіншаваў. Акцёры ігралі так, быццам адпрацавалі ўжо добрую палову сезона; спектакль паволі сунуўся да фіналу...

Тэатр наогул хварэе на абыякавасць да агульнай справы, на непавагу да самога сябе, без чаго дарэмна чакаць павагі ад іншых. З болем давялося пераканацца ў гэтым, пабываўшы на «Амаральнай гісторыі» А. Брагінскага і Э. Разанава, якая значыцца ў рэпертуары з 1979 года. Аспрэчваючы пракат купалаўскіх спектакляў-«старажылаў», усё ж разумееш, што «Трыбунал» і «Радавыя»—дасягненні беларускага тэатра. «Амаралка» ж, як звыкла называюць спектакль у тэатры і па-за тэатрам, з першага прадстаўлення знаходзілася ад мастацкага на значнай адлегласці. Тым не менш яна і ў 1990—у рэпертуары!

Можа, хоць гледачоў на «Амаралцы» шмат і тэатр прыбыткамі перакрывае выдаткі іншых спектакляў? Глядзельная зала запоўнена напалову, ды і то з дапамогай «амаральнага», арганізаванага наведвання.

Праявы этычнага, духоўнага нігілізму ў Рускім тэатры, перараджэнне ТЮГа—сведчанні крызіснага становішча. Так, крызісу я не адмаўляю. Не прымаю зацятасці, з якой пра яго гавораць. Таму што адчуваю за ёй імкненне адасобіцца, быць ні пры чым, у той час калі «спрыялі» яму ўсе і кожны паасобку. Душа тэатра жывіцца самаахвярнасцю. Сёння гэтая самаахвярнасць патрэбна найперш. Зноў-такі самаахвярнасць усіх і кожнага паасобку.

Ала **САВІЦКАЯ.**

НА АТРЫМАННЕ ДЗЯРЖАЎНАЙ ПРЭМІІ БССР

ПЕСНЯ — ДУША НАРОДА

Я невыпадкова так назваў свае нататкі, бо размова пойдзе пра беларускую народную песню і пра тых людзей, для якіх любоў да яе і яе прапаганда зрабіліся неад'емнай часцінкай сэнсу творчага жыцця. Словы «Песня—душа народа» сталі крылатымі ў асяроддзі знаўцаў і аматараў беларускай народнай музыкі, яны належаць выдатнаму музыканту і фалькларысту Рыгору Раманавічу Шырме. Яшчэ ў гады вучобы ў кансерваторыі мне пашанцавала пазнаёміцца з гэтым вельмі цікавым чалавекам. У той час на кватэры Рыгора Раманавіча я з хваляваннем трымаў у руках рукапіс яго апошняй працы, якая рыхтавалася да выдання. Гэта быў двухтомнік апрацовак беларускіх народных песень, сабраных ім у розныя гады. Я не буду спыняцца на падрабязным аналізе кожнай песні, а толькі скажу, што ў зборніку прадстаўлены лепшыя ўзоры харавога пісьма, зробленыя на аснове беларускага фальклору. І сёння, дзякуючы шматгадовай працы харавога калектыву Беларускага тэлебачання і радыё і ягонага кіраўніка народнага артыста СССР прафесара Віктара Уладзіміравіча Роўды, па чыёй ініцыятыве былі ажыццёўлены запісы ўсіх песень двухтомніка, мы ўсе шчыра можам парадавацца нашаму невычэрпнаму песеннаму багаццю.

Мне вядома, што гэтая ідэя з'явілася ў Віктара Роўды невыпадкова. Яшчэ ў гады вучобы ў кансерваторыі яго хвалявала праблема выканання народнай песні ў акадэмічным хоры. Пазней, у аспірантуры, Віктарам Уладзіміравічам была напісана кандыдацкая дысертацыя, прысвечаная гэтай тэме. Плённыя творчыя адносіны з такімі вялікімі майстрамі харавога мастацтва, як Свешнікаў і Шырма, дапамаглі яму вызначыць свае адносіны, свой погляд на выкананне беларускіх народных песень.

«Выконваць народную песню — значыць бачыць яе вачамі рэжысёра, акцёра, мастака, даць кожнаму вобразу песні найдакладнейшую псіхалагічную характарыстыку, выказаць яе гукавой фарбай, правільнай інтанацыяй, неабходным штрыхом. Павінна быць выклікана да жыцця кожная дэталь партытуры — тут няма і не можа быць нязначных дробязей»,— гаворыць В. Роўда. І я, як кампазітар, творча звязаны з хорам тэлебачання і радыё, з Віктарам Уладзіміравічам, неаднойчы пераконваўся ў гэтым.

З'яўленне ў фондзе беларускай музыкі своеасаблівай анталогіі апрацовак беларускіх народных песень, сабраных Р. Шырмай, я адношу да падзей вялікага значэння для нацыянальнай культуры Беларусі. Немагчыма пераацаніць тую тытанічную працу, якая вялася на працягу не аднаго дзесятка гадоў выдатным калектывам нашай рэспублікі — Акадэмічным хорам Беларускага тэлебачання і радыё пад кіраўніцтвам Віктара Роўды. У выніку мы маем магчымасць пачуць у высокапрафесійным выкананні 213 (!) высокамастацкіх узораў апрацовак беларускіх народных песень, зробленых лепшымі майстрамі харавога пісьма не толькі Беларусі, але і з братніх рэспублік. Гэта такія кампазітары, як Багатыроў, Аладаў, Пукст, Цікоцкі, Грачанінаў, Гайваронскі, Галкоўскі, Кошыц і іншыя. Усе яны былі сябрамі і аднадумцамі Рыгора Раманавіча Шырмы.

Кожнаму кампазітару вядома, што пакуль музычныя творы, няхай нават самыя таленавітыя, існуюць толькі на нотнай паперы, яны не могуць хваляваць слухачоў і перадаваць тыя эмоцыі, якія ў іх закладзены. І толькі тады, калі тыя творы трапяць да высокапрафесійнага выканаўцы, пройдуць праз сэрца вялікага музыканта, яны атрымаюць вялікае жыццё, зробяцца сапраўды здабыткам народа. У дадзеным выпадку творам, уключаным Рыгорам Раманавічам Шырмай у двухтомнік апрацовак народных песень, вельмі пашанцавала, таму што загучалі яны ў хоры пад кіраўніцтвам чарадзея харавога выканання, цудоўнага музыканта і дырыжора Віктара Уладзіміравіча Роўды. Думаю, не будзе перабольшаннем, калі я назаву гэтую агромністую працу Роўды грамадзянскім подзвігам, подзвігам музыканта, шчыра аддадзенага беларускай народнай песні.

Я ўпэўнены, што прысуджэнне Дзяржаўнай прэміі БССР Віктару Уладзіміравічу Роўду за такую самаадданую працу і прапаганду нашай роднай песні будзе заслужаным і справядлівым.

Леанід ЗАХЛЕЎНЫ,
кампазітар, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

«СВАБОДА—ГЭТА ПРАВА САМОМУ ВЫРАШАЦЬ СВОЙ ЛЁС»

Сустрэча па-за эфірнымі хвалямі

Упершыню гэта адбылося так: замежныя перамовы тэлефаністак у трубцы перапыніў ясны і цвёрды голас: «Вас вітае беларуская служба «Радыё «Свабода» з Мюнхена. Ці не маглі б мы запісацца?» Памятаю сваё пачуццё збянтэжанасці пасля размовы з папулярным тамтэйшым радыёжурналістам Васілём Крупскім: маўляў, адкуль яны там ведаюць усе прозвішчы ды тэлефоны!! І вось — сустрэча сам-насам. Ды дзе—у студыі рэспубліканскага радыё пад час нядаўняй афіцыйнай камандзіроўкі карэспандэнта «РС» на Беларусь — дайце веры!

— Ведаю, што гэта не першая ваша спроба «прарвацца» да нас...

— Так, некалькі месяцаў назад мы з калегай Ларысай Верас (Урбан) атрымалі запрашэнне прыехаць ад маладзёжнага цэнтра «Арыенцір». Як заведзена, афармілі адпаведныя дакументы, наша радыё замовіла білеты, гасцініцу ў Мінску. Мы сабралі партыю медыкаментаў для чарнобыльскіх хворых. Але калі цягнік падышоў да Бярэсця, людзі ў цывільным нам сказалі: «Вы-то нам и нужны...» І — без далейшых каментарыяў — забралі нашы візы. Пасля мы тэлефанавалі ў Саўмін БССР, дзе нас запэўнілі, што выпадак абуральны і ніяк не ўпісваецца ў рамкі «гласности» ды «перестройки». Але яшчэ праз колькі дзён у тым жа Саўміне нам вінавата паведамілі, што консульскі аддзел Міністэрства замежных спраў адмовіў нам у візах. Раз і назаўсёды.

— Павінны былі, відаць, адбыцца выступленні вашых калег з рускай ды ўкраінскай службаў «Свабоды» ў Маскве і Кіеве, каб і беларусы заварушыліся?

— На жаль, так...

— Што вас больш за ўсё ўразіла на Беларусі?

— Магчымасць крытыкаваць КПБ, Савецкі ўрад. Толькі каб не было звароту назад. І ўсё-такі пакуль што вы пазбаўлены права свабоднага выезду за мяжу. Мы ж падарожнічаем без візаў, білет у любую краіну свету заказваецца за паручтройку хвілін па тэлефоне... А наогул, уражанні складаныя: велізарная, фантастычная радасць ад таго, што пасля столькіх гадоў бачу сваю радзіму, і пачуццё глыбокага болю, горычы ад стану, у якім яна апынулася. Адчувальныя змены ў мысленні людзей неверыемна кантрастуюць з матэрыяльным жыццём. Людзі вымушаны выстойваць бессэнсоўныя, нудныя чэргі ды пазіраць на пустыя прылаўкі. Плюс — смяротная рана Чарнобыля і пры гэтым няўменне ці нежаданне забяспечыць людзей, што жывуць у зоне, прадуктамі, тымі ж лекамі, якія шлюць у Беларусь з Амерыкі, Японіі, іншых краін. Я асабіста лічу, што размеркаванне медыкаментаў трэба даручыць незалежным арганізацыям.

— Распаўсюджаная думка: «Радыё «Свабода» ўзводзіць паклёп на нашу краіну...

— У нашым кодэксе чорным па белым запісана, што «РС» захоўвае абсалютную аб'ектыўнасць, не адлюстроўвае інтарэсы ніводнай палітычнай партыі або эмігранцкай групоўкі, падначальваецца законам свабоднае прэсы.

— Чым вы кіруецеся пры выбары субяседнікаў?

— Крытэрый адзін — ён павінен быць цікавым чалавекам. Крыніцы інфармацыі — перш за ўсё тэлефонныя званкі на радзіму. У нас тут ёсць аўтары, якія перадаюць якасную, аператыўную інфармацыю. Мушу зазначыць, што ніводнае з іх паведамленняў не было абвергнута ў беларускім савецкім друку. Нарэшце, чытаем вашу прэсу, слухаем Беларускае радыё. Праўда, дзеля гэтага мне асабіста прыйшлося купіць у Празе радыёпрыёмнік «Океан», які нібыта спецыяльна зроблены, каб «браць» савецкія станцыі або «забугроўскія» галасы...

— Тым не менш, у вашых праграмах выступаюць часцей прыхільнікі Беларускага народнага фронту, чым тая ж КПБ...

— Абсалютна правільна, бо «РС» усё-такі дэмакратычны інстытут. Да таго ж, у камуністаў хапае сваіх сродкаў масавай інфармацыі. Што да БНФ, мы не хаваем сваёй пазіцыі: мы ўбачу, няхай робіць высновы слухач.

— Заўважыў: руская служба «Свабоды» ловіцца ў эфіры значна лепш...

— Не ад нас першага чую гэту скаргу. Атрымліваем лісты з Тбілісі, Петразаводска, дзе добра нас чуваць! Думаю, што неўзабаве мы вырашым гэтыя праблемы разам з Вячкам Станкевічам, шэфам беларускай службы «РС».

— Дарэчы, ці кантралююць вас перад выхадам у эфір?

— Ніякіх кантралюючых інстанцый, апроч загадчыка аддзела, які робіць толькі стылістычную праўку, сочыць, каб не былі зблытаны прозвішчы, даты. Нашы праграмы сёння ідуць на хвалях 31, 41, 49, 25, 16, 19 метраў у 18 і 22.00 па мясцовым часе, паўтараюцца а шостай гадзіне раніцы. Думаем, між іншым, аднавіць арыгінальную праграму «Добрай раніцы, Беларусь!» у гэты час.

— Як жа трапіў Васіль Крупскі на «Радыё «Свабода»?

— Мая эміграцыя выклікана сацыяльна-палітычнымі матывамі. Сам я з Мёраў, скончыў журфак БДУ ў 72-ім годзе, працаваў у райгазеце. Потым лёс закінуў у Свярдлоўск, Рыгу, дзе мяне звольнілі з працы. Матыў — палітычная няспелаcць. У прынцыпе я быў аддданым, выхаваным сістэмай чалавекам. З'ехаць настаяла жонка. Урэшце, сам стаў відушчым: Сахарава выслалі, у Афган тысячы хлопцаў пагналі, а наверсе акасцянелыя словы брывастага правадыра глушыліся воклічамі «слава, слава...» Спачатку трапіў у Вену, дзе збіраўся прыбіраць вуліцы. Потым у Рыме ўладкаваўся прэс-сакратаром у адным з пасольстваў. Пераляцеў у Штаты, дзе, вывучыўшы англійскую мову, пачаў друкавацца ў амерыканскіх газетах. У 1981 г. ўбачыў абвестку «РС» у «Нью-Йорк таймс». Адправіў біяграфію ды... забыўся на тое. Раптам уначы званок з Мюнхена. Адзін з супервайзераў «Свабоды» прапанаваў напісаць пробны матэрыял па-беларуску, потым была трохмесячная стажыроўка на славутым Брадвеі 17/75 і... пераезд у Мюнхен. Я шчыра ўдзячны Амерыцы, якая дала мне добрую працу, дабрабыт. І ніколі не папікнула мовай, на якой размаўляеш. Цікава, што па сістэме БЕЛТА—ТАСС тым часам прайшоў паклёпніцкі матэрыял пра мяне мінскай журналісткі, дзе ўсе факты перакручаны і пераблытаны.

— Што для вас паняцце—духоўная свабода?

— Свабода выказвання: казаць тое, што думаю, слухаць тых, каго лічу патрэбным, выбіраць палітычную платформу па ўласным разуменні. Адным словам, самому кіраваць сваім лёсам. Упэўнены: карані духоўнай несвабоды ў саміх людзях. Прызнаюся, што нават там, на Захадзе, першыя гады адчуваў голас унутранага цэнзара. Баяўся сказаць праўду. Адным словам, інерцыя мыслення. Пазбавіцца яе не так лёгка. Але, здаецца, пазбавіўся.

— Дзякуй за размову.

Віталь СЯМАШКА.

Васіль Крупскі (злева) у студыі рэспубліканскага радыё
Фота Г. МАСКАЛЕВАЙ.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

НЕ ЎСЁ СПІСВАЕЦЦА НА ПЛЮРАЛІЗМ...

У Гародні Саюз палякаў правёў мітынг польскай меншасці, прысвечаны адраджэнню польскай школы і польскіх культурных установ на Беларусі.

Паводле сказанага адным з прамоўцаў, у 1940 годзе на Гродзеншчыне налічвалася каля 800 польскіх школ, у 1990 годзе — ніводнай. Сёння польская мова выкладаецца ў 5-ці гродзенскіх школах, дакладней, у асобных класах — па гадзіне ў тыдзень, што фактычна, на думку прамоўцаў, з'яўляецца паказухай і сведчыць пра пэўныя адносіны ўлад да польскай школы і палякаў увогуле.

Адразу ж заўважу, што адносіны ўлад і да беларускай школы прыблізна такія ж, калі не горшыя, і таму мяне здзівіў неаднойчы паўтораны на мітынгу папрок «беларускім шавіністам». На жаль, ніхто не сказаў, што за пасады займаюць тыя «шавіністы», якія, я ўпэўнены, не толькі не ведаюць беларускай мовы, але яшчэ і пагарджаюць ёю.

Выступілі на мітынгу прафесар С. Струміла і кандыдат навук Б. Фустачэнка. Яны адзначалі, што сама сітуацыя, пры якой жадаючыя вывучаць польскую мову ў школе мушаны звяртацца з просьбамі ў розныя інстанцыі, не вытрымлівае ніякай крытыкі. Нармальным было б, калі б школы і класы для нацыянальных меншасцей адчыняліся б дзяржавай, згодна з законам, без усякага хаджэння па пакутах.

Развагі іхнія, бадай, слушныя. Але, паслухаўшы іншых прамоўцаў і асабліва пачытаўшы асобныя артыкулы ў газеце «Глос з-над Немна», якая распаўсюджвалася на мітынгу, міжволі ўзнікалі ў мяне і сумненні, і пярэчанні.

Сёння пераважная большасць школ у Гродзенскай вобласці працуе на рускай мове. У сувязі з прыняццем Закона аб мовах паўстае пытанне: колькі павінна быць школ для беларусаў, для рускіх і для палякаў? На мітынгу паведамлялася, што на Беларусі прыблізна 400 тысяч палякаў (адпаведна, маўляў, апошняму перапісу). Не буду спрачацца, хоць, як вядома, тут ёсць два процілеглыя погляды. Адны сцвярджаюць, што большасць палякаў — гэта проста апалячаныя беларусы, іншыя — што ўсе беларускія каталікі — палякі. Такім чынам, колькасць польскага насельніцтва «вагаецца» ад 50 тысяч да 2,5 мільёна чалавек! Дык ці правамерна, як гэта было на мітынгу, вызначаць колькасць польскіх школ, зыходзячы з колькасці людзей, што запісалі сябе палякамі, гэта значыць, з тых жа 400 тысяч чалавек? Былі і іншыя дзіўныя прапановы. Напрыклад, запіс нацыянальнасці людзей сталага ўзросту прывесці ў адпаведнасць з даваенным запісам. Альбо такая: каталіцкія школы на Беларусі павінны працаваць толькі на польскай мове!

Крыху аглушаны, я ніяк не мог зразумець, як шаноўныя прамоўцы збіраюцца планаваць, колькі ім патрэбна школ, настаўнікаў, падручнікаў і г. д. Можа, павінна быць зноў 800 школ, як да вайны, у тым ліку і ў маім наскрозь беларускім Скідалі? І чаму зноў блытаецца нацыянальнасць і веравызнанне, калі цэлы свет гэтую «праблему» ўжо даўно вырашыў?

У сваім артыкуле — «Мы — частка народа Беларусі» («ЛіМ» ад 28 верасня 1990 г.) Р. Кацынэль піша: «А. Сідарэвічу трэба было б ведаць, што кардынал Глемп кожнаму ксяндзу пры накіраванні ў Беларусь выдае ліст з наказам: «Будзеш з аднолькавай стараннасцю служыць вернікам, якія карыстаюцца польскаю мовай, як і беларускай ці якой-небудзь іншай, якімі пастараешся авалодаць у адпаведнасці з патрэбай»... А біскуп Кандрусевіч у сваіх выступленнях выкарыстоўвае розныя мовы. І ў семінарыі, я думаю, будзе выкладацца беларуская мова».

Затое вось што піша ў «Глосе з-над Немна» яго калега Т. Малевіч, які, дарэчы, прыблізна тое ж паўтарыў на мітынгу: «На жаль, усё часцей забірае голас беларускі нацыяналізм. Мы разумеем прычыны беларускага ці польскага нацыяналізму, у такіх умовах гэта рух — абарончы. Аднак дрэнна, калі той нацыяналізм перарастае часам у шавінізм, а такую пазіцыю выявіў вядомы беларускі пісьменнік Ніл Гілевіч. Ён сцвярджае, што мы спаланізаваныя і скаталізаваныя беларусы. Цяпер жадаюць увядзення беларускай мовы да святой Імшы. Гэтаму даём годны і рашучы адпор. У гэтай справе змагаемся нават з касцёлам, які схіляецца да ўвядзення беларускай мовы да Імшы. Мы лічым, што калі гэтага не зрабілі пры царах і пры Сталіне, дык тым больш мы не павінны рабіць гэтага самі. Ніхто сярод вернікаў не хоча маліцца па-беларуску, чаму трэба рабіць гэта сілай?».

Вось так. Між іншым, і Р. Кацынэль, і Т. Малевіч уваходзяць у галоўнае праўленне Саюза палякаў на Беларусі. Дык як гэта разумець? Для аўдыторыі «ЛіМа» пішацца адно, а для ўласнага ўжытку другое? А ўсё разам можна спісаць на плюралізм і свабоду думкі?

Не хацеў бы нікога вучыць, але я нядаўна перакладаў на беларускую мову некаторыя каталіцкія тэксты і тое-сёе яшчэ памятаю. Не вучыць каталіцкая вера, што ёсць лепшыя і горшыя. Не вучыць, што касцельную мову трэба вызначаць галасаваннем, бо кожны чалавек звяртаецца да Бога на той мове, на якой гаворыць. Тым болей, што нельга сцвярджаць, быццам **ніхто** з католікаў па-беларуску не моліцца. І на Беларусі ёсць беларускія касцёлы, і ў Гародні ёсць беларусы-католікі. Ды і сам Т. Малевіч на пачатку васьмідзесятых спрабаваў пісаць апавяданні па-беларуску...

Калі ж ад спраў касцельных вярнуцца да больш зямных праблем, дык трэба адзначыць, што пасварыць у Гародні палякаў і беларусаў некаму хочацца моцна і даўно, але пакуль што без вынікаў.

У апошніх выбарах польскае таварыства імя А. Міцкевіча ўдзельнічала супольна з БНФ і іншымі дэмакратычнымі арганізацыямі. Але калі са старшынёй Т. Гавіным і членамі праўлення Я. Скрабоцкім ці С. Буйніцкім можна было нармальна супрацоўнічаць, то Т. Малевіч і Р. Кацынэль у супольнай выбарчай кампаніі ўдзелу не бралі, пры гэтым апошні спрабаваў выбрацца сам па сабе і нават канкураваць з нашым дэмакратычным кандыдатам...

Я б не хацеў падкідваць чарговае палена ў агонь польска-беларускіх параххунак, але погляды Т. Малевіча сягоння нікому не на карысць.

У тым жа нумары «Глоса з-над Немна» Т. Гавін піша: «Ці нашыя мінімальныя патрабаванні гэта так шмат, што будзе пагражаць беларусам?» Законныя патрабаванні не пагражаюць нікому.

Я асабіста, шчыра скажу, не веру ў масавы наплыў на Беларусь польскіх настаўнікаў і суцэльную «паланізацыю» беларусаў. Не веру і ў «паланізацыю» праз касцёл, хаця б з той прычыны, што, як паведамлялася на мітынгу, з 400 тысяч палякаў польскую мову прымаюць за родную... толькі 13 працэнтаў. Між іншым, ці не таму касцёл, хоць і вельмі марудна, рыхтуецца да вядзення Імшы па-беларуску, бо лічыцца з рэаліямі лепей за «тэарэтыку»?

Беларускае адраджэнне набірае разгон. Беларусь ідзе да сапраўднага суверэнітэту і свайго адраджэння, як і адраджэння культурнай спадчыны нацыянальных меншасцей на Беларусі. Мы не жадаем мець аніякай нацыянальнай напружанасці ў нашых адносінах, але такое жаданне павінна быць узаемным. Само жыццё патрабуе ад нас не толькі цвёрдасці і прынцыповасці, а і вытрымкі, разумных кампрамісаў і ўзаемнай цярплівасці.

А. ЧОБАТ.

г. Гродна.

Беларускі шлях

У артыкулах партыйных гісторыкаў (М. Сташкевіча, у прыватнасці) група «Сувязь Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі» паказваецца як нейкая адыёзная групоўка, варожая беларускаму народу. Падставай для такога сцвярджэння з'яўляецца той факт, што ў яе склад уваходзілі князь Вінцэнт Святаполк-Мірскі, барон Казімір Шафнагель, ксёндз Уладзіслаў Талочка: маўляў, чаго яшчэ можна чакаць ад гэтых жорсткіх эксплуататараў ды іх памагатых...

Дзеля справядлівасці трэба адзначыць, што «Сувязь Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі» адмоўна ацэньваў і Антон Луцкевіч у сваёй кніжцы «За дваццаць пяць гадоў» (Вільня, 1928). Асабліва ён крытыкаваў Вацлава Ластоўскага, фактычнага аўтара «Лістовак», якія друкуюцца тут.

Думаю, што А. Луцкевіч быў неаб'ектыўны. Знаёмства з дакументамі «Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі» паказвае, што ў іх паслядоўна праводзіцца думка аб непадзельнасці Беларусі ў яе этнаграфічных межах, аб яе незалежнасці, аб рэспубліканскім ладзе будучай беларускай дзяржавы (Рада Канфедэрацыі Вялікага княства Літоўскага не выключала канстытуцыйнай манархіі ў будучай беларуска-літоўскай дзяржаве). У дакументах «Сувязі» ўпершыню, наколькі вядома, ужываецца тэрмін «беларусінізацыя» (у 20-я гады —«беларусізацыя»).

Адрозненне паміж Радай Канфедэрацыі Вялікага княства Літоўскага і «Сувяззю Незалежнасці і Непадзельнасці» ў тым, што апошняя - была супраць дзяржаўнага адзінства з Літвой, як і з Польшчай, і з Расіяй.

«Сувязь» першая выступіла з пастулатам, «каб занятыя немцамі беларускія землі былі выдзелены ў аддзельную адміністратыўную адзінку». Справа ў тым, што акупаваныя часткі Беларусі і Літвы разам уваходзілі ў Обер-Ост, і літоўскія актывісты заяўлялі аб сваіх прэтэнзіях на беларускія землі. (У 1918 г. немцы аддадуць частку беларускай тэрыторыі Літоўскай Рэспубліцы).

«Сувязь» упершыню запатрабавала, каб на мірны кангрэс былі паклікаwны прадстаўнікі Беларусі, каб гэты кангрэс прызнаў незалежнасць Беларусі. (У 1919 годзе за гэта будзе змагацца на Парыжскай мірнай канферэнцыі прэм'ер-міністр БНР А. Луцкевіч).

Да верасня 1917 года стала відавочнаю слушнасць пастулатаў «Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі». Некаторыя з іх былі ўключаны ва Універсал канферэнцыі Беларускага Народнага Камітэта, Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Работніцкай Групы і Віленскага Камітэта БСГ (надрукаваны ў папярэднім нумары «ЛіМа»). Калі ж Літоўская Тарыба ў снежні абвясціла аб утварэнні Літоўскай Рэспублікі, а Расія пачала перамовы з немцамі без удзелу прадстаўнікоў Беларусі, А. Луцкевіч і яго прыхільнікі, якія стаялі за канфедэрацыю з Літвой, і В. Ластоўскі са сваімі аднадумцамі прыйшлі да згоды і насуперак Літоўскай Тарыбе і нямецкім уладам правялі ў Вільні канферэнцыю. Напачатку яна падавалася як падрыхтоўчая нарада, але потым, калі дэлегаты сабраліся, нарада абвясціла сябе канферэнцыяй. Была створана Віленская Беларуская Рада на чале з А. Луцкевічам. Менавіта дзеячы гэтай Рады, кааптаваныя ў сакавіку 1918 г. у склад Рады БНР, выступяць з прапановай пра абвяшчэнне незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі.

Тэксты апублікаваных тут дакументаў захоўваюцца ў Цэнтральнай бібліятэцы Літоўскай акадэміі навук. «Лістоўка» № 1 надрукавана кірыліцай, астатнія дакументы — лацінкай.

Яшчэ адна заўвага: слова «сувязь» азначае «саюз».

ЛІСТОЎКА № 1

«Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі»

Дзеля таго, што апошнімі часамі розныя групы нацыянальных меншасцей у Беларусі выносяць рэзалюцыі на сваіх сабраньнях, каб то тыя, то іншыя часці Беларускай тэрыторыі былі далучаны да чужых беларускаму народу дзяржаўных і нацыянальных арганізмаў, а такжа дзеля штораз шырэй прапагаванай думкі, каб часова і прыпадкова адарваную ваенным фронтам ад рэшты Беларусі беларускую тэрыторыю далучыць да Літвы, група беларускіх актыўных працаўнікоў залажыла СУВЯЗЬ, каторая будзе бараніць Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі.

На сабраньні членаў «Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі» 2.VI.1917 ухвалена ніжэйпісаная рэзалюцыя:

1) Апіраючыся на гістарычныя традыцыі і агульна, усім сьветам, прызнаньне кожнай нацыі станавіць самой аб сваей будучыне, а таксама зыходзячы з нашых нацыянальных і эканамічных патрэб, сабраньне дамагаецца, каб часова і прыпадкова раздзеленая ваенным фронтам на дзве палавіны Беларусь была злучана ў адзін суцэльны і Незалежны арганізм, бо толькі Незалежная Беларусь можа забяспечыць нам усе нашы патрэбы.

2) Незалежная Беларусь можа знайсці пару свaей трывaласці толькі ў Фэдэратыўнай сувязі з найбліжэйшымі суседзямі. З якімі суседзямі Незалежная Беларусь прыступіць да фэдэратыўнай Сувязі, аб гэтым пастановіць Установчы Сэйм, выбраны на дэмакратычных асновах.

3) Нацыянальным меншасцям, што жывуць у Беларусі, павінны быць абяспечаны правы.

4) Дзяржаўная будова Незалежнай Беларусі павінна апірацца на рэспубліканскім ладзе.

ЛІСТОЎКА № 2

Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі

Гарачы прыём, з якім сустрэла беларускае грамадства ўхвалу «Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі»— вынесеную 2/VI 1917 г., а надрукаваную ў № 1 нашай «Лістоўкі», — як формула сваіх палітычна-нацыянальных ідэалаў, паказвае, што гэта ёсьць плятформа, на каторай зыходзяцца ў канечным вывадзе ўсе беларускія актыўныя сілы.

Незалежнасць і Непадзельнасць Беларусі, з дзяржаўнымі правамі беларускаму народу, з беларусінізацыяй школ, рэлігійных і дзяржаўных установ, побач з моцным абяспечваньнем правоў нацыянальным меншасцям, пры рэспубліканскім дзяржаўным ладзе, у фэдэратыўнай сувязі з найбліжэйшымі суседзямі, гэта плятформа дзеля аб'еднаньня ся ўсіх абывателяў Беларусі, бяз розніцы веры, нацыі і партыйнага перакананьня.

Незалежнасць і Непадзельнасць Беларусі павінна выстаўляцца такжа кіруючымі сфэрамі, ва ўсіх важнейшых выступленьнях нашых найбліжэйшых суседніх народаў, каб гэткім парадкам вытвараць загадзя маральную сувязь.

Незалежнасць і Непадзельнасць Беларусі—гэта праграма дзеля беларускай тэрыторыі як цэласці, ад каторай беларускі народ ня можа адступіцца. Усякія спробы чыніць гэтаму перашкоды, усякія спробы рваць і дзяліць жывы беларускі нацыянальны арганізм—чын шкодны для ўсіх абывателяў Беларусі і чын ганебны перад усясветным прагрэсам і гуманітарнасьцю.

Няхай жа жыве Незалежная і Непадзельная рэспубліканская Беларусь!

Няхай жыве свабода ўсіх нацый і вер на Беларускай зямлі!

Няхай жыве фэдэратыўная сувязь вольных народаў з вольнымі народамі!

Прэзыдыюм Сувязі Незалежнасьці
і непадзельнасьці Беларусі.
16/VI.1917 г.

ЛІСТОЎКА № 3

Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі

Апіраючыся на тым, што абедзве групы ваюючых дзяржаў вядуць вайну пад клічам абароны праў малых нацый на іх самаазначэньне, што абедзве ваюючыя групы дзяржаў выказаліся за згоду без анэксій і кантрыбуцый, мы павінны дабівацца, каб на міжнародны кангрэс, побач з прадстаўнікамі ваюючых дзяржаў, былі дапушчаны прадстаўнікі і тых недзяржаўных нацый, на тэрыторыі каторых адбываецца вайна, у тым ліку і прадстаўнікі Беларусі з абеддзьвех старон фронту; а такжа каб унезалежненьне нацыянальна-тэрытарыяльнай Беларусі было пастаноўлена міжнародным кангрэсам.

Побач з гэтым мы павінны дамагацца, каб занятыя немцамі беларускія землі былі выдзелены ў аддзельную адміністратыўную адзінку.

Вітаючы рэзалюцыі польскіх палітычных і грамадзянскіх арганізацый, вынесеныя ў справе гістарычнай Літвы (гістарычная Літва абыймала ўвесь абшар беларускіх і літоўскіх зямель), з жаданьнем незалежнага палітычнага быту беларусам і літвіном у сувязі з Польшчай, мы зазначаем, што наш ідэал — Незалежная Беларусь у сувязі з найбліжэйшымі суседзямі, з якімі вяжуць нас гістарычныя традыцыі. Шацуючы вышэйпамянутыя польскія выступленьня, так маральную падгатоўку да навязаньня прыязных адносін між суседнімі народамі, мы хочам верыць, што польскае грамадзянства не стане болей рабіць перашкод у тварэньні нашага культурнага і нацыянальнага жыцьця паводле нашых уласных ідэалаў, а, наадварот, прыйме за выходны пункт у стасунку да беларусоў, што ўнутранны лад Беларусі, у яе нацыянальных межах, і яе стасунак да суседніх народаў пастановіць Установчы Сэйм Беларусі, выбраны з усіх жыхароў старонкі.

Прызнаючы нацыянальна - дзяржаўныя правы літоўскаму народу ў яго этнаграфічна-тэрытарыяльных межах і жычучы належнай і слушнай літоўскаму народу дзяржаўнай незалежнасці, мы пратэстуем пры гэтым супроць анэксыйных прэтэнсій літвіноў да беларускіх зямель, знаходзячыся па гэтай старане фронту, абапертых на тым, што землі гэты ўхадзілі калісь у склад В. Княства Літоўскага. Апіраючыся на волю беларускага народу, заяўляем, што беларускі народ ніколі ня згодзіцца, каб хоць малы шматок палітай яго крывёй і потам зямлі быў адарваны пад чужую ўладу.

Вітаючы Украінскую Раду ў яе гераічнай і плоднай барацьбе за незалежнасць і, уважаючы, што трывалая палітычная раўнавага ў Эўропе цесна звязана з развязкай Украінскага пытаньня, мы далучаем свой голас да справядлівага жаданьня Украінскай Рады, каб Украіна была прызнана Незалежнай Рэспублікай, жычучы ёй моцы і расцьвету.

Заклікаем усе актыўныя беларускія і краёвыя сілы яднацца пад клічам Непадзельнасці і Незалежнасьці Беларусі.

ЛІСТОЎКА № 4

Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі

Грамадзяне!

Набліжаецца развязка ўсясьветнай вайны, а разам з ёй і рэалізацыя прызнанага ўсімі ваюючымі дзяржавамі права на самаазначэньне народаў.

Беларуская палітычная мысль не павінна спыніцца на яснай фармулёўцы сваіх дзяржаўна-палітычных ідэалаў (Незалежнасьць і Непадзельнасьць Беларусі), але павінна такжа шукаць дарог да поўнай рэалізацыі і абяспечаньня іх. Калыбаньняся ані розгуку, пры намечаньні дарог, не павінна быць, тым болей, што дзяржаўна-палітычная канцэпцыя, упіхаўшая Беларусь у межы Літвы, збанкрутавала. Цяпер усе актыўныя беларускія сілы адстойваюць Незалежнасць Беларусі ў яе этнаграфічных межах.

Але побач з гэтыма дзьвяма задачамі павінна стануць на чародзе ня менш важная задача ладжаньня найболей згодных з нашымі палітычнымі і эканамічнымі патрэбамі фэдэратыўных сувязей. Такія сувязі мы можам завязываць толькі з народамі, якія адносяцца да нас справядліва і не цікуюць ні на нашу душу, ні на наша дабро.

У мысль гэтага і апіраючыся на здаўна прапагаванай Украінскімі і Беларускімі палітычнымі дзеяцелямі ідэі Беларуска-Украінскай фэдэратыўнай дзяржавы, а такжа на тым, што гэаграфічнае палажэньне, істотныя жыццёвыя інтарэсы, нацыянальная і царкоўная палітыка праваслаўнай, а ў будучым, і уніяцкай царквы, маюць супольныя мэты, — Сув. Н. і Н. Б. прызнала сваячасным аперціся на гэтую жывую ў абодвых народаў ідэю і заклікае ўсё свядомае беларускае грамадзянства да прапагаваньня фэдэратыўнай сувязі Беларусі з Украінай.

Няхай жыве вольная Беларусь!

Няхай жыве вольная Украіна!

Няхай жыве фэдэратыўная сувязь Украінскага і Беларускага народаў!

22/IV-18

Паважаны Пане!

Прабіла і для Народу Беларускага гадзіна, калі ён можа і павінен падаць свой голас і ўзяць свае справы ў свае рукі: Эўропа, апавяшчаючы прынцып самаазначэньня нацыянальнасьцей, гэтым самым прызнала права і за нашым Народам.

Падаць голас ад імі нашага народу можа толькі з'езд прадстаўнікоў яго з усіх канцоў акупаванай Беларусі. І мы ўжо маем магчымасць сазваць агульна-беларускую Канфэрэнцыю ў сталічным месьце ўсяго краю — Вільні, каб выявіць волю Народу.

Але сазыў Канфэрэнцыі — гэта вялікая і трудная задача. Дзеля гэтага трэба, каб усе Беларусы зразумелі вагу гэтага і прынялі ў з'ездзе гарачае ўчасьце, трэба зрабіць вялікую тэхнічную падгатавіцельную работу.

Арганізацыйны Камітэт, зложаны з прадстаўнікоў усіх кругоў і ўсіх беларускіх палітычных кірункаў, прызнаў сваей павіннасьцю звярнуцца да сьвядомых і чынных беларусаў на ўсім абшары акупацыі з прызывам прыняць учасьце ў падгатавіцельнай рабоце дзеля сазыву Канфэрэнцыі.

25, 26, 27 студня 1918 году ў Вільні адбудзецца падгатавіцельная нарада, каторая, разгледзеўшы сучаснае палітычнае палажэньне і вырабіўшы сабе ясны пагляд на яго, павінна апрацаваць асновы арганізацыі беларускага народнага прадстаўніцтва.

У гэты мамэнт, калі родзіцца новая будучына для нашага Народу і Краю, да супольнай дружнай працы павінны стануць усе, у кім не занікла пачуцьцё грамадзянскай павіннасьці перад Народам і Бацькаўшчынай, пачуцьцё сыноўства і любоў да роднай зямлі. І мы звяртаемся да Вас з прызывам прыняць чыннае ўчасьце ў ладжанай намі нарадзе, каторай выпадзе на долю вялікая гістарычная місія палажыць першы камень пад будоўлю нашай гасударственай будучыны.

Просімо Вас прыехаць у Вільню на памянёную нараду, каторая адкрыецца 25 студня 1918 г. у Салі Беларускага Клюбу, Сьв.-Юрскі[1] праспэкт 22 (у падворку — партэр) а 10 гадзіне раніцай і будзе трываць тры дні.

Арганізацыйны Камітэт дзеля сазыву Беларускай Канфэрэнцыі ў Вільні:

К(сёндз) Уладыслаў Талочка, протаірэй Міхаіл Галянкевіч, іераманах Савацій, п(рысяжны) п(авераны) Павел Кіршэўскі, Эдвард Мацкевіч, Вінцэнты Святаполк-Мірскі, Язэп Ліцкевіч, Вацлаў Ластоўскі, Антон Луцкевіч, Іван Луцкевіч, Мацей Родзевіч, Язэп Салавей, Дамінік Сямашка, Янка Станкевіч, Казімір Шафнагель, Язэп Туркевіч, Пётр Вансовіч, Віктар Залескі.

Адрас арганізацыйнага Камітэту: Вільня, Віленская, 23.

---

[1] Свята-Юрскі (Свята-Георгіеўскі) праспект—цяпер праспект Гедыміна.

Падрыхтоўка тэксту, прадмова і каментарый А. СІДАРЭВІЧА.

Пачатак у мінулым нумары.

Працяг размовы

У «ЛіМе» за 6 ліпеня г.г. быў апублікаваны артыкул С. Гарбаўца «Ці патрэбна нам нацыянальнае войска!» Публікацыя выклікала чытацкую пошту. Частку яе прапануем увазе чытача.

КАМУ ВЫРАШАЦЬ?

Лагічна меркаваць, што колькасць і месца дыслакацыі вайсковых часцей на тэрыторыі рэспублікі павінна знаходзіцца ў кампетэнцыі яе ўрада. Да гэтага і хацеў прыцягнуць увагу народны дэпутат БССР прафесар Р. Вячэрскі ў адным са сваіх выступленняў у Вярхоўным Савеце. Ён выказаў думку, што на тэрыторыі Беларусі «занадта многа ваенных». Чым, відаць, і напалохаў многіх з іх. Ужо праз пару дзён газета Беларускай ваеннай акругі «Во славу Родины» друкуе «Нататкі на палях чатырох выступленняў», у якіх называе клопат Р. Вячэрскага «весьма своеобразным». Аўтар, падпалкоўнік С. Пятроў, хаця і агаворваецца, што думка народнага дэпутата аб неабходнасці забеспячэння дэпутацкага кантролю ва ўсіх сферах жыцця рэспублікі, у тым ліку і за дзейнасцю Узброеных Сіл, — слушная, вырашае ўсё ж пусціць у ход «цяжкую артылерыю». Дзеля гэтага ён выкарыстоўвае меркаванні аб выступленні прафесара двух дэпутатаў-вайскоўцаў. Адзін з іх, старшы лейтэнант В. Кучынскі, перакананы ў тым, што бяспека нашай краіны (маецца на ўвазе Савецкі Саюз. — Я. Р.) патрабуе і пэўных рэспубліканскіх выдаткаў. Але ж колькі можна марнаваць грошы з жабрацкага бюджэту рэспублікі? І гэта ў той час, калі мінабароны, камандаванне БВА трымаюць у вялікім сакрэце, на што ідуць грошы, адлушчаныя ім рэспублікай. Вось тут і патрэбен дэпутацкі кантроль... На жаль, не ўсе дэпутаты з гэтым згодны.

Другі дэпутат - вайсковец, прапаршчык В. Зяленін, з якім нас знаёміць газета «Во славу Родины», выказвае такі пункт гледжання: «Ісціна простая,— рэспубліка ў складзе СССР карыстаецца аховай Узброеных Сіл, і гэтым усё сказана».

Можа, і на самай справе ўсё так проста, як жадае давесці шаноўны прапаршчык? І зусім неабавязкова ведаць, як распараджэцца ваеннае міністэрства сродкамі тых, хто плаціць падаткі? Ну, не рассакрэчваць жа перад парламентам рэспублікі фінансавыя выдаткі на такую «абарону», як, напрыклад, утрыманне і забеспячэнне двухпавярховага асабняка камандуючага войскамі акругі з садам, вялікім гаражом, якія займаюць ледзь не паўквартала. А аўтапарк з некалькіх машын? А самалёт з верталётам? Ці так ужо спрыяе ўсё гэта нашай абараназдольнасці? Дарэчы, нядаўна адзін мой знаёмы афіцэр, кіяўлянін, расказваў пра тое, што камандуючы Кіеўскай ваеннай акругі генерал-палкоўнік Громаў (былы камандуючы арміяй у Афганістане) жыве са сваёй сям'ёй у звычайнай трохпакаёвай кватэры.

Давайце паразважаем яшчэ вось пра што. У бліжэйшы час войск у Беларусі пабольшае. І перш за ўсё—за кошт размяшчэння ваенных злучэнняў, выведзеных з Венгрыі і Чэхаславакіі. У колькі гэта абыдзецца Беларусі? Каму, як не Вярхоўнаму Савету рэспублікі, вырашаць гэтыя пытанні?

Так, без нацыянальнага войска нельга ўявіць Беларусь ні суверэннай, ні самастойнай. Народ павінен ведаць: каго ён корміць і апранае і што з таго мае? Мне здаецца, што менавіта нацыянальныя вайсковыя фарміраванні найбольш поўна адпавядаюць гэтай жыццём прадыктаванай формуле.

Другая справа—якое гэта павінна быць войска, па якіх прынцыпах будавацца. Не па ўсіх пунктах можна тут пагадзіцца з С. Гарбаўцом. Што азначае, напрыклад, фраза: «Прэзідэнт рэспублікі мог бы ў выпадку ўнутранага канфлікту ў рэспубліцы, згодна з яе законамі, выкарыстоўваць падпарадкаваныя яму войскі дзеля падтрымання парадку і забеспячэння бяспекі грамадзян»? Гэта не што іншае, як выкарыстанне войска не па прызначэнні. Ёсць жа войскі Міністэрства ўнутраных спраў. Далей аўтар сцвярджае, што нацыянальныя вайсковыя злучэнні павінны ў першую чаргу ствараць ў сухапутных войсках і ў войсках супрацьпаветранай абароны. Я лічу, што ў першую чаргу нам патрэбны

РЭСПУБЛІКА, СУВЕРЭНІТЭТ, АРМІЯ

(Пачатак на стар. 3).

малёты з радыусам дзеяння на многія тысячы кіламетраў, якія нельга развесці па нацыянальных кватэрах. У сувязі з гэтым хачу заўважыць, што кожная армія, як ніякі іншы дзяржаўны інструмент, інтэрнацыяналізавана па сваіх мэтах і задачах, паколькі яе місія ўшчыльную судакранаецца з інтарэсамі як асобных дзяржаў, так і іх саюзаў. Па-за гэтым армія губляе сэнс, набывае характар аперэтачнай, бутафорнай арганізацыі.

— Тым не менш, цяжка ўявіць суверэнную дзяржаву без сваёй арміі...

— Але ж Беларусь з'яўляецца суверэннай дзяржавай у складзе СССР, навошта ж ёй мець нацыянальнае войска? Дзеля прэстыжу? Ніхто ж яе суверэнітэту ў краіне не пагражае. Што ж тычыцца небяспекі, якая заўсёды нам пагражала з захаду, дык тут Беларусь можа спакойна абаперціся на Узброеныя Сілы краіны, якія не дадуць яе ў крыўду. Мае апаненты — прыхільнікі нацыянальных беларускіх фарміраванняў — не ўлічваюць усіх складанасцей гэтай справы. Свае Узброеныя Сілы? У такім выпадку ў рэспубліцы неабходна будзе ствараць Міністэрства абароны з усімі адпаведнымі структурамі, ваенныя акадэміі і вучылішчы, бо не будзеш жа запрашаць ваенных спецыялістаў з іншых рэгіёнаў краіны. А ўзбраенне? Як вядома, у рэспубліцы не вырабляюцца ні сучасная ракетная тэхніка, ні танкі, ні самалёты і верталёты... Логіка падказвае, што функцыі абароны краіны павінны належаць Цэнтру, якому іх дэлегуюць рэспублікі, у тым ліку і Беларусь. Я прыхільнік адзінай саюзнай арміі, безумоўна, пры яе карэнным рэфармаванні, строгім і паслядоўным захаванні яе баявой магутнасці на падставе ўсебаковага ўліку інтарэсаў і правоў суверэнных рэспублік, іх узаемнай адказнасці за бяспеку краіны.

— Вы не адказалі на пытанне, чаму нельга зрабіць так, каб усе беларускія прызыўнікі праходзілі ваенную службу ў сваёй рэспубліцы? Дарэчы, колькі ў нас іх застаецца?

— Пятая частка. Хачу заўважыць, што ступень падрыхтоўкі прызыўнікоў з Беларусі досыць высокая і яны накіроўваюцца для службы пераважна ў найбольш адказныя і тэхнічна складаныя роды войск.

— Слабае суцяшэнне... Але ж вярхоўнымі органамі ўлады Украіны, Малдовы, рэспублік Закаўказзя, Прыбалтыкі прыняты пастановы аб праходжанні воінскай службы іх прызыўнікамі толькі на тэрыторыі нацыянальных утварэнняў. А ў нас па-старому....

— Але і ніхто не адмяняў Закон аб воінскім абавязку, які вызначае, хто павінен несці воінскую службу. А дзе несці, вырашае, зыходзячы з патрэбнасцей, Міністэрства абароны СССР. У рэшце рэшт, і я хацеў бы, каб нашы прызыўнікі заставаліся ў рэспубліцы — і дом блізка, і служаць яны лепей за іншых. Але ж мы павінны кіравацца інтарэсамі ўсёй дзяржавы. Не бачу ніякай трагедыі ў тым, што да нас прыедуць служыць прызыўнікі з Узбекістана, Казахстана, іншых рэспублік.

— У нашай газеце быў нядаўна надрукаваны артыкул прафесійнага вайскоўца, у якім ён апавядаў, як складана прымаць у рэспубліцы тое «чужое» папаўненне. Варта афіцэру страціць пільнасць, як паміж прызыўнікамі з канфліктуючых рэспублік усчынаецца бойка. А што будзе, калі гэтыя маладыя салдаты атрымаюць доступ да штатнай зброі? — пытаецца аўтар артыкула.

— Гаворачы пра шматнацыянальныя воінскія калектывы, вядома, нельга не ўлічваць падзеі, што адбываюцца ў тых альбо іншых рэгіёнах краіны. Тут з асаблівай вастрынёй усплываецца кожны неабдуманы ўчынак і жэст, кожнае неасцярожнае слова таварышаў. Мы, безумоўна, улічваем у сваёй рабоце спецыфіку міжнацыянальных адносін, робім усё магчымае, каб нейтралізаваць разбуральную атруту нацыяналізму. У адрозненне ад вашага аўтара, не падзяляем салдат на сваіх і чужых. Заўсёды памятаем, што ўсе яны дзеці нечых мацярок і бацькоў. Іх чакаюць дома, чакаюць са спадзяваннем сустрэць узмужнелага, моцнага не толькі целам, але і духам маладога чалавека.

— Мяркуючы па паведамленнях сродкаў масавай інфармацыі, сёлета ў нашай рэспубліцы ўзніклі пэўныя праблемы з правядзеннем чарговага прызыву ў армію. Чым гэта вытлумачыць?

— На мой погляд, справа ў тым, што парламентарыі, шэраг грамадскіх груп і аб'яднанняў у сваіх дзеяннях апярэджваюць нараджэнне новай прававой асновы ўзаемаадносін Цэнтра і рэспублікі. Спрадвеку фарміруе ў свядомасці людзей права і абавязак абараняць Айчыну падвяргаецца паслядоўнаму разбурэнню, на змену прыходзяць далёка не бяскрыўдныя лозунгі, якія адлюстроўваюць палітычную кан'юнктуру сённяшняга дня без погляду ў будучае. У нашай гісторыі падобнае ўжо было. Разбураць да грунту прасцей, чым ствараць. Цяпер нам, як ніколі, патрэбны стабільнасць і адзінства ўсіх здаровых сіл, у тым ліку і ў вырашэнні абаронных пытанняў. Пра гэта, а таксама пра павышэнне аўтарытэту ўлады, умацаванне дысцыпліны і правапарадку ў спалучэнні з далейшай дэмакратызацыяй усіх бакоў грамадскага жыцця востра гаварылася на нядаўняй сустрэчы Прэзідэнта краіны з вайскоўцамі — народнымі дэпутатамі.

— Але ж не сакрэт, што многія маладыя людзі баяцца, што ў арміі будуць здзекавацца з іх чалавечай годнасці, баяцца той самай «дзедаўшчыны», якая, па чутках, правіць у арміі баль. Літаральна днямі рэдакцыя атрымала ліст ад гамяльчанкі Галіны Зіманаўны Далгушэнкі, якая напісала, што ў першы ж месяц службы яе сын быў так збіты «дзядамі», што трапіў у шпіталь. На адчайныя просьбы маці больш яго ў тую часць не пасылаць камандаванне ніяк не зрэагавала, і сына вярнулі на старое месца, дзе яго зноў жорстка збілі. Не вытрымаўшы здзекаў, хлопец збег з часці і невядома дзе знаходзіцца. Жахлівы ліст...

— Так, гісторыя не з вясёлых... Яна мне знаёмая. Салдат гэты праходзіў службу ў Падмаскоўі. Але хачу сказаць, што «дзедаўшчына» — не «вынаходніцтва» арміі, з'ява гэта—люстэркавы адбітак негатыўных працэсаў, што адбываюцца ў грамадстве. Дадамо, што пэўная частка моладзі, якая трапляе ў войска, нясе на сабе «радзімыя плямы» жыцця на «волі», дзе і п'янства, і наркаманія, і прастытуцыя... І ўсё-такі, выпадкаў «дзедаўшчыны» ў нас становіцца менш. Пра сур'ёзнасць нашых намераў вынішчыць гэтую пачварную з'яву сведчыць хоць бы той факт, што пра кожны выпадак «дзедаўшчыны» дакладваюць непасрэдна мне, камандуючаму войскамі акругі, а я, у сваю чаргу, — міністру абароны СССР Д. Язаву. Інфармацыя дастаткова аб'ектыўная.

Анатолій Іванавіч паказвае мне кнігу ўліку «подзвігаў» тых «дзядоў». «Бачыце,—кажа ён,—за апошні тыдзень зафіксавана толькі шэсць выпадкаў парушэння статута ў адносінах паміж салдатамі».

— Вы ўпэўнены, Анатолій Іванавіч, што вам дакладваюць пра ўсе выпадкі «дзедаўшчыны»? Мне даводзілася чуць, што некаторыя афіцэры ставяцца да яе станоўча, лічачы, што «дзяды» дапамагаюць «трымаць» сярод салдат дысцыпліну, выхоўваць у іх страх і пакорлівасць.

— Гэта, праўда, даволі распаўсюджаная думка, зусім не адпавядае ісціне. Трэба думаць, некаму вельмі хацелася б бачыць нашу армію такой, якая трымаецца на страху і пакорлівасці, выхаванай кулаком. Паказальны ў гэтым плане кінафільм «Рабі — раз!», які, на думку яго аўтараў, нібыта ставіць мэтай барацьбу з «дзедаўшчынай». Але ці можа такая «чарнуха» зарыентаваць нашу моладзь на добрыя справы, ці лепшае выйсце з крытычнай сітуацыі яна падказвае? Павінен прама сказаць, фільм гэты — непрыхаваны, злосны паклёп на армію.

Савецкімі законамі і статутамі нам дадзена дастаткова правоў, каб падтрымліваць свядомую дысцыпліну.

— У грамадстве даўно ўмацавалася думка, што салдат наш фактычна бяспраўны, цалкам залежыць ад прыхамаці бацькі-камандзіра.

— Гэта даўно адкінутае жыццём стэрэатыпнае ўяўленне пра нашу армію. Мы сталі на шлях глыбокай рэформы нашых Узброеных Сіл. Тэма гэта складаная, патрабуе асобнай гаворкі. Спынюся толькі на некаторых яе момантах. У Вярхоўны Савет краіны прадстаўлены праекты законаў СССР аб абароне, аб усеагульным вайсковым абавязку і ваеннай службе, аб статусе ваеннаслужачых Узброеных Сіл. Не кранаючы іх зместу ў цэлым, скажу, што яны досыць ёмістыя, з улікам дэмакратызацыі нашага грамадства вызначаюць і пашыраюць агульнаграмадзянскія правы і свабоды ваеннаслужачых, у тым ліку і тэрміновай службы. Цэлы шэраг зменаў уносіцца ў парадак праходжання ваеннай службы. Прадугледжваецца, побач з тэрміновай, і ваенная служба салдат, матросаў, сяржантаў і старшынаў па кантракце, а таксама пазавайсковая (альтэрнатыўная) служба, значнае павышэнне ім грашовага ўтрымання, прадастаўленне за ўвесь перыяд службы аднаго абавязковага водпуску з выездам да месца яго правядзення тэрмінам на 20 дзён салдатам і матросам, 25 дзён — сяржантам і старшынам, страхаванне за кошт Міністэрства абароны СССР іх жыцця і здароўя. Вы ведаеце, што не так даўно Прэзідэнтам СССР прыняты спецыяльны ўказ, які абараняе правы ваеннаслужачых. Разглядаецца пытанне аб прадастаўленні ім права абскарджваць у ваенным трыбунале неправамерныя дзеянні службовых асоб і органаў ваеннага ўпраўлення, якія выходзяць за межы статутных адносін.

— Існуе думка, што павышэнне грашовага ўтрымання салдат, якое, вядома, трэба вітаць, аб'ектыўна прывядзе да павелічэння грашовай масы ў рэспубліцы. На наш нішчымны таварны рынак абрынуцца дадатковыя дзесяткі мільёнаў рублёў, што, безумоўна, паспрые далейшаму росту цэн, эскалацыі інфляцыі.

— Не падзяляю гэтай трывогі. Павышэнне салдацкай зарплаты — справа не сённяшняга дня. А да таго часу, калі гэта стане рэальнасцю, спадзяюся, рынак наш стабілізуецца і «дадатковыя» грошы яму не пашкодзяць.

— Ва Узброеных Сілах у мірны час гіне шмат ваеннаслужачых, яшчэ больш калечыцца. Ніхто за гэта не хоча несці адказнасць, аб чым, дарэчы, нядаўна гаварылася на сустрэчы салдацкіх мацярок з Прэзідэнтам краіны...

— Пагадзіцца з вамі азначала б саграшыць супраць праўды. Адказнасць і не малую за кожны няшчасны выпадак нясуць вінаватыя. На гэта, дарэчы, нацэлены і раней названы ўказ Прэзідэнта. Што можа быць даражэй за жыццё і здароўе людзей? І асабліва горка, калі няшчасці адбываюцца ў выніку парушэння мераў бяспекі, недысцыплінаванасці або слабаволля маладых хлопцаў.

— Вы, таварыш камандуючы, расказваеце пра ваенную рэформу, распрацаваную Міністэрствам абароны СССР, але ж, як вядома з паведамленняў друку, існуюць і яе альтэрнатыўныя праекты. Таго ж маёра Лапаціна, як і вы, народнага дэпутата СССР. У яго праекта ёсць нямала прыхільнікаў...

— Альтэрнатыўныя канцэпцыі ваеннай рэформы мне знаёмыя. Яны не беззакорныя. Побач з рацыянальным зернем у іх ёсць шмат неабгрунтаваных прапаноў і не да канца прадуманых лозунгаў. Канцэпцыя ваеннай рэформы, распрацаваная Міністэрствам абароны, грунтуецца не на пустым месцы. Яна ўвабрала ў сябе ўсё самае каштоўнае, што прапаноўвалася грамадскасцю, у тым ліку і аўтарамі альтэрнатыўных праектаў. Гэта, заўважу, было асабліва падкрэслена ў дакладзе Прэзідэнта СССР М. С. Гарбачова на сесіі Вярхоўнага Савета СССР 16 лістапада. Канцэпцыя ваеннай рэформы разгледжана, у цэлым адобрана на пасяджэнні Савета абароны краіны і хутка стане на парадак дня ў Вярхоўным Савеце Саюза. Яна мяркуе рэарганізацыю Узброеных Сіл і абароннай прамысловасці, у сувязі з чым будзе прынята больш як 30 законаў, прававых актаў і палажэнняў.

нацыянальныя ўнутраныя войскі.

Нельга пагадзіцца і з тым, што афіцэры павінны рыхтавацца на вайсковых кафедрах ВНУ рэспублікі, на нацыянальных факультэтах пры вайсковых вучылішчах, якія знаходзяцца на тэрыторыі рэспублікі. Атрымалася б, што мы рыхтуем дылетантаў.

Вельмі хацелася б, каб гэту, ужо да мяне пачатую размову, прадоўжылі прафесіяналы-вайскоўцы, прафесіяналы-палітыкі і проста сумленныя людзі, якіх турбуе лёс рэспублікі.

Яўген РАМОНАК,
афіцэр Савецкай Арміі.

Я — ЗА!

Прачытаў у «ЛіМе» за 6.07. 1990 г. ліст пад загалоўкам «Ці патрэбна нацыянальнае войска?». Я лічу, што патрэбна.

Мне пашчасціла ўдзельнічаць у першамайскай дэманстрацыі і вайсковым парадзе ў Менску ў 1934 годзе. Якім гонарам было прысутнічаць на гэтым цудоўным свяце! Сам Галадзед прымаў прысягу вайскоўцаў на беларускай мове. Гэта незабыўна! Ды неўзабаве вайсковы статут і каманды на беларускай мове былі заменены рускімі.

Сёння, я ўпэўнены, нам патрэбна нацыянальнае войска, падпарадкаванае ўраду і Вярхоўнаму Савету Беларусі. Без згоды Вярхоўнага Савета Беларусі ніхто не мае права накіроўваць яго ўнутраныя войскі за межы рэспублікі для вырашэння міжнацыянальных ці іншых канфліктаў.

Камандаванне нацыянальнага войска, акрамя рускай мовы, павінна валодаць і беларускай.

Стварэнне нацыянальнага войска дапаможа выкараненню злачынных «традыцый» у Савецкай Арміі, якія падзялілі вайскоўцаў на «салаг» і «дзядоў», падарвалі павагу да арміі і давялі яе да фактычнага развалу. Адзін прыклад. У 1981 годзе 102 беларускія юнакі былі адпраўлены служыць ва Узбекістан сапёрамі. Але сапёрнай справы яны не вывучалі, вайсковай падрыхтоўкай не займаліся,—мылі бялізну, каўнерыкі «дзядам», чысцілі туалеты, працавалі на кухні, а ў падзяку атрымлівалі тумакі ад стараслужачых. У знак пратэсту частка вайскоўцаў дэзерціравала. Іх судзілі. Вось такі сумны канец...

Толькі нацыянальнае войска, на маю думку, можа забяспечыць надзённую абарону вайскоўцаў ад здзеку і свавольства, захаваць іх чалавечую годнасць.

І яшчэ. Нацыянальнае войска, войскі ўнутранай аховы, КДБ павінны быць дэпалітызаваны.

Г. САДОЎСКІ,
сябра ТБМ.

г. Баранавічы.

— Таварыш камандуючы, мне б хацелася закрануць цяпер пытанне, якое хвалюе значную частку грамадства,—аб небяспецы ваеннага перавароту ў краіне. Вы, пэўна, чулі сведчанні на гэты конт маёра-авіятара Пустабаева, які ўдзельнічаў у перамяшчэннях войскаў пад Масквой, перамяшчэннях, якія многімі былі ўспрыняты як недвухсэнсоўная дэманстрацыя сілы.

— Аднак, даруйце, усе прыведзеныя ім факты не варты выедзенага яйка. Як і іншыя падобныя «сведчанні». З гэтым вымушана была пагадзіцца нават праграма «Взгляд». Упэўнены, што ўсе гэтыя размовы пра магчымасць ваеннага перавароту маюць мэту настроіць грамадскасць супраць арміі.

— Тым не менш, Вярхоўны Савет краіны палічыў за неабходнае стварыць камісію, якая б аб'ектыўна разабралася ў тых падзеях. І яшчэ. Не сакрэт, што пэўная частка каманднага складу нашай арміі вызначаецца закаранелым кансерватызмам, непрыняццем дэмакратычных працэсаў, што адбываюцца ў краіне. Сярод іх пальму першынства трымае, відаць, скандальна вядомы генерал Макашоў, які з высокіх трыбун пагражаў «пабіць дэмакратаў каменнямі». Гэта з яго вуснаў на з'ездзе Расійскай кампартыі прагучала здзеклівая прапанова навучыць прэзідэнта «ваеннай справе». Ёсць і «стратэгі» рангам ніжэй. Узяць хоць бы народнага дэпутата СССР палкоўніка Петрушэнку, які нядаўна на сесіі Вярхоўнага Савета абрынуўся ледзь не з лаянкай на міністра замежных спраў СССР Э. Шэварднадзе за тое, што ён «здаў» Усходнюю Еўропу імперыялістам...

— Мне думаецца, што пазіцыя генерала Макашова прыпісана яму ў большай ступені яго апанентамі пасля выступлення на з'ездзе, і яна не ўяўляе ніякай пагрозы дэмакратычным пераўтварэнням. Асабістыя погляды канкрэтных асоб — гэта яшчэ далёка не пазіцыя, якая мяркуе канкрэтную мэтавую ўстаноўку.

— Але давайце пагаворым аб справах, якія непасрэдна тычацца нашай рэспублікі. Як сведчыць рэдакцыйная пошта, многіх нашых чытачоў непакоіць маючая адбыцца перадыслакацыя войск з краін Усходняй Еўропы на тэрыторыю Беларусі. І без таго ў нас на кожным кроку сустрэнеш вайскоўца, што ж будзе цяпер? А між тым, усё, што тычыцца ўводу войск на тэрыторыю рэспублікі, схавана пад покрывам сакрэтнасці.

— Ніякіх сакрэтаў тут няма. Ці стане зараз на тэрыторыі рэспублікі больш войска і ўзбраенняў? Не, не стане. Справа ў тым, што ідзе значнае скарачэнне і асабовага саставу, і зброі, якія зараз знаходзяцца на тэрыторыі Беларусі. Што ж тычыцца войскаў, якія ўводзяцца з краін Усходняй Еўропы, дык і тут некаторыя часці скарачаюцца або поўнасцю расфарміроўваюцца. Вось лічбы. Да 1994 года мы прымем у сябе некалькі дзесяткаў вайсковых арганізмаў, значная частка якіх будзе адразу расфарміравана. У параўнанні з 1989 годам, г. зн. да вываду войскаў з Усходняй Еўропы, у акрузе нават зменшыцца колькасць танкаў, стане менш баявых машын, рэактыўнай артылерыі, значна скароціцца колькасць палявой артылерыі і мінаметаў.

— Тым не менш, як сказаў на нядаўняй сустрэчы з савецкімі парламентарыямі міністр абароны ЗША Чэйні, наш ваенна-прамысловы комплекс вырабіў у мінулым годзе 140 балістычных ракет супраць 14 у Злучаных Штатах, адпаведна 1800 і 600 танкаў. Прызнаюся, мне незразумела, навошта нам трымаць самую вялікую у свеце армію, па афіцыйных звестках—больш за 4 мільёны чалавек! Даруйце, Анатолій Іванавіч, але пры такіх запасах ядзернай зброі гэта ўспрымаецца як нейкі нонсенс. Мы і без яе сёння з'яўляемся заложнікамі Чарнобыля. Я чуў ад спецыялістаў, што дастаткова трапіць дзвюма ракетамі ў атамную электрастанцыю на тэрыторыі «ворага», каб ён адразу капітуляваў... У кантэксце гэтай заўвагі хачу вам нагадаць, таварыш камандуючы, аб тым, што Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце рэспублікі прадугледжвае стварэнне на яе тэрыторыі бяз'ядзернай зоны. З планам стварэння бяз'ядзернага рэгіёна ў складзе Украіны, Беларусі і Прыбалтыйскіх рэспублік выступіў нядаўна на сесіі ААН міністр замежных спраў БССР П. Краўчанка. А пакуль што, згодна з дадзенымі «Аргументов и фактов» (дарэчы, нікім не абвергнутых), на тэрыторыі нашай рэспублікі знаходзяцца 23 ракетныя базы.

— З пункту гледжання сённяшняй сітуацыі ў рэспубліцы можна зразумець заклапочанасць яе грамадзян, перажыўшых чарнобыльскую трагедыю, наяўнасцю ў нас ракетных аперацыйных баз. Што тут можна сказаць? Для нас гэта пытанне не новае. Апошнім часам пра неабходнасць стварэння на тэрыторыі Беларусі бяз'ядзернай зоны нямала пішацца ў сродках масавай інфармацыі.

Сапраўды, у «Аргументах и фактах» былі названы 23 ракетныя базы з указаннем іх дыслакацыі на Беларусі. Гэта акурат тыя базы, што павінны знішчацца ў адпаведнасці з заключаным дагаворам па ракетах сярэдняй і меншай дальнасці. На сённяшні дзень большасць з іх ужо не існуе. Знішчэнне астатніх аб'ектаў будзе праведзена ва ўстаноўленыя тэрміны.

— Мы ўжо гаварылі пра маючую адбыцца перадыслакацыю войск і ўзбраенняў краіны былога сацыялістычнага лагера на тэрыторыю Беларусі. Ці санкцыянаваў яе Вярхоўны Савет Беларусі?

— Так, не ўсе з захапленнем сустракаюць рашэнне аб перамяшчэнні войск на Беларусь. Але павінен з усёй адказнасцю сказаць: ставіць пытанне аб тым, хто канкрэтна ў рэспубліцы яго санкцыянаваў, — нельга, бо ў нас няма заканадаўчых рэспубліканскіх актаў, рэгламентуючых рашэнне гэтай праблемы. Іх не магло быць да прыняцця Саюзнага дагавора, у якім павінны быць, на маю думку, абгавораны ўсе пытанні, звязаныя са статусам Узброеных Сіл, якія знаходзяцца на тэрыторыі рэспублікі. Абарона краіны была і ў новых умовах застаецца прэрагатывай Цэнтра. Па ўсіх ацэнках заходні тэатр ваенных дзеянняў—сёння галоўны. На ім сканцэнтравана асноўная групіроўка ўзброеных сіл НАТА. З улікам гэтага мы і павінны прымаць меры ў адказ.

— Што ж, будзем чакаць прыняцця саюзнага дагавора... І ўсё-такі, у якіх межах вы бачыце незалежнасць арміі ад органаў улады ў рэспубліцы? І ў кантэксце гэтага пытання— на якую частку Беларусі распаўсюджваецца юрысдыкцыя акругі? Колькі сродкаў ідзе на забеспячэнне арміі прадуктамі харчавання, будаўнічымі матэрыяламі і г. д.? Ці не павялічыцца тэрыторыя пад юрысдыкцыяй акругі пасля ўвядзення дадатковых войскаў з Усходняй Еўропы?

— Адкажу адразу на апошняе пытанне — не павялічыцца ні на адзін гектар. Усе войскі, што выводзяцца, размяшчаюцца на фондах раней расфарміраваных злучэнняў і часцей акругі. Забеспячэнне арміі прадуктамі харчавання, жыллём іншымі матэрыяламі ідзе за кошт сродкаў, выдаткаваных з дзяржаўнага бюджэту на абарону. Ніводнага рубля з бюджэту рэспублікі на забеспячэнне войск акругі не ідзе.

Што датычыць нашых узаемаадносін з мясцовымі органамі ўлады, то яны, павінен сказаць, будуюцца на заканадаўчым грунце, на павазе правоў і інтарэсаў беларускага народа, з якім яшчэ больш параднiла нас чарнобыльская бяда. Кожны дзесяты афіцэр акругі, каля 20 тысяч ваеннаслужачых прайшлі праз Чарнобыль. Мы не засталіся ўбаку і ад клопату пра лёс ураджаю гэтага года. Тысячы ваеннаслужачых працавалі на палях рэспублікі. І ў далейшым мы гатовы поруч з народам Беларусі вырашаць складаныя задачы перабудовы, умацоўваць яго веру ў правільнасць сацыялістычнага выбару.

— Дзякуй вам за гутарку, таварыш камандуючы. Спадзяюся, што нашы чытачы знойдуць у ёй адказы на многія пытанні, якія іх хвалююць.

P. S.

Як, пэўна, заўважыў чытач, у адказах камандуючага, фактычна, не названа ніводнай лічбы. А, між тым, у гутарцы з карэспандэнтам ён расказаў колькі дакладна вайсковых фарміраванняў будзе перадыслацыравана ў Беларусь з Усходняй Еўропы, колькі застанецца ракетных баз, танкаў, артылерыі, іншай тэхнікі, якія скарачаюцца паводле міжнародных дамоўленасцей. Урэшце, ува што абыходзіцца дзяржаве ўтрыманне войскаў Беларускай ваеннай акругі (заўважым, сума астранамічная). Усе гэтыя звесткі забараніў публікаваць ваенны цэнзар, або дакладней—начальнік групы па ахове тайнаў у друку штаба БВА.

Праўда, сякія-такія ваенныя «сакрэты», згаданыя ў гутарцы, цэнзарскі аловак абмінуў. Маюцца на ўвазе лічбы, якімі апераваў у час сустрэчы з савецкімі парламентарыямі міністр абароны ЗША Чэйні. Ён, аказваецца, усё ведае...

СЯРДОБАЎ

Мікалай Мікалаевіч

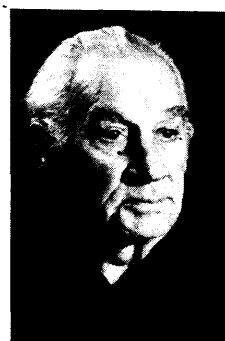

Беларускае музычнае мастацтва панесла цяжкую страту. На 85-ым годзе жыцця памёр Мікалай Мікалаевіч Сярдобаў — народны артыст БССР, саліст Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР.

Мікалай Мікалаевіч Сярдобаў нарадзіўся ў горадзе Куйбышаве. Пасля заканчэння ў 1929 годзе Куйбышаўскага музычнага тэхнікума, з поспехам выступаў у оперных тэатрах Ерэвана, Пермі, Свярдлоўска. З 1946 года таленавіты спявак працаваў у Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета Беларускай ССР, дзе за час сваёй творчай дзейнасці стварыў шэраг выдатных сцэнічных вобразаў.

Творчасць М. М. Сярдобава заўсёды вызначалася выключнай музыкальнасцю, вялікім майстэрствам, прафесіяналізмам, патрабавальнасцю да сваёй працы. Сярод шматлікіх оперных партый, выкананых спеваком, асабліва яркім з'явіліся вобразы Яўгена Анегіна з оперы П. І. Чайкоўскага «Яўгеній Анегін», Аманасра і Рыгалета з опер Д. Вердзі «Аіда» і «Рыгалета», Скарпіо з оперы Д. Пучыні «Тоска». М. М. Сярдобаў быў мастаком шырокага творчага дыяпазону. Разам з выкананнем гераічных вобразаў талент артыста выявіўся ў характарных вобразах — Мацея з оперы «Страшны двор» С. Манюшкі, фон Шолена з оперы Я. Цікоцкага «Дзяўчына з Палесся». Значнай падзеяй у беларускім мастацтве з'явілася пастаноўка оперы Д. Лукаса «Кастусь Каліноўскі», дзе спявак выконваў галоўную ролю. Вялікую ўвагу надаваў М. М. Сярдобаў канцэртнай дзейнасці. Чалавечай цеплынёй і лірызмам, жыццёвым пераканаем і мастацкім густам было прасякнута выкананне артыстам рамансаў, оперных арый класікаў і савецкіх кампазітараў.

За заслугі ў развіцці беларускага опернага мастацтва М. М. Сярдобаву было прысвоена званне народнага артыста Беларускай ССР.

Мікалай Мікалаевіч Сярдобаў усё жыццё аддаў служэнню роднай краіне, беларускаму тэатральнаму мастацтву. Яго вобраз — цудоўнага і сціплага чалавека, выдатнага акцёра і грамадзяніна — назаўсёды застанецца ў нашай памяці, у нашых сэрцах.

Міністэрства культуры БССР,
Саюз тэатральных дзеячаў БССР,
Саюз кампазітараў БССР.

АРХІЎ — ВЫДАВЕЦТВУ І ЧЫТАЧУ

Уздым беларускага Адраджэння выклікае вялікую цікавасць да нашай гістарычнай спадчыны, а таксама спадчыны літаратурнай. У выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзіць шэраг кніг, у аснову якіх пакладзены рукапісы, якія захоўваюцца ў ЦДАМЛМ БССР. Так, летась у зборніку «Шляхам гадоў» надрукавана паэма Сяргея Астрэйкі «Смарагды кроз», рыхтуюцца да выдання кнігі Змітрака Астапенкі, Уладзіміра Дубоўкі.

Асновай для апошняй стаў рукапіс паэтычнай кнігі «Дэпеша без адрасу», што знаходзіцца на захаванні ў асабістым фондзе сумнавядомага Лукі Бэндэ. У зборнік увайшлі паэмы «Там, дзе кіпарысы», «Браніслава», лірычныя вершы з ранейшых зборнікаў «Строма», «Трысце», Credo», «Наля». Завяршаюць рукапіс каментарыі да вершаў, складзеныя аўтарам.

Мяркуючы па датах, якімі пазначаны рукапіс, У. Дубоўка спадзяваўся ўбачыць яго надрукаваным яшчэ ў 1929 годзе. Але лёс паэтычнай кнігі, як і лёс самога паэта, склаўся інакш, як меркавалася.

А. ПІСЬМЯНКОВА,
навуковы супрацоўнік
ЦДАМЛМ БССР.

АБ'ЯВЫ

ЗАПРАШАЕ ЛІЦЭЙ

Пры Міністэрстве народнай адукацыі БССР адкрываецца Беларускі гуманітарны культурна-адукацыйны цэнтр, у які ўвойдуць Нядзельны гуманітарны ліцэй, літаратурная і кінавідэастудыя.

У ліцэі будуць паглыблена вывучацца беларуская і замежная мовы, гісторыя і культура Беларусі. Выкладанне будзе весціся вядомымі вучонымі, выкладчыкамі ВНУ, дзеячамі культуры і мастацтва на беларускай мове.

У ліцэі працуюць дзённыя і вячэрнія факультэты. Навучанне на дзённым факультэце праводзіцца ДЛЯ ВУЧНЯЎ 8—11 КЛАСАЎ СЯРЭДНІХ ШКОЛ Г. МІНСКА ПА НЯДЗЕЛЯХ І Ў ВОЛЬНЫ АД ЗАНЯТКАЎ У СЯРЭДНЯЙ ШКОЛЕ ЧАС у дні, прызначаныя для працы ў вучэбна-вытворчых камбінатах і летняй практыкі, ад якой навучэнцы ліцэя вызваляюцца.

Пад час школьных канікулаў будуць ладзіцца экскурсійныя паездкі па Беларусі і мясцінах, звязаных з беларускай гісторыяй і культурай у СССР і за мяжой.

Навучэнцы будуць прымаць удзел у рабоце літаратурнай і кінавідэастудыі, у археалагічных і этнаграфічных экспедыцыях, у арганізацыі і правядзенні фестываляў, конкурсаў, выстаў.

Поўны курс навучання ў ліцэі — 4 гады.

Выпускнікі, якія паспяхова здаюць выпускныя экзамены, карыстаюцца льготамі (перавагай пры іншых роўных умовах) пры паступленні ў ВНУ Беларусі ў сферы мовы, гісторыі і культуры.

На дзённы факультэт у 1990—1991 навучальным годзе прымаюцца вучні 8 класаў (100 чалавек — тэрмін навучання 4 гады) і 11 класаў (25 чалавек — тэрмін навучання 1 год).

Навучанне ў ліцэі платнае. На дзённым факультэце з вучня 8 класа — 10 рублёў, з вучня 11 класа — 15 рублёў штомесячна. На вячэрнім факультэце з дарослага і студэнта — 15 рублёў штомесячна.

Для паступлення на дзённы факультэт ліцэя трэба прайсці конкурсную гутарку па агульнагуманітарных пытаннях.

Заявы прымаюцца з 1 па 10 снежня 1990 г. у памяшканні бібліятэкі імя Янкі Купалы (вул. В. Харужай, 16) з 18-00 да 20-00 штодзённа. Конкурсная гутарка адбудзецца з 10 па 15 снежня 1990 г. Даведкі па тэлефоне 34-21-72 у вышэйпазначаныя дні і гадзіны.

ДЫРЭКЦЫЯ БЕЛАРУСКАГА ГУМАНІТАРНАГА КУЛЬТУРНА-АДУКАЦЫЙНАГА ЦЭНТРА.

Каб душэўна разняволіцца...

Невядомае пра І. Замоціна

У жыцці гэтага чалавека шмат здзіўляючага. Знаўца васьмі замежных моў, буйнейшы дарэвалюцыйны аўтарытэт сярод даследчыкаў рускай літаратуры 18—19 стст., прафесар Варшаўскага і рэктар Данскога універсітэтаў, дырэктар Інстытута літаратуры і мастацтва АН БССР і член-карэспандэнт АН СССР, адзін з першых беларускіх акадэмікаў, блізкі сябра Я. Купалы і Я. Коласа, «расеяц» па нацыянальнасці (як было прынята пісаць у 20—30-я гады) і выдатны знаўца методыкі выкладання беларускай мовы і літаратуры, літаратурны крытык і... паэт. Праўда, апошняе з пералічанага рэдка хто і ведаў, бо свае паэтычныя творы адзін з пачынальнікаў беларускага савецкага літаратуразнаўства Іван Іванавіч Замоцін ніколі не публікаваў. Пісаліся яны ў вольную хвіліну, іншы раз незаўважна для самога сябе, як даўні ўспамін юнацтва і душэўная патрэба сталасці і вопыту. Выхаваны на традыцыях класічнай рускай літаратуры, добра разумеючы матывы і парыванні маладых беларускіх літаратараў таго часу, ён свае вершы і нават цэлыя паэмкі не лічыў за паэзію. Для яго яны былі як магчымасць душэўна разняволіцца, гумарам і сяброўскім шаржам адказаць на першыя спробы прыпісаць яму варожасць і нацдэмаўшчыну.

Напружаную працу вучонага спыніў вобыск на кватэры і арышт 4 красавіка 1938 г. Тая ж жахлівая ноч назаўсёды ўрэзалася ў памяць дачкі акадэміка Таццяны Іванаўны — студэнткі-выпускніцы педагагічнага інстытута. Колькі мужнасці і смеласці трэба было мець ёй з маці, каб ураваць ад усюдыісных памагатых НКУС хоць што-небудзь з творчай спадчыны Івана Іванавіча! Толькі дзякуючы ёй — былой настаўніцы рускай мовы і літаратуры ў п. Паўлава пад Ленінградам — мы можам сёння ацаніць не толькі ўклад Замоціна-літаратуразнаўцы, але і яго дасціпнасць, майстэрства самаіроніі, уменне ўвасобіць думку ў паэтычным вобразе.

З дазволу Таццяны Іванаўны прапануем ўвазе чытачоў невялікую паэму-шарж І. Замоціна, напісаную 5—6 лістапада 1935 года. Гэты год, зрэшты, як і ўсе папярэднія гады жыцця акадэміка ў Мінску, быў асабліва насычаны. Ён рыхтуе манаграфію, прысвечаную творчасці Я. Коласа, піша пра Я. Купалу і Ц. Гартнага, рэдагуе зборнік артыкулаў, актыўна выступае з лекцыямі і гутаркамі перад грамадскасцю рэспублікі. Толькі ў студзені—сакавіку ён прачытаў дзевяць лекцый у доме вучоных, у Саюзе пісьменнікаў БССР, гарадскім камітэце камсамола і кабінеце рабочага чытача, у доме Чырвонай Арміі і інш. У гэтым годзе ён пачынае падрыхтоўку вялікага даклада, прысвечанага прабleме вывучэння гісторыі беларускай старажытнай і сучаснай літаратуры, з якім у студзені 1938 г. выступіць на сесіі АН СССР.

Паэма, напісаная ў стылі парадыйнай літаратуры, прысвечана супрацоўнікам Інстытута літаратуры і мастацтва (скарочана «Лім») Беларускай Акадэміі навук, дзе ў той час працаваў І. Замоцін. Хто лепш за яго мог ведаць клопаты і праблемы моваўзнаўцаў і літаратуразнаўцаў, асабістыя схільнасці і здольнасці кожнага з навуковых працаўнікоў? Таму і ўзяўся першы дырэктар Інстытута літаратуры і мастацтва «прапясочыць» сябе і сваіх калег па працы. Таму і атрымаліся яны ў паэме такімі жывымі і непасрэднымі. Ну а сама мараль паэмы — гэта ўжо сам дырэктарскі погляд на працу, імкненне падштурхнуць кожнага да плённай працы. Зрэшты, мяркуйце самі.

□

Наш Лім работает примерно,
Растет хоть медленно, но верно.
Но груз «внеплановых» работ
Корабль наш сильно накреняет,
Идти вперед ему мешает, —
И он скрипит, а не плывет.
Один уходит в педработу,
Другой — в домашнюю заботу,
Иному нужно на курорт, —
Минуя планы, директивы,
У нас в работе все ретивы,
А план наш валится за борт.
И потому совсем не диво,
Что все у нас не то что криво,
Не то чтоб очень нерадиво,
А как бы двинуться не в лад —
Не то вперед, не то назад.
Над темой млеют аспиранты,
Молчат глубоко докторанты,
Подался Ляпич как-то в бок,
И в сферах разных «даручэній»
И корректурных изменений
Порхает вечно Голубок.
«Выданне твораў» — без призора,
Бригада ждет своих дельцов;
Все признают это без спора,
Да нет — вы видите — часов;
Куницкий всей душой готов,
Но вряд ли сможет очень скоро...
А тут еще укор нам «в бровь»,
В связи с проблемой коридора
Скорбит Фигловская Любовь.
Гремят « нарады» и «загады»,
Хоть исполнять их мы и рады,
Они нас вряд ли одновят.
Но без директорской микстуры
Ни «мовы», ни «літаратуры»
Желудки все уж не варят.
И вот картина вам пером:
«Літаратура» за столом
(Она не то чтобы типична,
Но болей-менее обычна).
Сидит с «натруджанай» работой,
За болтовней и за зевотой
Проводит «акадэм»-часы, —
Крутит с улыбкой папиросу,
Пускает лихо дым из носу
И всю науку и усы
Коптит, как кольца колбасы.
А вот и «мова» рядом с нами:
Крючком согнувшись над столом,
Не месяцами, а годами,
Трудолюбива и скромна
Сидит на «літарах» она.
Обзор окончен. Он не сказка.
А не гипербола-ль?
Не шаржировал ли он? Едваль.
Отсюда следует мораль:
Нужна нам крепкая увязка
С работой нашей основной,
Конкретной, нужной и живой.
Работать надо всей душой,
Работать без «головомойки»,
Держаться темпов нашей стройки,
Работать не для «справаздач» —
Для наших творческих задач.
И знать, что поздно или рано
Сростись с работой нужно нам,
А не дежурить по часам,
И что работа мимо плана
Бывает только тем ценна,
Где плану наруку она.

М. ПРЫГОДЗІЧ,
кандыдат філалагічных навук.

НА ФОТАЗДЫМКАХ І Ў ЖЫЦЦІ

У вёсцы Гнезна Ваўкавыскага раёна знаходзіцца вядомы помнік беларускай готыкі XVI ст. Міхайлаўскі касцёл. Вельмі не падобны ён на свае фотаздымкі ў розных выданнях. Дах касцёла абваліўся, зараз разбураюцца сцены, унутры будынінны ўзвышаецца гара рознага смецця. Яшчэ і сёння ў многіх дварах Гнезна ляжаць кучкі дахоўкі, якая была прызначана для рэстаўрацыі касцёла, што мелася адбыцца ў канцы 30-х гг. Тады аднаўленню будынка перашкодзіла вайна. Але не адрамантавалі помнік ні па вайне, ні апошнім часам.

А хіба адзін ён у такім стане? Паступова разбураюцца і гінуць такія выдатныя помнікі беларускай архітэктуры XVI—XVIII стст., як Петрапаўлаўскі касцёл у Новым Свержані (Стаўбцоўскі раён) і Андрэеўскі касцёл у Слоніме. Па сённяшні дзень мясцовымі ўладамі не зроблена нічога, каб хоць бы прыпыніць гэты працэс.

На волю лёсу кінуты і такія вядомыя помнікі архітэктуры XVI—XVII стст., як Кальвінскі збор у Першамайску (Уздзенскі раён), касцёлы ў Міры (Карэліцкі раён), Ражанцы (Шчучынскі раён), Мікалаеўская царква (пачатак XIX ст.) у Гомелі і многія іншыя. Няўжо дваццатае стагоддзе стане апошнім у гістарычнай біяграфіі гэтых і іншых помнікаў беларускай культуры, а нашы нашчадкі будуць знаёміцца з імі толькі па фотаздымках?

Да гэтага размова вялася пра пакінутыя культавыя будынкі. А колькі яшчэ цэркваў і касцёлаў выконваюць зараз функцыі, якія ні ў эстэтычным, ні ў маральным сэнсе несумяшчальныя з іх прызначэннем: у іх размешчаны зернясховішчы, склады, вытворчыя цэхі. У гарадскіх пасёлках Вялікая Бераставіца, Зэльва, Карэлічы не знайшлі нічога лепшага, як размясціць у мясцовых касцёлах прыёмныя пункты шклатары. Куды больш карысці прынесла б стварэнне ў гэтых будынках такіх культурных цэнтраў, як музеі, выставачныя і канцэртныя залы і г. д. Зрэшты, нельга не ўлічваць і інтарэсы вернікаў.

Як ні прыкра, але ў справе аховы помнікаў гісторыі і культуры мы далёка адсталі ад сваіх бліжэйшых суседзяў — літоўцаў, палякаў, украінцаў. Яны чамусьці ўмеюць знайсці і сродкі, і матэрыялы, і майстроў, каб зберагчы сваю культурную спадчыну. А мы?

В. ШАБЛЮК,
навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН БССР.

З 3 ПА 9 СНЕЖНЯ

4 снежня. 21.55.

ЛІРА

Мастацка - публіцыстычная праграма прысвечана Т. Р. Шаўчэнку.

7 снежня. 18.30.

«ДЗВІНА»

Літаратурна - мастацкі часопіс прысвечаны культурнаму жыццю г. Наваполацка.

7 снежня. 21.45

ГАВОРЫМ ПА-БЕЛАРУСКУ

Урокі А. М. Белакоза.

Гледачы пазнаёмяцца з экспазіцыяй Гудзевіцкага літаратурна - этнаграфічнага музея. Чарговы ўрок Белакоз правядзе ў зале зёлак. Гаворка пойдзе не толькі пра назвы зёлак, але і пра тое, як імі карысталіся нашы продкі.

8 снежня. 11.15

«ЗАПАВЕТ НА ДАЛЬНІ ШЛЯХ»

Прысвячаецца настаўніку музыкі А. А. Новікаву з г. Жодзіна. Яго споведзь дае падставы для роздуму і тым, хто ўпэўнены ў сваіх сілах, і тым, хто зняверыўся.

8 снежня. 20.00

ЛІТАРАТУРНЫ ТЭАТР

У. Скарынін. «Тры сустрэчы з Міхаілам Глінскім».

Інсцэніроўка апавядае пра славутага ваяводу Міхаіла Глінскага. Падзеі адбываюцца на пачатку XVI стагоддзя.

У ролі Глінскага—артыст В. Галуза.

8 снежня. 22.40

АЛЯКСАНДР МАЛІНІН У ВІЦЕБСКУ

Прагучаць лепшыя песні артыста, адбудзецца гутарка са спеваком.

9 снежня. 16.15

А. АСТРОЎСКІ. «ЖАНІЦЬБА БАЛЬЗАМІНАВА».

Спектакль вучэбнага тэатра БДТМІ. Рэжысёр - пастаноўшчык У. Забэла.

9 снежня. 19.20

ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ

Народны артыст БССР Г. Гарбук.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и совета Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

Літаратура і Мастацтва

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ, Віталь ТАРАС — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел інфармацыі: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 23-73-37.